

United Nations Trust Fund
for Human Security

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton 10
Opština Drvar
Opštinski razvojni tim

STRATEGIJA RAZVOJA OPŠTINE DRVAR
za period 2016 – 2020. godina

Decembar, 2015.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
POPIS KORIŠTENIH SKRAĆENICA	4
UVOD	6
METODOLOGIJA IZRADE STRATEGIJE RAZVOJA	8
SOCIO EKONOMSKA ANALIZA OPŠTINE DRVAR	10
1. Geografski položaj i prirodne karakteristike	10
1.1. Ključne istorijske činjenice	10
1.2. Geografsko-komunikacijske karakteristike, prirodne odlike i resursi područja	10
2. Demografske karakteristike i kretanja	12
2.1. Ukupan broj stanovnika	12
2.2. Struktura stanovništva	13
2.3. Prostorni raspored stanovništva	14
2.4. Prirodni priraštaj stanovništva	15
2.5. Migracije stanovništva	15
3. Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji	19
3.1. Broj i struktura preduzeća (po granama, po veličini) i poreduzetničkih radnji	19
3.2. Kretanje ukupnih prihoda i rashoda, te prosječne plate po granama djelatnosti	23
3.3. Spoljnotrgovinska razmjena i najznačajniji izvozni proizvodi i preduzeća	24
3.4. Veće investicije u privredi/gospodarstvu	26
3.5. Turistički potencijali i turistička infrastruktura	27
3.6. Poljoprivredni potencijali i proizvodi	28
4. Pregled stanja i kretanja na tržištu rada	33
4.1. Zaposleni (broj, polna, obrazovna i starosna struktura, udio u privatnom sektoru, po granama, prema veličini poduzeća itd.)	33
4.2. Nezaposleni (broj, polna, obrazovna i starosna struktura, dužina čekanja itd.)	34
4.3. Penzioneri	36
5. Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja	37
5.1. Obrazovanje	37
5.2. Kultura i sport	41
5.3. Zdravstvena i socijalna zaštita	43
5.4. Stanovanje	46
5.5. Civilna zaštita	46
5.6. Socijalna, imovinska i lična sigurnost građana	47
5.7. Osjetljive i ranjive grupe	48
5.8. Civilno društvo (nevladine organizacije)	49
6. Stanje javne infrastrukture i javnih usluga	50
6.1. Stanje saobraćajne infrastrukture	50
6.2. Stanje tehničke infrastrukture	51
6.3. Stanje komunalne infrastrukture i usluga	52
6.4. Stanje administrativnih usluga lokalne samouprave	55
7. Stanje okoliša	57
7.1. Stanje vazduha (kvalitet i upravljanje)	57
7.2. Stanje u pogledu vodenih resursa (korištenje, zaštita i upravljanje)	57
7.3. Stanje zemljišta (korištenje, zaštita i upravljanje)	59
7.4. Stanje šumskih eko sistema (korištenje, zaštita i upravljanje)	60
7.5. Upravljanje otpadom	62
7.6. Upravljanje prostorom i okolišem, stanje gradskog zelenila	64
7.7. Zaštita prirodnog (posebno biodiverziteta) i kulturno – istorijskog nasljeđa	64
7.8. Uticaj lokalne ekonomije na okolinu	66
7.9. Uticaj okoline na javno zdravlje	66

8.	Stanje prostorno - planske dokumentacije	67
9.	Analiza Budžeta	68
9.1.	Pregled učešća poreskih i neporeskih prihoda u ukupnom budžetu	68
9.2.	Struktura rashoda prema funkcionalnoj klasifikaciji	72
9.3.	Kretanje odnosa kapitalnih i administrativnih izdataka	73
9.4.	Kreditna zaduženost i kreditni potencijal	74
9.5.	Procjena investicionog potencijala i izvora finansijskih strateških projekata	75
10.	SWOT analiza	78
11.	Strateški fokusi, vizija i ciljevi opštine Drvar	80
12.	Sektorcki planovi	83
12.1.	Plan ekonomskog razvoja	83
12.1.1.	Fokusiranje	83
12.1.2.	Razvojni ciljevi ekonomskog razvoja	86
12.1.3.	Programi, projekti i mjere	89
12.1.4.	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima	90
12.2.	Plan društvenog razvoja	98
12.2.1.	Fokusiranje	98
12.2.2.	Ciljevi društvenog razvoja	100
12.2.3.	Programi, projekti i mjere	102
12.2.4.	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima	103
12.3.	Plan zaštite životne sredine	111
12.3.1.	Fokusiranje	111
12.3.2.	Ciljevi razvoja životne sredine	113
12.3.3.	Programi, projekti i mjere	115
12.3.4.	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima	117
13.	Plan implementacije integrirane strategije razvoja 2016.– 2020.	123
13.1.	Orijentacioni pregled prioriternih projekata i mjera za period od 3 godine	123
13.1.1.	Akcioni plan za projekte koji se implementiraju u prvoj godini	127
13.2.	Finansijski plan strategije razvoja	134
13.2.1.	Indikativni finansijski plan za period od 3 godine	134
13.2.2.	Detaljan finansijski plan za projekte koji se implementiraju u 2016. godini	140
13.2.3.	Rekapitulacija investicija u Strategiju razvoja opštine Drvar	151
13.3.	Plan razvoja organizacijskih kapaciteta i ljudskih potencijala	153
13.4.	Praćenje, ocjenjivanje i ažuriranje strategije razvoja	156
	Prilozi	159
Prilog 1.	Kalendar ažuriranja strategije	159
Prilog 2.	Sinteza integrirane strategije razvoja	161

SKRAĆENICE

BD BIH	Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
BHMAIS	Baza podataka o minskim poljima
VKV	Visoko kvalifikovani
VSS	Visoka stručna sprema
VŠS	Viša školska sprema
CZI	Socijalna zaštita i inkluzija
GIS	Geografsko informacioni sistem
d.o.o.	Društvo sa ograničenom odgovornošću
EP HZHB	Elektroprivreda Hrvatske zajednice Herceg Bosne
EU	Evropska unija
JP	Javno preduzeće
JU	Javna ustanova
KV	Kvalifikovani
KM	Konvertibilna marka
KUD	Kulturno umjetničko društvo
LEAP	Lokalni ekološki akcioni plan
MZ	Mjesna zajednica
MiPRO	Metodologija za integrisano planiranje razvoja opština
MSP	Mala i srednja preduzeća
MC	Medicinski centar
NVO	Nevladina organizacija
NK	Nekvalifikovani
OZNA	Odjeljenje za zaštitu naroda
OIE	Obnovljivi izvori energije
ORT	Opštinski razvojni tim
OUE	Obnovljivi izvori energije
OŠ	Osnovna škola
PDV	Porez na dodatu vrijednost
PIU SESER	Jedinica za implementaciju projekata socio ekonomske podrške, obuke i prezapošljavanja

PJ	Poslovna jedinica
PK	Polukvalifikovani
PTT	Pošta telefon telegraf
RO	Radna organizacija
RS	Republika Srpska
SI	Službene
SRC	Sportsko-rekreacioni centar
SSS	Srednja stručna sprema
SC	Strateški cilj
SŠ	Srednja škola
SŠC	Srednjoškolski centar
SWOT	Snage, slabosti, prilike, prijetnje
TP	Trgovačko preduzeće
TS	Trafo stanica
UNICEF	Dječiji fond Ujedinjenih naroda
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FK	Fudbalski klub
FSC	Međunarodni savjet za šumarstvo
ha	Hektar
HZHB	Hrvatske zajednice Herceg Bosne
HCVF	Šume visoke zaštitne vrijednosti
CDR	Ciljevi u drugim sektorima
CER	Ciljevi ekonomskog razvoja
ŠGD	Šumsko gospodarsko društvo

Strateško planiranje kao proces je nezaobilazan u aktivnostima usmjerenim prema poboljšanju životnog standarda stanovništva kroz ujednačenost razvoja, angažovanje lokalnih resursa, povećanje produktivnosti i nastupa na tržištu. Predstavlja regulacioni instrument usmjeren ka balansiranju razvojnih potencijala i mogućnosti u svim sferama društvenog života. Svrha strateškog planiranja nije davanje odgovora na aktuelne probleme nego na ukazivanje mogućnosti kako ih riješiti.

Strateški plan razvoja opštine Drvar za period od 2016 - 2020. godine (Strategija razvoja) predstavlja analizu potencijalnih razvojnih mogućnosti, njihovu valorizaciju i smjer ka njihovom što kvalitetnijem korištenju sa svrhom podizanja standarda života stanovništva. Usklađena je sa strategijama i politikama na višim nivoima vlasti, prvenstveno sa Strategijom razvoja Federacije BiH za period od 2010 - 2020. godine, ali i s drugim sektorskim strategijama na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou.

Pri izradi Strategije razvoja opštine Drvar za period od 2016 – 2020. godine vodilo se računa o "Primjeni koncepta ljudske sigurnosti u cilju stabilizacije zajednica u Kantonu 10", što je istovremeno i naziv projekta osmišljenog i podržanog od strane UN Fonda za ljudsku sigurnost (UN HSTF - *UN Human Security Trust Fund*), a čiji ciljevi su kreirani da bi se ojačali kapaciteti kantonalnih i opštinskih vlasti za pružanje socijalnih usluga s ciljem smanjenja lične i društvene nesigurnosti, jačanje kapaciteta sistema obrazovanja radi sprječavanja diskriminacije i nasilja i generalno spremnosti kritičnih područja u Kantonu 10 da odgovore na rizike i prijetnje sigurnosti zajednice, osiguraju jednak pristup mogućnostima za zapošljavanje i ekonomsku održivost u prioritetnim područjima. Kancelarija za koordinaciju humanitarnih poslova (OCHA) koordinira ovaj projekat s ciljem rješavanja sigurnosnih pitanja u zajednici putem multi-sektorskih rješenja.

Poštujući principe i ciljeve projekta UNHSTF-a, kao i principe strateškog planiranja standardne Metodologije za integrisano planiranje lokalnog razvoja (MiPRO), strateški dokument opštine Drvar izrađen je od strane radnih tijela koje je imenovao načelnik opštine uz učešće predstavnika javnog, privatnog i nevladinog sektora. Operativno, na čelu izrade dokumenta bio je Opštinski razvojni tim (ORT) koji je istovremeno bio i koordinaciono tijelo zaduženo za vođenje participativnog procesa izrade integrisane strategije razvoja opštine, imenovanog od strane opštinskog načelnika rješenjem broj: 02-05-757-1/14.

Opštinski razvojni tim opštine Drvar činili su sljedeći članovi:

1. Saša Karanović – koordinator ORT-a,
2. Miroslav Jaglica,
3. Dragoljub Bjeljac,
4. Brankica Milaković,
5. Milorad Đapa,
6. Dragoslav Popović,
7. Dobrila Bosnić,
8. Mirjana Stojšavljević-Petraković,
9. Jelena Nikolić,
10. Milan Vekić,
11. Vanja Krneta,
12. Dragana Polić,
13. Miloš Bauk i

14. Miladin Bajić.

Proces izrade Strategije opštine Drvar za period od 2016-2020. godine je koncipiran tako da se sastoji od tri ključne faze, i to: Faza izrade Strateške platforme, Faza izrade Sektorskih planova i Faza Operativnog planiranja, koje su međusobno povezane. Prvi dio je socio-ekonomska analiza, dok su druga dva djela strateški dio, odnosno sadrže sektorske razvojne planove (ekonomski, društveni i ekološki) i operativno planiranje koje završava sa definisanjem kapaciteta (tehničkih i ljudskih) koji će pratiti implementaciju Strategije i razvoj te istovremeno unapređivati proces. Izrađuje se za period od 5 godina, s detaljno isplaniranim programima i projektima po prioritetima, za operativni period od tri godine. Takođe, u Strategiji se izrađuje detaljni akcioni plan za prvu godinu implementacije, u sva tri ključna sektora.

Strategijom razvoja opštine Drvar stvoriće se sveobuhvatan razvojni okvir kojim će biti utvrđeni razvojni prioriteti za ulaganje Opštine, kao i resornih ministarstava, međunarodnih donatora, pretprijetnih fondova i drugih institucija kao vodič za njihovu podršku opštini Drvar.

Pri izradi Strategije takođe se vodilo računa o ključnim principima strateškog planiranja integrisanog razvoja, kao što su održivi razvoj, socijalna osjetljivost i sigurnost građana, participacija, horizontalnoj intersektorskoj usklađenosti te vertikalnoj usklađenosti Strategije sa strategijama i planovima na drugim nivoima, standardizaciji, transparentnosti, ali najviše o realnoj analizi stanja i planiranju temeljenom na takvoj analizi. Ova strategija ima za cilj učiniti Drvar onakvim kakvim ga građani žele, koristeći sve raspoložive resurse i sve najbolje što opština ima, želeći da Drvar bude unaprijeđena opština kontinuiranog razvoja industrije, turizma, poljoprivrede uz uzajamno poštovanje principa zaštite životne sredine. Mjesto prepoznatljivo po drenjini kao brendu i bogatom istorijskom nasljeđu.

Dodatna vrijednost ovog dokumenta je u tome što se u Strategiji integrisao Program jačanja sistema socijalne zaštite i inkluzije djece kojeg na prostoru BiH provodi UNICEF koristeći pri tom SZI (Socijalna zaštita i inkluzija) model. To je integrisani pristup za jačanje sistema socijalne zaštite i inkluzije na svim nivoima vlasti, putem jačanja kapaciteta profesionalaca i procesa donošenja odluka zasnovanog na dokazima. SZI model podržava procese kreiranja i realizaciju inovativnih usluga koje proizilaze iz primjene integrisanog pristupa socijalnoj zaštiti i inkluziji na lokalnom nivou i koje su uspostavljene za dobrobit ugrožene djece i njihovih porodica. Podrazumjeva prvenstveno izradu socijalnih politika, a istovremeno jača socijalne usluge i rad na terenu s najugroženijim grupama, uz stalnu reviziju i ažuriranje lokalnih baza podataka o stanju i potrebama ciljnih grupa. Osigurava niz programskih alata stručnim radnicima na svim nivoima vlasti i u različitim sektorima.

Takođe, u Strategiju razvoja integrisan je i Operativni plan sigurnosti (OPS) opštine Drvar za period 2016 – 2020. godine koji je, uvažavajući činjenicu da je sigurnost jedna od najvažnijih pretpostavki i uslova za ukupni ekonomski i društveni razvoj jednog društva, pokrio oblast sigurnosti u najširem smislu. Sigurnosni problemi i izazovi zahvaćeni analizom i operativnim planom u OPS, između ostalog, uključuju: kriminal, nasilje nad djecom, rodno zasnovano nasilje, narušavanje javnog reda i mira, nesreće uzrokovane prirodnim katastrofama, krađe, narkomanija, zaostale mine i NUS, infrastrukturni problemi i izazovi itd.

Oba ova programa (SZI i OPS) provode se u opštini Drvar u okviru programa "Primjena koncepta ljudske sigurnosti u cilju stabilizacije zajednica u Kantonu 10".

Tehnička pomoć u procesu izrade Strategije razvoja pružena je Opštinskom razvojnom timu u okviru Projekta "Primjena koncepta ljudske sigurnosti u cilju stabilizacije zajednica u Kantonu 10" (HSTF) i uz podršku Razvojnog programa Ujedinjenih nacija u BiH (UNDP) te organizacija u BiH (UNHCR, UNICEF i IOM).

Za potrebe pružanja tehničke pomoći ORT-u Drvar, UNDP je angažovao tri individualna konsultanta. Za ekonomski razvoj angažovan je Elvedin Miljković, dipl. ecc., za područje

društvenog razvoja Aleksandar Bundalo, dipl. menadžer (Business Administration), a za područje zaštite životne sredine angažovana je Prof.dr.sc. Vildana Alibabić.

METODOLOGIJA IZRADE STRATEGIJE RAZVOJA

U izradi strategije razvoja opštine Drvar korištena je standardna Metodologija za integrisano planiranje lokalnog razvoja (MiPRO) prihvaćena i preporučena od strane UNDP-a. MiPRO je u potpunosti usklađena sa postojećim zakonskim okvirom kojim je definisano planiranje razvoja na lokalnom nivou, gdje je opštinska uprava nosilac procesa izrade i implemantacije strategije, uz maksimalno uključivanje i svih drugih aktera života u lokalnoj zajednici. Nadalje, MiPRO je u potpunosti usaglašena sa vodećim principima i pristupima strateškom planiranju koje promoviše Evropska unija.

Vodeći principi na kojima se zasniva Strategija razvoja opštine Drvar su održivost i socijalna uključenost. Održivost kao princip uključuje ekonomski aspekt, dok princip socijalne uključenosti podrazumjeva jednake šanse za sve i pravičnost u smislu identifikovanja potreba i interesa marginaliziranih i socijalno isključenih grupa stanovništva. Strategijom je obuhvaćen vrlo bitan aspekt sigurnosti građana kroz rješavanje ekonomskih, socijalnih i drugih razlika koje posebno ugrožavaju socijalno ugrožene grupe u Kantonu 10. Obrađuje se i pitanje razlika između nerazvijenih i razvijenih regija, što može potaknuti osjećaj zajedništva koji, opet može zamijeniti tenzije i nesigurnost u društvu i potaknuti osjećaj sigurnosti i pravičnosti.

Strategiju karakterizuje integracija (što znači da su ekonomski, društveni i životna sredina aspekt promatrani kao neodvojivi dijelovi jedne cjeline) i participacija (svi zainteresovani akteri su angažovani i doprinose izradi Strategije).

Opština se angažovala u procesu izrade Strategije vođena uvjerenjem da strateško planiranje predstavlja ključni instrument za preaktivno i odgovorno upravljanje lokalnim razvojem. Proces izrade Strategije iniciran od strane načelnika Opštine i podržan od strane Opštinskog vijeća, započeo je potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju između Opštine Drvar i Razvojnim programom Ujedinjenih naroda 2014. godine (UNDP) o učešću u programu "Primjena koncepta ljudske sigurnosti u cilju stabilizacije zajednica u Kantonu 10".

Proces je operativno vodio Opštinski razvojni tim (ORT). U procesu izrade nastojalo se stvoriti mehanizme za jako građansko učešće, dominantno kroz rad Sektorskih grupa i Partnerske grupe – konsultativnog tijela kojeg čine predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora. Poseban naglasak je stavljen na uključivanje i adekvatno prepoznavanje potreba potencijalno ranjivih kategorija stanovništva. Saradnja članova ORT-a i drugih lokalnih partnera odvijala se kroz održavanje radnih sastanaka putem kojih su se prikupljali podaci potrebni za izradu strategije. Želja je bila da se ovako koncipiranim razvojnim planom, utemeljenom na zakonu i u skladu sa MiPRO metodologijom, na osnovu koje je ovaj strateški plan izrađen, osiguraju preduslovi za cjelovit i ujednačen razvoj na cjelokupnoj teritoriji opštine, dostigne prosječan državni standard i osiguraju razvojni uslovi za konkurentnu privredu.

Polazna tačka za izradu strategije razvoja opštine Drvar je bila analiza postojećih planskih dokumenata, analiza kvantitativnih i kvalitativnih podataka iz primarnih i sekundarnih izvora, a prikazana je u prvom dijelu Strateške platforme kao Socio-ekonomska analiza. U nastavku Strateške platforme prikazani su strateški fokusi, vizija razvoja i strateški ciljevi razvoja. Strateška platforma Strategije dominantno je djelo ORT-a i partnera koje su činili predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora.

Drugi dio Strategije čine Sektorski planovi (društveni, ekonomski i ekološki) kojeg izrađuju sektorske radne grupe, a koje se formiraju od predstavnika javnog, privatnog i nevladinog

sektora. U društveni sektorski plan, pored strateških programa, projekata i mjera proizišlih iz procesa izrade Strategije, integrisana su dva posebna programa. Prvi je Program socijalne zaštite i inkluzije, a drugi je Operativni plan sigurnosti opštine Drvar za period od 2015 – 2020. godine. Oba ova programa paralelno su se provodila u opštini, a u Strategiji razvoja integrisana su kao programi kod sektorskog plana za društveni razvoj na način da su Programom P1. Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom, dok su Programom P4. Provođenje plana sigurnosti Opštine Drvar obuhvaćeni projekti iz OPS.

Model SZI predviđa tri faze operacionalizacije. U prvoj fazi je predviđeno uspostavljanje osnovnih komponenti SZI modela u lokalnoj zajednici kroz kreiranje nacrtu opštinskog akcionog plana za socijalnu zaštitu i inkluziju djece, u drugoj fazi njegova realizacija i osnaživanje kapaciteta usluga i u trećoj preuzimanje svih funkcija SZI modela na lokalnom nivou od uspostavljene opštinske SZI komisije i njenih partnera na lokalnom nivou. Završna faza odražava potpuno vlasništvo lokalnih ustanova nad SZI procesom i realizacijom SZI modela koje im omogućava da razviju i pružaju usluge socijalne zaštite i inkluzije za djecu i njihove porodice.

OPS je takođe rađen MiPRO metodologijom. Urađena je analiza stanja u oblasti sigurnosti, izrađen operativni plan, programi i projekti sa indikatorima, a kako su se neki elementi preklapali sa elementima u sektoru društvenog razvoja opštine Drvar, u Strategiji su integrisani projekti iz OPS koji nisu bili obuhvaćeni procesom izrade Strategije.

U završnom dijelu procesa, ORT na bazi principa integracije, ujedinjava se i usklađuje sektorske dokumente, te izrađuje okvirne trogodišnje i detaljne jednogodišnje planove implementacije, uključujući i plan razvoja organizacijskih kapaciteta i ljudskih potencijala neophodnih za proces implementacije Strategije. Kako bi se omogućila uspješna implementacija Strategije, finansijski okvir Strategije i opštinski budžet trebaju se u potpunosti uskladiti u narednim godinama.

Socio – ekonomska analiza opštine Drvar

1. Geografski položaj i prirodne karakteristike

1.1. Ključne istorijske činjenice

Drvar se, kao gradsko naselje, počeo razvijati krajem 19. i početkom 20. vijeka sa razvojem industrije. Međutim, šire područje doline Unca bilo je naseljeno još u starom vijeku.

Zahvaljujući šumskim bogatstvom i kvalitetnim drvetom privlači investitore i pod austrougarskom vlašću postaje pravo industrijsko mjesto. Bavarski industrijalac Oto Štambajz zakupio je pravo na eksploataciju šuma u području planinskih masiva Klekovače, Lunjevače, Srnetice i Osječenice, te 1900. godine počinje eksploataciju i preradu. Već naredne godine Drvar je imao 2800 zaposlenih radnika.

Kroz istoriju Drvara zapisane su brojne bune, ustanci i borbe. U vremenu turske okupacije BiH, jedan od najčuvenijih događaja je slavni ustanak u Bosni, koji je trajao od 1876-1878. godine. Ključne bitke su vođene na zapadu Bosanske krajine, između ostalog i u drvarskom kraju i u njenoj široj okolini. Iz pomenutog sukoba izdvaja se ime čuvenog ustanika Goluba Babića.

Slobodarske težnje naroda Drvara su doživjele kulminaciju 27. jula 1941. godine kada su započeli višegodišnju borbu protiv stranih i domaćih okupatora. Pomenuti datum se i danas obilježava kao Dan ustanka naroda BiH.

25. maj 1944. godine će ostati zapisan kao jedan od najznačajnijih datuma. Tog dana je njemačka vojska izvela vazdušni desant na Drvar, nazvan "Konjićev skok". Najznamenitija ličnost na planetarnom nivou koja je učestvovala u desantu na Drvar je poznati britanski glumac Kristofer Li, Sauron iz slavne ekranizacije još slavnijeg Tolkinovog djela «Gospodar prstenova». O hrabrosti Drvarčana tog dana, a i za vrijeme cijele narodnooslobodilačke borbe u Drugom svjetskom ratu, govorio je i sam Josip Broz Tito. On je 02. juna 1974. godine ovaj grad odlikovao Ordenom narodnog heroja rekavši: "... To je zbilja grad heroj...".

1.2. Geografsko-komunikacijske karakteristike, prirodne odlike i resursi područja

Opština Drvar nalazi se u zapadnom dijelu Federacije Bosne i Hercegovine, u Kantonu 10. Ukupna površina opštine danas je oko 589,3 km² (izvor: Federalni zavod za statistiku).

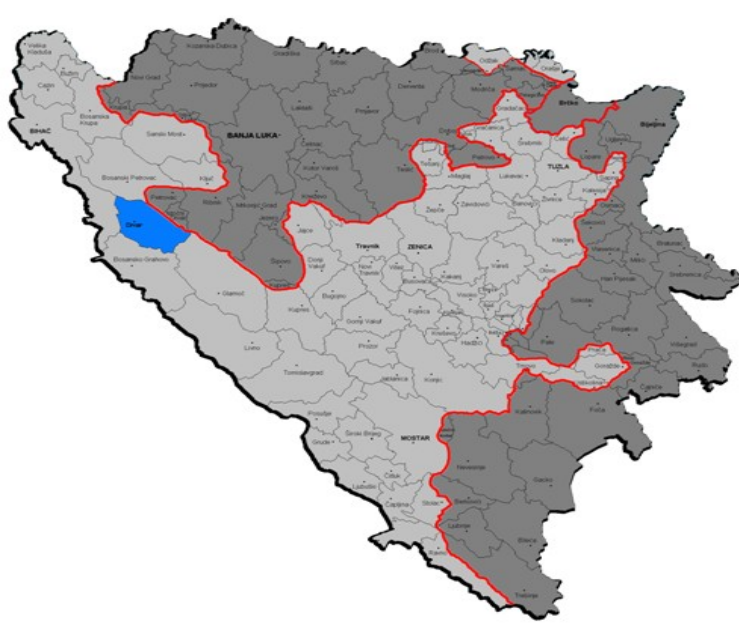
Graniči sa opštinama: Bosansko Grahovo, Glamoč, Bosanski Petrovac, Bihać, Drinić i Istočni Drvar.

Drvar leži u kotlini jugoistočnog dijela Bosanske Krajine, između planina Osječenice, Klekovače, Vijenca i Šatora, a sa jugoistočne strane granica se proteže od Šatora preko Jadovnika, Uilice i spušta se na Lipovi vrh i rijeku Unu. Nadmorska visina područja opštine Drvar se kreće između 400 do 1962 m. Glavna osovina prostora je dolina rijeke Unac i ima nadmorsku visinu od 400 do 600 m, dok okolni planinski masivi Osječenice, Klekovače, Lunjevače, Šatora i Jadovnika prelaze visine od 1100 – 1962 metara.

Geološka građa područja pripada kraškoj regiji u kojoj dominiraju krečnjaci i dolomiti, a u kotlinama jezerski sedimenti.

Klima na području opštine Drvar je umjereno kontinentalna. Vegetacioni period traje od aprila do novembra na višim, a od marta do novembra na nižim terenima. Maksimalne apsolutne godišnje temperature su 38.4 °S, a minimalne -27.2 °S. Godišnje količine padavina su 1108 l/m², a maksimalna visina snježnog pokrivača je 89 cm, s tim da se snježne padavine u toku godine javljaju u periodu od oktobra do aprila. Česti su vjetrovi iz pravca sjevera, juga i sjeverozapada. U pogledu saobraćajnih veza područje opštine Drvar je slabo povezano sa ostalim dijelovima regiona. Drvar se nalazi na putnom pravcu prema srednjem Jadranu. Južno od Drvara, preko Knina pa do Šibenika ima 120 km. Sjeverno preko Bosanskog Petrovca do Bihaća ima 80 km, a do Banja Luke (preko Manjače) 125 km.

Slika 1. Geografski položaj opštine Drvar u prostoru Bosne i Hercegovine

Izvor: www.bosnaonline.org

Na području opštine Drvar od prirodnih resursa na prvom mjestu je šumsko bogatstvo na kojem je i baziran razvoj Drvara kao centra šumarstva i drvne industrije. Preko 60 % ukupne teritorije opštine obraslo je visokim četinarskim i lišćarskim šumama. Takođe, bitno je istaći da teritorija opštine Drvar raspolaže sa oko 50.000 rodni stabala drenjića (samonikli i uzgojni oblik – starosti od 7 do preko 100 godina), što predstavlja dominantan autohton

prirodni resurs ovog područja. Područje Drvara, bogato je izvorima vode. Rijeka Unac radi određenih poremećaja izazvanih prvenstveno neplanskom sječom šuma, svedena je na nivo potoka, ali su i dalje značajna izvorišta u zoni sjeveroistočnih padina masiva Šatora i Jadovnika, odakle izvire veliki broj manjih i većih vrela.

Unac je osovina opštine u smislu prirodnih uslova, najduži je vodotok Kantona 10, a proteže se pravcem jugoistok-sevjerozapad. Značajnije pritoke Unca su: Gudaja, Ljeskovica, Visućica, Drobnjak, Bastašica i Drvara. Rijeka Unac izvire ispod planine Šator na 876 m nadmorske visine. Nakon toka od 62,35 km ulijeva se u Unu nizvodno od sedrenih slapova kod Martin Broda, na 310 m/n.v. 466 m razlike u visini svrstava je u rijeku sa planinsko - brdskim obilježjima. Vodom je puni na desetine pritoka i vrela, naročito u gornjem toku. Pored rijeke Unac na području opštine Drvar kao značajniji hidrografski objekti postoje još tri jezera, jedno prirodno i dva vještačka jezera, Bastaško vrelo kao prirodni fenomen, jezero u Župi i filteri u Bastasima (oba izgrađena za potrebe fabrike celuloze). Većina izvora u opštini Drvar je na lijevoj strani toka Unca, ispod padina Šatora i Jadovnika. Najznačajniji izvori u ovoj opštini su Točkovi, Jare, Raduklija i Bastaško vrelo.

Na području Drvarske kotline postoje nedovoljno ispitana nalazišta rude ugljena lignita, čija eksploatacija je obustavljena 50-ih godina 20. vijeka.

Opština Drvar, smještena na nadmorskoj visini od 400 – 1962 m, omeđena planinama Osječenicom, Klekovačom, Vijencem, Šatorom i Jadovnikom čije su nadmorske visine od 1100 m do 1962 m, ima pretežno, umjereno – kontinentalnu klimu sa dugim snježnim periodom (od oktobra do aprila) i sa preko 68% površine pod šumama. Geostrateški nema dobar položaj i loše je povezan sa opštinama u okruženju. Prostire se na 589,3 km², a broji prema zadnjem popisu iz 2013. godine 7506 stanovnika.

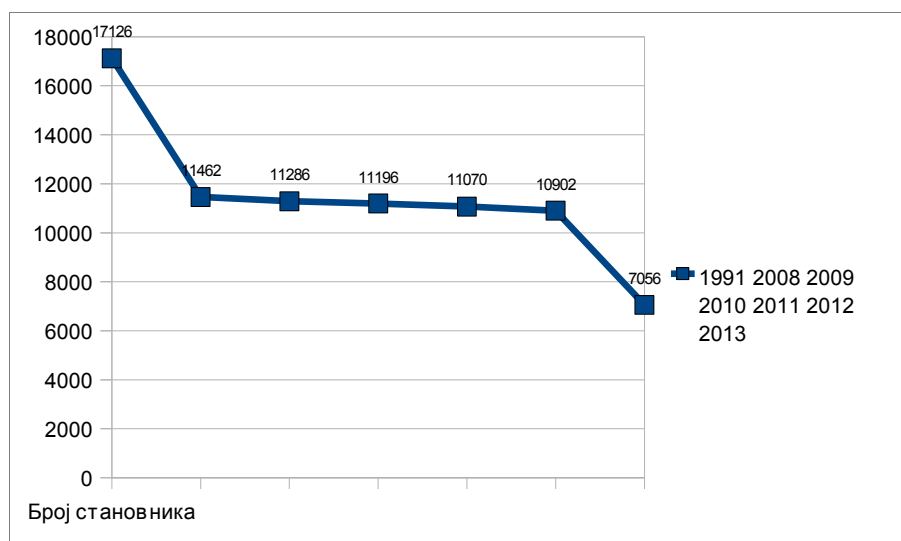
Pored bogatstva šumama bogata je vodnim resursom gdje je najveći vodotok rijeka Unac (oko 63 km) koji je, međutim, zadnjih godina ugrožen prekomjernom sječom šume. Od mineralnih sirovina zabilježeno je da postoje nedovoljno ispitana nalazišta rude ugljena lignita, a eventualno drugih sirovina nije poznato. Međutim, brojnim istorijskim događajima, naročito NOR-om, kada je poznati Desant na Drvar označio ovaj grad kao grad heroj, te prirodnim potencijalima, posebno u drenjini koja je specifična za drvarsko područje, Drvar može kreirati svoju prepoznatljivost, a na bazi potencijala šumarstva i ljudskih resursa svoj razvoj.

2. Demografske karakteristike i kretanja

2.1. Ukupan broj stanovnika

U posljednje dvije decenije došlo je do značajnijih promjena u broju stanovnika. Iako se na osnovu zvaničnih popisa iz 1971., 1981. i 1991. godine već mogao uočiti blagi pad broja stanovnika, ipak značajnije promjene su nastale za vrijeme i poslije rata u BiH (u posljednje dvije decenije). Iako još uvijek nisu objavljeni zvanični podaci popisa iz 2013. godine, prema preliminarnim rezultatima u opštini Drvar živi 7506 stanovnika, odnosno 56% manje nego 1991. godine (Grafikon 1.).

Grafikon 1. Broj stanovnika

Izvor: Federalni zavod za statistiku

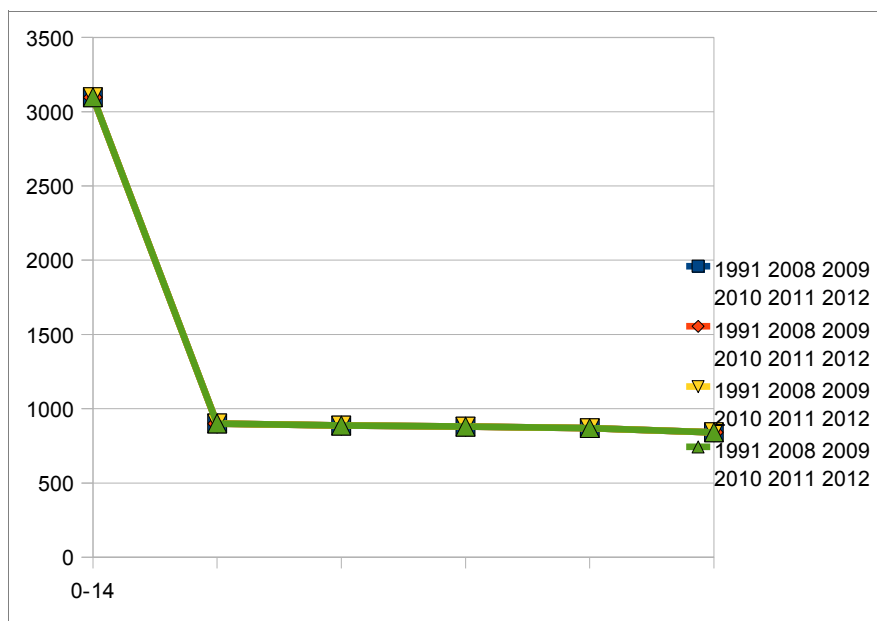
Na pad broja stanovnika od 1991. do 2013. godine najviše je uticao rat (progon Srba) i migracije radi ekonomske krize koja je pratila ratna zbivanja. U avgustu 1995. godine zbog ratnih akcija stanovništvo ovog grada iseljava iz njega. Povratak stanovništva u opštinu Drvar je započeo u drugoj polovini 1997. godine. Prvih povratničkih godina taj proces je bio intenzivniji, te je već do 2003. godine najvećim dijelom bio okončan.

Iako je prema nezvaničnim podacima popisa iz 2013. godine broj stanovnika 7506, prema procjenama Opštine Drvar, a na osnovu podataka o broju rođenih, umrlih, učenika, zaposlenih, nezaposlenih, penzionera i drugih, taj broj se razlikuje od preliminarnih rezultata. Naime, pretpostavlja se da do navedenog neslaganja dolazi iz razloga što se procjene Opštine Drvar zasnivaju na broju stanovnika koji svakodnevno borave, odnosno, žive i rade na području opštine, dok su pri popisu stanovništva uzeti u obzir i stanovnici koji imaju prebivalište u opštini Drvar dok radi posla borave negdje drugo.

2.2. Struktura stanovništva

Starosna struktura na području opštine Drvar je nepovoljna (Grafikon 2.). Prema podacima popisa iz 1991. godine, ali i procjenama za period od 2008-2012. godine, najbrojnija je starosna grupa od 15-64 godine. Prema podacima Doma zdravlja o rođenoj i vakcinisanoj djeci, i na osnovu podataka iz osnovne i srednje škole o broju učenika proizilazi da je broj stanovnika starosne grupe od 0-18 godina 976.

Grafikon 2. Starosna struktura

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Po popisu iz 1991. godine Srba je bilo 16.608, Muslimana 33, Hrvata 33 i ostalih 452. Prema procjenama danas se zadržala ista etnička struktura, i kao većinsko stanovništvo ostali su Srbi, ali je broj stanovnika hrvatske nacionalnosti porastao. Takođe, još uvijek ne postoje ni preliminarni podaci o ovom pitanju prema popisu stanovnika iz 2013. godine. Na osnovu procjena službi Opštine Drvar pretpostavlja se da se i dalje zadržala ista etnička struktura, odnosno i dalje je najveći postotak stanovnika srpske nacionalnosti, ali isto tako i procenat stanovnika hrvatske nacionalnosti je nešto veći nego 1991.godine.

Tabela 1. Broj stanovnika po godinama zvaničnih popisa

Godina popisa	<u>1991.</u>	<u>1981.</u>	<u>1971.</u>
Srbi	16.608 (96,97%)	15.896 (88,39%)	19.496 (97,16%)
Muslimani	33 (0,19%)	26 (0,14%)	213 (1,06%)
Hrvati	33 (0,19%)	62 (0,34%)	141 (0,70%)
Jugosloveni	384 (2,24%)	1.842 (10,24%)	74 (0,36%)
Ostali i nepoznato	68 (0,39%)	157 (0,87%)	140 (0,69%)
Ukupno	17.126	17.983	20.064

Izvor: Federalni zavod za statistiku

2.3. Prostorni raspored stanovništva

Nakon potpisivanja dejtonskog sporazuma teritorija opštine Titov Drvar je podijeljena na tri dijela. Najveći dio je ušao u sastav Federacije BiH, i od te teritorije je formirana opština Drvar od 25 naselja: Ataševac, Bastasi, Brda, Bunčevac, Vidovo Selo, Vrtoče sa Podbrinom, Gruborski Naslon, Drvar, Drvar Selo, Župa, Župica, Zaglavica, Zagreda, Kamenica,

Ljeskovica, Mokronoge, Motike, Mrđe, Podić, Podovi, Poljice, Prekaja, Trninić Brijeg, Šajinovac i Šipovljani (Tabela 2.), a naselja: Boboljusi, Bosanski Osredci, Veliki Cvjetnić, Mali Cvjetnić, Veliko Očijevo, Malo Očijevo, Gornji Tiškovac, Martin Brod, Očigrije, Palučci i Trubar su pripala opštini Bihać. U sastav Republike srpske ušla su naselja: Potoci, Sretica i Uvala, od kojih je formirana opština Istočni Drvar.

Procenat stanovništva prema popisu iz 1991.godine u ruralnom dijelu je bio 52,98%, a u urbanom dijelu 47,02%.

Tabela 2. Broj stanovnika, domaćinstava i stanova po naseljenim mjestima prema preliminarnim rezultatima popisa iz 2013. godine

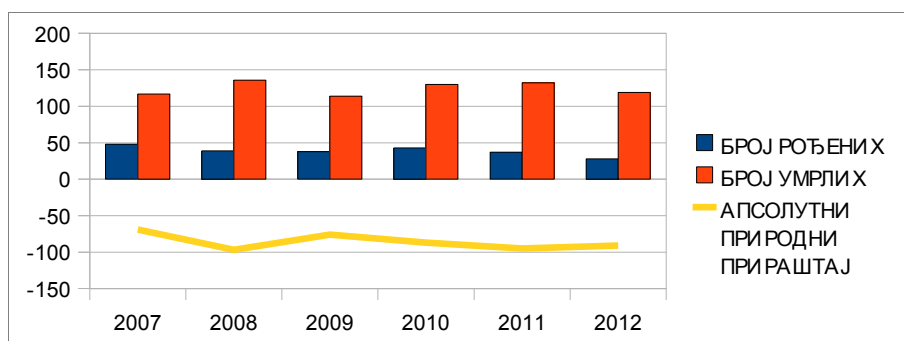
Drvar	Ukupan broj popisanih stanovnika	Broj popisanih domaćinstava/ kućanstava	Broj popisanih stanova
Ataševac	12	3	5
Bastasi	140	68	137
Brda	17	4	15
Bunčevac	37	11	16
Drvar	3964	1595	2449
Drvar Selo	531	199	284
Gruborski Naslon	26	11	17
Kamenica	42	24	72
Ljeskovica	46	24	70
Mokronoge	316	134	239
Motike	31	15	21
Mrđe	125	64	111
Podić	31	14	20
Podovi	82	35	58
Poljice	58	29	38
Prekaja	116	61	103
Šajinovac	10	3	3
Šipovljani	509	197	344
Trninić Brijeg	258	93	140
Vidovo Selo	195	86	229
Vrtoče	880	345	554
Zaglavica	23	9	22
Župa	37	13	25
Župica	25	16	32

Izvor: Federalni zavod za statistiku

2.4. Prirodni priraštaj stanovništva

Prirodni priraštaj stanovništva, kao posljedica nepovoljne starosne strukture stanovništva je negativan (Grafikon 3.). Prema procjenama, 45% stanovništva spada u grupu starijih od 65 godina. Uočava se da je posljednjih godina broj rođenih u Drvaru u blagom padu. Međutim, ovaj podatak treba uzeti sa rezervom, jer zbog neopremljenosti porodilišta u Domu zdravlja Drvar određeni broj djece se rodi u bolnici u Livnu. Ali ako se uzme u obzir i broj rođene djece u drugim gradovima prirodni priraštaj je i dalje negativan, i predstavlja problem demografskog stanja opštine.

Grafikon 3. Apsolutni prirodni priraštaj za period 2007-2012

Izvor: Federalni zavod za statistiku

2.5. Migracije stanovništva

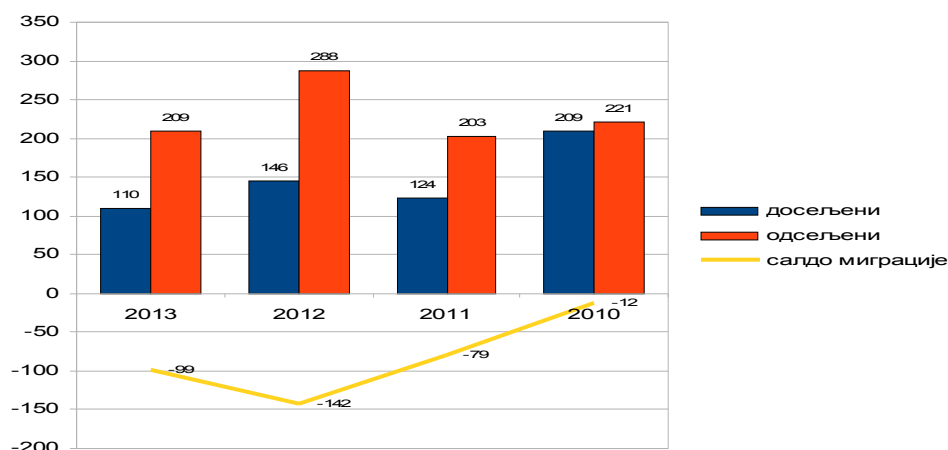
Najveća migraciona kretanja stanovništva opštine Drvar su se desila u periodu od 1991-1995. godine. Usljed vojnih akcija u septembru 1995. godine dolazi do iseljavanja stanovništva. Tek nakon uspostavljanja mira polako počinje povratak domicilnog stanovništva. Ovo je proces koji je dosta spor i dugotrajan, i još uvijek traje. Ova migraciona kretanja ostavila su velike posljedice na demografsku sliku, ali i na opšte stanje u opštini.

Danas, kada je riječ o migracionim kretanjima, opet je u pitanju odseljavanje, ali sada kao posljedica nezaposlenosti, loših uslova života i niskog standarda. Zabrinjava činjenica da odlaze mladi ljudi i visokoobrazovani kadar.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku uočava se da je najveći broj doseljenih bio u 2010. godini, kada je i saldo migracije bio najbolji (-12), dok je najveći broj odseljenih bio u 2012. godini (Grafikon 4.).

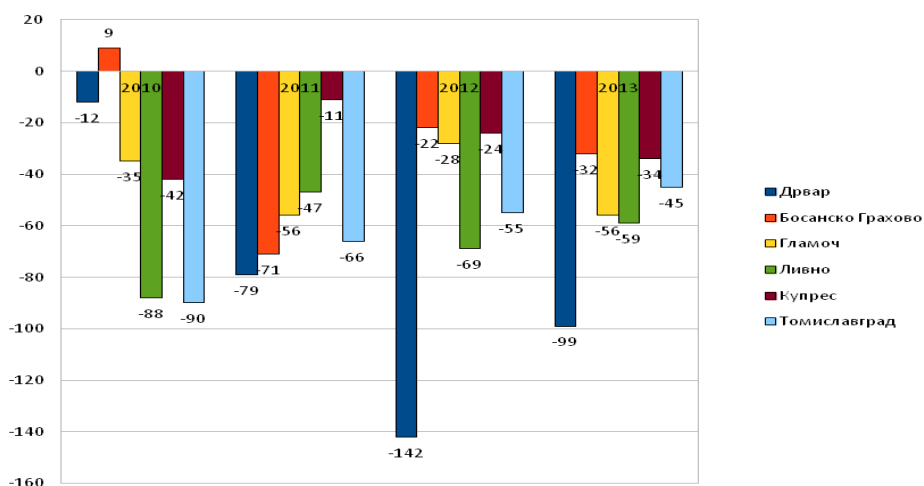
Upoređujući saldo migracije sa ostalim opštinama u Kantonu 10 uočava se da je u svim opštinama negativan saldo migracije. Takođe, opština Drvar konstantno je među najnepovoljnijim kada je riječ o odnosu doseljenih i odseljenih. Ipak, u odnosu na ostale opštine (Grafikon 5. Saldo migracije stanovništva po opštinama u Kantonu 10) u Drvar se vraća najviše stanovništva, i zadnje tri godine taj broj je približno isti. Ukoliko bi broj odseljenog stanovništva pratio trend u ostalim opštinama, na osnovu navedenih podataka, zaključuje se da bi opština Drvar ostvarila pozitivan saldo migracije.

Grafikon 4. Saldo migracije stanovništva Drvara za period 2010-2013

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Grafikon 5. Saldo migracije stanovništva po opštinama u Kantonu 10

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku najveći broj migracija na području BiH je unutar FBiH i prema Republici Srpskoj. Ako se posmatra period 2010-2013. godina, najviše stanovništva se seli u Republiku Srpsku. Razlog za ovo je uglavnom zbog posla i zdravstvenog osiguranja koje stanovnici ove opštine ostvaruju u Banjoj Luci. Razlog migracija ka inostranstvu je uglavnom zapošljavanje, a u navedenom periodu nije zabilježen povratak iz inostranstva, već je uvijek riječ o odseljavanju.

Dnevna migraciona kretanja stanovništva opštine Drvar, iako postoje, su neznatna. Naime, oko 2% stanovnika Drvara odlazi u susjedne opštine radi posla, i to pretežno u Livno, Istočni Drvar i Bosanski Petrovac. S druge strane, broj ljudi koji dolaze da rade u opštinu Drvar, a nemaju ovdje prebivalište, je takođe mali i iznosi oko 1,5 %. Najveći broj radnika koji dolaze su iz opštine Livno i centralne Bosne.

Tabela 3. Saldo migracije stanovništva Drvara unutar FBiH, prema RS, BD BiH i inostranstvu

	Migracije	Doseljeni	Odseljeni	Saldo
2010.	FBiH	40	38	2
	RS	167	158	9
	BD BiH	2	-	2
	Inostranstvo	-	25	-25
	Ukupno	209	221	-12
2011.	FBiH	27	32	-5
	RS	96	138	42
	BD BiH	1	-	1
	Inostranstvo	-	33	-33
	Ukupno	124	203	-79
2012.	FBiH	26	58	-32
	RS	120	205	-85
	BD BiH	-	1	-1
	Inostranstvo	-	24	-24
	Ukupno	146	288	-142
2013.	FBiH	22	36	-14
	RS	88	132	-44
	BD BiH	-	1	-1
	Inostranstvo	-	40	-40
	Ukupno	110	209	-99

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Tabela 4. Doseljeno stanovništvo u opštinu Drvar po starosti i polu

Pol	2013.					2012.				
	0-4	5-19	20-65	65+	Ukupno	0-4	5-19	20-65	65+	Ukupno
M	0	9	47	14	70	2	1	71	17	91
Ž	0	2	27	11	40		1	44	10	55
Ukupno	0	11	74	25	110	2	2	115	27	146
	2011.					2010.				
	0-4	5-19	20-65	65+	Ukupno	0-4	5-19	20-65	65+	Ukupno
M	0	6	57	11	74	4	10	88	11	113
Ž	1	5	36	8	50		6	71	19	96
Ukupno	1	11	93	19	124	4	16	159	30	209

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Tabela 5. Odseljeno stanovništvo u opštinu Drvar po starosti i polu

Pol	2013.					2012.				
	0-4	5-19	20-65	65+	Ukupno	0-4	5-19	20-65	65+	Ukupno
M		10	70	35	115	1	12	105	38	156
Ž	1	5	60	28	94		7	76	49	132
Ukupno	1	15	130	63	209	1	19	181	87	288
	2011.					2010.				
	0-4	5-19	20-65	65+	Ukupno	0-4	5-19	20-65	65+	Ukupno
M		5	65	39	109	1	8	79	22	110

Broj stanovnika je između dva popisa, 1991. godine i 2013. godine, manji za 56%. U zadnjih pet godina prirodni priraštaj je stalno negativan, odnosno veći je broj umrlih od rođenih. Starosna struktura stanovništva je, takođe nepovoljna, 65% stanovništva spada u grupu penzionera, odnosno starijih od 65 godina. 52% stanovništva, prema popisu iz 2013. godine, živi u urbanom dijelu grada.

Ukoliko se zadrži ovakva slika, a ostane i negativan saldo migracije koji je bio prisutan u periodu od 2009-2013. godine i ako se ovi trendovi ne zaustave, 2020. godine broj stanovnika u opštini Drvar će biti prepolovljen u odnosu na 2008. godinu. Opština Drvar treba preduzeti sve moguće mjere kako bi promijenila negativne demografske trendove i zaustavila odlazak stanovništva. Ove mjere moraju biti sveobuhvatne, od jačanja ekonomije i stvaranja novih radnih mjesta do kreiranja socijalnih i kulturnih sadržaja.

3. Pregled stanja i kretanja u lokalnoj ekonomiji

3.1. Broj i strukturu preduzeća (po granama i veličini) i preduzetničkih radnji

Drvar je u periodu između 1945 i 1991. godine postao jedna od najrazvijenijih opština u BiH. Drvoprerađivačka industrija je brzo rasla u ovom periodu, a lokalno stanovništvo je i danas poznato po svojoj stručnosti u ovoj grani industrije. Zbog dostupnosti šumskog bogatstva kao i stručnosti u preradi drveta ova grana industrije je bila nosilac razvoja opštine. Razvijene su bile još fabrika papira, tekstilna, mašinska kao i druge grane industrije.

Od ukupno 5700 zaposlenih, u RO "GRMEČ" (drvoprerađivačka industrija) je radilo 3500 stanonika, a RO "PAPIR" (prerada celuloze i papira) je zapošljavao 680 stanovnika. Ostala privredna i neprivredna preduzeća u kojima su stanovnici bili zaposleni su: RO "JUGOTURBINA", RO "TVORNICA TEPIHA", RO UNIS", TP "25 MAJ", RO "PROGRES", RO "AUTOSAOBRAČAJ", RO "JADRAN", RO "AUTOPREVOZ", RO "KOMUNALIJE", RO PTT DRVAR, RO "ELEKTRODISTRIBUCIJA", TP "PREHRANA", TS "110 KW", Radnički Dom, Biblioteka, Radio Drvar, MC "DRVAR", Apoteka, SŠC, OŠ, te ostali organi uprave, bezbjednosti i zaštite stanovništva.

Privatizacija je u Drvaru provedena u nekoliko faza. "Markovićeve privatizacija" iz 1990 i 1991. godine je samo djelimično završena. Bivši radnici preduzeća su smatrali da su punopravno kupili dionice, iako ovo kasnije nije potvrdio sud u Bihaću. Druga faza privatizacije je u stvari bila „dokapitalizacija“ iz 1996. godine koju je sprovela Agencija za razvoj i rekonstrukciju tadašnje Herceg-Bosne iz Mostara. Treća faza je takozvana mala privatizacija. Kao i u ostatku zemlje, privatizacija u Drvaru je podijeljena na tzv. "veliku" i "malu". Drvar je specifičan po tome što ovdje zapravo nikad nije ni došlo do velike privatizacije. Umjesto toga, 1995. i 1996. godine većina industrije je objedinjena u jedno preduzeće. Negdje u isto vrijeme, Finvest CORP iz Hrvatske se pojavio u Drvaru i zajedno sa tek osnovanim državnim preduzećem, osnovao Finvest Drvar. Državni udio u ovom novom preduzeću je oko 33%, dok je ostatak u rukama Finvest CORP-a iz Republike Hrvatske. Kao rezultat dokapitalizacije iz sredine devedesetih, te privatizacije državnog udjela u Finvestu Drvar iz 2001. Godine, većinu industrije u Drvaru kontroliše strani vlasnik. Trenutno je ta firma pod likvidacijom, odnosno Poreska uprava je zaplijenila imovinu i prodaje je na javnim prodajama u svrhu naplate duga. Definitivno zatvaranje pogona i

prestanak rada Finvest-a imalo je za posljedicu otpuštanje velikog broja radnika (cca 450), što je izazvalo velike socijalne probleme i ostale negativne posljedice. Status radnika je neriješen.

Privredni subjekti

Na području opštine Drvar ima 6 preduzeća, i to: ŠGD Hercegbosanske šume d.o.o. Kupres - PJ Šumarija Drvar, HT d.o.o. Mostar, TKS Livno IJTK Drvar, JP Komunalac Drvar, EP HZHB d.d. Mostar - PJ Elektro Drvar, JP „Radio stanica Drvar“ d.o.o. Drvar. Pred Opštinskim sudom Livno pokrenut je postupak za likvidaciju JP „Gradsko groblje“ d.o.o. Drvar, a za JP „Pogrebno“ d.o.o. i JP „Veterinarska stanica“ d.o.o. Drvar pred istim sudom u toku je provođenje stečajnih postupaka koji su u završnoj fazi.

Prema podacima opštinske Službe za privredu finansije i inspekcijske poslove u 2013. godini broj registrovanih obrtnika, te broj pravnih lica registrovanih prema vrsti djelatnosti prikazan je tabelarno (Tabela 6.).

Tabela 6. Broj pravnih lica registrovanih prema vrsti djelatnosti 2013. godine

VRSTA DJELATNOSTI	2013. godina
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	28
Vađenje ruda i kamena	3
Prerađivačka industrija	34
Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom i gasom	1
Građevinarstvo	2
Trgovina na veliko i malo i održavanje	53
Ugostiteljstvo	29
Transport, skladištenje i komunikacije	34
Finansijsko posredovanje	2
Obarazovanje	2
Zdravstveni i socijalni rad	1
UKUPNO	204

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove, Opština Drvar

Tabela 7. Broj registrovanih obrtnika 2013. godine

Broj registrovanih obrtnika 2013. godine			
	M	Ž	Σ
Trgovačke radnje	15	13	28
Ugostiteljske radnje	12	9	21
Zanatske radnje	14	10	24

Ponjoprivredna djelatnost	20	7	27
Prijevoznici	49	0	49
Ukupno	110	39	149

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove, Opština Drvar

Nismo u mogućnosti dati presjek posljednjih pet godina, ali je broj prijavljenih obrtnika u opadanju, a odjavljenih u porastu, što se vidi iz izvještaja koji su napravljeni za 2013. i 2014. godinu. Ukupan broj svih odobrenja za obavljanje djelatnosti u 2013. godini iznosio je 35, a u 2014. godini 30, iz čega se vidi opadanje. Ukupan broj rješenja o prestanku obavljanja djelatnosti u 2013. Godini iznosio je 36, a u 2014. godini svega 24.

Drvoprerađivačka industrija

Prirodni resursi tj. šume su pod ingerencijom Kantona 10, odnosno ŠGD Hercegbosanske šume d.o.o. Kupres. Iako je Drvar izrazito najšumovitija opština u Kantonu 10, a po sječivom fondu tj. po ukupnom godišnjem sječivom etatu učestvuje sa 26,2 %, korist od sječe šume odnosno naknada po osnovu šumske takse je, dugi niz godina, iznosila samo 2%, a posljednju godinu dana je 8%. Neracionalno iskorištavanje šumskog bogatstva bi se spriječilo vraćanjem kontrole korištenja nad ovim resursom Opštini Drvar. Isto važi i za druge prirodne resurse.

Za sada je moguć samo izvoz drvne sirovine, a najčešće je to drvo za ogrjev i određene količine rezane građe. U tabeli ispod (Tabela 8.) je prikazana lista najvećih preduzeća izvoznika sa područja opštine.

Tabela 8. Lista najvećih izvoznika sa drvanske opštine u 2013. godini

Naziv preduzeća	Djelatnost	Vrsta proizvoda/usluge koja se izvozi
Gradel d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Drvobest d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Jami d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Bartolović d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Konvekta d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Marin komerc d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Vudlend d.o.o.	pelet	Proizvodlja peleta
Šuming d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Dim d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Borovica d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove, Opština Drvar

Jedan dio preduzeća – pilana počeo je sa izgradnjom sušara, pa samim tim, postoji interes za finalizaciju i unapređenje drvoprerađivačke industrije.

GDP (Bruto domaći proizvod) opštine Drvar

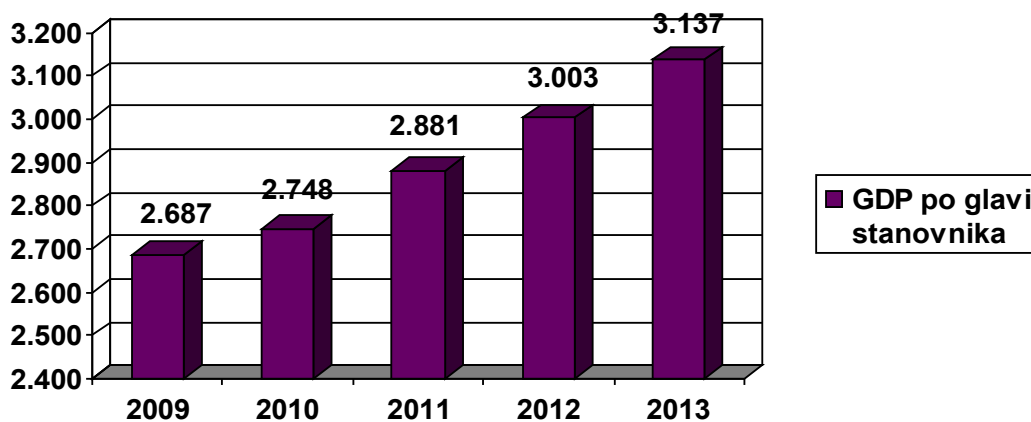
U Tabeli 9. prikazan je GDP (bruto domaći proizvod) za opštinu Drvar u periodu od 2009-2013. godine gdje se jasno vidi tendencija laganog rasta.

Tabela 9. GDP u opštini Drvar u periodu od 2009-2013. godine

Drvar	Stanovništvo	GDP (000 KM)	GDP po glavi stanovnika u KM	GDP po glavi stanovnika u KM FBiH=100
2009.	11.286	30.329	2.687	41,2
2010.	11.196	30.771	2.748	41,8
2011.	11.070	31.896	2.881	42,2
2012.	10.902	32.739	3.003	42,9
2013.	10.710	33.601	3.137	43,6

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po opštinama u Federaciji BiH

Grafikon 6. GDP u opštini Drvar po glavi stanovnika za period od 2009-2013. godine

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po opštinama u Federaciji BiH

Ako se posmatra GDP po glavi stanovnika vidljivo je da je on izrazito visok u odnosu na 2009. i 2010. godinu i iznosi 2881 (za 2011. godinu), te je značajno ispod prosjeka u Kantonu 10 (procentualno 57,72%) gdje je GDP 4991, ali i ispod prosjeka u FBiH koji je u 2011. godini bio 6820, te je za 42,24% niži od GDP u Federaciji BiH.

Vidljivo je da bruto domaći proizvod raste tokom godina i da GDP trenutno iznosi 3137 u opštini Drvar.

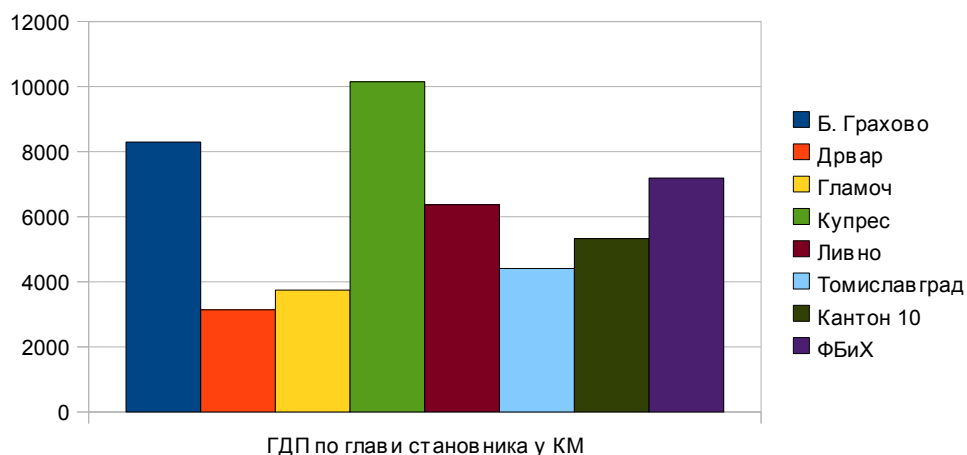
Tabela 10. GDP u Kantonu 10 po opštinama u 2013. godini

Opština	Stanovništvo	GDP (000 KM)	GDP po glavi stanovnika u KM	GDP po glavi stanovnika u KM FBiH=100
Bosansko Grahovo	2.024	16.800	8.300	115,5
Drvar	10.710	33.601	3.137	43,6
Glamoč	4.489	16.800	3.742	52,1
Kupres	3.312	33.601	10.145	141,1
Livno	31.659	201.605	6.368	88,6
Tomislavgrad	26.655	117.603	4.412	61,4
Kanton 10	78.849	420.009	5.327	74,1
Federacija BiH	2.337.200	16.800.380	7.188	100,0

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po opštinama u Federaciji BiH u 2013. godini

Grafički prikaz ispod (Grafikon 7.) upoređuje kretanje bruto domaćeg proizvoda po stanovniku u šest opština na nivou Kantona 10, na nivou kantona i FBiH. Evidentna je izrazita nejednakost između opština što je posljedica razlike u broju stanovnika, te znatno zaostajanje Kantona 10 u odnosu na Federaciju BiH.

Grafikon 7. GDP po glavi stanovnika u KM za 2013. godinu

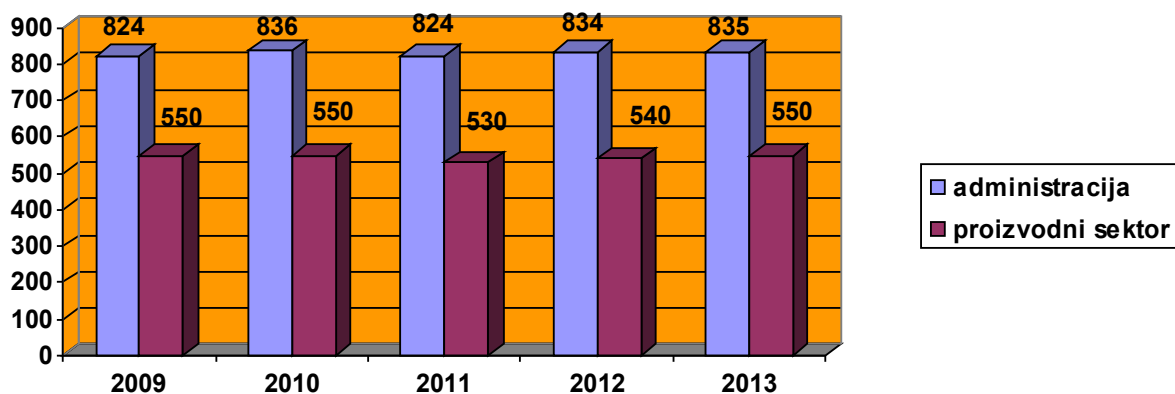

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja za 2013. godinu, Makroekonomski pokazatelji u 2013. Godini

3.2. Kretanje ukupnih prihoda i rashoda, te prosječne plate po granama djelatnosti

Prosječna plata u administraciji na području opštine Drvar, prati trend plata u Federaciji Bosne i Hercegovine, dok su plate u realnom sektoru (proizvodnom) ispod tog prosjeka i iznosi 550 KM.

Grafikon 8. Plate

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja za 2013. godinu, Makroekonomski pokazatelji u 2013. Godini

Iz grafikona se vidi konstantnost plata u administraciji, dok plate u realnom sektoru su daleko slabije od plata u administraciji, ali imaju blagi rast od 2011. godine.

3.3. Spoljnotrgovinska razmjena i najznačajniji izvozni proizvodi i preduzeća

Drvar raspolaže sa 3214,28 ha crnogoričnih šuma, 14797,55 ha listopadnih šuma i 15174,36 ha mješovitih šuma. Na drvarskom području u 2013. godini posječeno je 115.000 m³ tehničkog drveta, od toga 88.000 m³ se odnosi na četinare (jela i smrča), a 33.000 m³ su lišćari. Plan za 2015. godinu iznosi 140.000 m³. Najvažniji asortimenti od drveta koji se izvoze su rezana građa i ogrijevno drvo. Izvozi se na tržište Bliskog istoka i jugo-istočne Azije (Emirati, Kina, Singapur), te Evrope (Austrija, Italija i Makedonija).

Tabela 11. Lista najvećih izvoznika sa drvarske opštine

Naziv preduzeća	Djelatnost	Vrsta proizvoda/usluge koja se izvozi
Gradel d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Drvobest d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo

Jami d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Bartolović d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Konvekta d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Marin komerc d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Vudlend d.o.o.	pelet	Proizvodnja peleta
Šuming d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Dim d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Jasen d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo
Mir d.o.o.	cjepana	Ogrijevno drvo
Kecman d.o.o.	cjepana	Ogrijevno drvo
Ognjište d.o.o.	cjepana	Ogrijevno drvo
Dva bora d.o.o.	predada drveta	Finalna prerada drveta
Šušić best d.o.o.	cjepana	Ogrijevno drvo
Borovica d.o.o.	pilana	Rezana građa i ogrijevno drvo

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove, Opština Drvar

Tabela 12. Uvoz i izvoz u Kanton 10 u 2013. godini po opštinama

Naziv Opštine	Izvoz u (000) KM	Učešće u izvozu (%)	Uvoz u (000) KM	Učešće u uvozu (%)	Pokrivenost uvoza izvozom (%)	Saldo robne razmjene u (KM)
Bos. Grahovo	1.734	0,03	840	0,01	206,43	894
Drvar	11.991	0,22	703	0,01	1.705,69	11.288
Glamoč	4.859	0,09	192	0,00	2.530,73	667
Kupres	3.846	0,07	3.978	0,04	96,68	-132
Livno	8.974	0,16	12.757	0,13	70,35	-3.783
Tomislavgrad	49.262	0,89	144.972	1,47	33,98	-95.710
Kanton 10	80.666	1,45	163.442	1,66	49,35	-82.776
Federacija BiH	5.547.955	100,00	9.832.913	100,00	56,42 -	- 4.284.958

Izvor: SPOFBiH, maj 2014

3.4. Veće investicije u privredi/gospodarstvu

Ulaganje u poljoprivredu : 2012. godine - 19.980,00 KM
 2013. godine - 37.558,00 KM
 2014. godine - 40.000,00 KM

Ulaganje u infrastrukturu : 2012. godine - 69.365,00 KM
 2013. godine - 60.722,00 KM
 2014. godine - 331.405,00 KM

Ekonomija opštine Drvar zasniva se na eksploataciji šume i inteziviranju poljoprivredne proizvodnje.

Što se tiče šumarskog sektora, u istom posluje deset do petnaest malih i srednjih preduzeća koja se bave iskorištavanjem šuma i primarnom preradom drveta. Na prostoru opštine posluje oko stotinu privatnih subjekata koji se bave uslužnim djelatnostima (trgovina i ugostiteljstvo).

U privatnom sektoru, koji se bavi uslužnom djelatnošću, radi znatan broj radnika "na crno" zbog malog obima poslovanja, te poslovni subjekti nisu u mogućnosti ispunjavati svoje obaveze za veći broj prijavljenih radnika. Znatan dio stanovništva bavi se poljoprivrdnom proizvodnjom, većinom za vlastite potrebe.

Jedna od mjera za budući razvoj jeste sagledavanje mogućnosti da postojeća preduzeća rade na finalizaciji svoje proizvodnje; da se što veći broj poljoprivrednih proizvođača, koji se bave ekstenzivnom poljoprivrednom proizvodnjom, počnu baviti intenzivnom poljoprivrednom proizvodnjom kako bi im se na taj način omogućio otkup poljoprivrednih proizvoda, odnosno stvorili uslovi za pozitivno poslovanje, a samim tim i zapošljavanje nove radne snage na gazdinstvu; novo uređenje i parcelizacija opštinske industrijske zone kako bi se olakšalo potencijalnim investitorima da stacionirane svojih proizvodnih pogona.

3.5. Turistički potencijali i turistička infrastruktura

Drvar je poznat po pobjedi partizana nad elitnom njemačkom jedinicom padobranaca za vrijeme Drugog svjetskog rata. Titova pećina je turistička atrakcija u gradu Drvaru. Nalazi se u sklopu Kulturnog pejzaža – Spomen kompleksa „25. maj“. Prema podacima kojima raspolaže taj kompleks, Titovu pećinu i sam kompleks posjeti godišnje oko 10.000 turista iz regiona. Najveći broj je Slovenaca. Okolina Drvara je neizmjereno lijepa, sa jednom od najvećih šuma u BiH. Njen izolirani geografski položaj je dom nedirnutoj divljoj životinjskoj populaciji i najljepšim izvorima u regionu. Vrhunac prirodne ljepote je izvor i kanjon rijeke Unac, koji se nalazi jugozapadno prema Bosanskom Grahovu. Iza sela Bastasi kanjon je nazvan Bastašica. Sjeverozapadno kod Martin Broda se nalaze vodopadi i kaskade rijeke Unac, koja se ulijeva u rijeku Unu.

Osim po poznatim istorijskim dešavanjima, Drvar je danas posebno prepoznatljiv po višegodišnjoj Privredno-turističkoj manifestaciji „Dani drvarske drenjine“ (Drenjijada), na kojoj domaći proizvođači izlažu proizvode od drenjine pripremljene po zavičajnoj recepturi. S obzirom na bogatu istoriju i prirodna bogatstva, može se reći da turistički potencijal u opštini Drvar nije uopšte iskorišten. U Drvaru posluje Hotel "Drvar". Kapacitet ležajeva je 64 sa 6 zaposlenih radnika, koji je takođe neiskorišten potencijal.

Zaključujemo da bi lokalni ekonomski razvoj opštine Drvar, između ostalog trebalo da se zasniva na iskorišćavanju dostupnih prirodnih i istorijskih potencijala, i da se odvija u smjeru razvoja sportsko - rekreacionog, kulturno - istorijskog i seoskog turizma.

Opština Drvar posjeduje bogatu istoriju i prirodna bogatstva koji predstavljaju potencijal za razvoj turizma. Tu se prvenstveno misli na kulturno istorijski turizam koji je povezan sa destinacijom „Titova pećina“ koju godišnje posjeti oko 10.000 turista. Pećina se nalazi u okviru Kulturnog pejzaža – Spomen kompleksa „25. maj“ koji je danas u lošem stanju i izvan funkcije. Nezaobilana je Privredno-turistička manifestacija „Dani drvarske drenjine“ (Drenjijada) koja se održava jednom godišnje na čemu je potrebno graditi turističku ponudu Drvara. Postojeći smještajni kapaciteti nisu u dovoljnoj mjeri razvijeni što je posljedica malog broja posjetilaca i dužine boravka u opštini.

U narednom periodu važno je raditi na razvoju turističke ponude bazirane na raspoloživim kapacitetima koristeći istorijske i kulturne potencijale, te razvoju novih turističkih proizvoda. Prirodne ljepote kanjona rijeke Unac moguće je iskoristiti za razvoj cikloturizma koji bi se mogao razvijati kao zajednička turistička ponuda sa susjednim opštinama. Takođe, potrebno je iskoristiti blizinu Nacionalnog parka „Una“ u svrhu proširenja i promocije turističke ponude.

Neophodno je izraditi plan i stvoriti pretpostavke za pokretanje Spomen kompleksa „25. maj“ u svrhu razvoja sportsko-rekreacionog turizma. Osim toga, raditi na prepoznatljivosti i brendu Drvara po drenjinama. Važno je razvijati promotivne aktivnosti turističkih potencijala Drvara, turističku signalizaciju, te turističke agencije/zajednice s ciljem povećanja interesovanja putnika i turista koji su u tranzitu kroz Drvar, te na taj način povećati promet i razvijati turističke, ugostiteljske i smještajne kapacitete.

3.6. Poljoprivredni potencijali i proizvodi

Na ukupno poljoprivredno zemljište dolazi 1/3 ukupnog zemljišta odnosno 22.672 ha, a posjedovna struktura zemljišta pokazuje da se radi o sitnim i rascjepkanim posjedima sa niskim stepenom korištenja, niskim prosječnim prinosima, lošom opremljenosti poljoprivrednom mehanizacijom kao i drugim reproduktivnim sredstvima u poljoprivredi, potrebnom radnom snagom kao i niskim ulaganjima po jedinici površine.

Posjedovna struktura zemljišta pokazuje da su pašnjaci zastupljeni u površini od 11.452 ha, odnosno livade 7.310 ha što ukupno iznosi 18.762 ha, što značajnije pokazuje o povoljnim uslovima za razvoj zadružnih i privatnih farmi na zadružnom i individualnom posjedu naročito ovčarskih farmi i farmi koza. Iskorištavanjem prirodnih pašnjaka i livada u izvoru bioloških hraniva sa štalsko pašnjačkim uzgojem krupne i sitne stoke sa kabastom biološkom i koncentrovanom ishranom.

Na području Opštine Drvar imaju dvije (2) registrovane farme, jedna je primarna djelatnost, uzgoj rasplodnih svinja, dok druga je farma koka nosilja. Registrovano je 341 poljoprivredna gazdinstva koja broje 743 člana . Od 743 člana, 440 su muškarci, a 303 su žene. Broj osoba koje se bave isključivo poljoprivredom je 317, od kojih je 188 muškaraca i 129 žena.

Sagledavanjem kompletne situacije u poljoprivredi, agraru i ukupnoj privredi opštine Drvar, a na osnovu iskustva iz prethodnog perioda generalizujući opšti stav u ukupnoj privredi – gospodarstvu u kojem se nalazi i poljoprivreda, stvarnost pokazuje da je razvoj poljoprivrede na višem nivou u odnosu na prethodne godine. Primjećuje se povećan broj subjekata koji se bavi proizvodnjom ratarskih kultura i proizvodnjom, odnosno uzgojem ovaca.

Mljekarstvo je u našim uslovima dosta loše jer cijene inputa u poljoprivredi konstantno rastu, a cijene mlijeka ostaju iste što ima za posljedicu pad proizvodnje i broja muznih grla. Kod izbora novih proizvodnji presudni su faktori mogućnost plasmana i nivo prihoda koji mogu ostvariti kao i veličina posjeda. Da bi se poljoprivreda i njen agrar kao jedna od privrednih grana intenzivnije razvijala potrebno je da se potpunije uključi šira zajednica za proces iznalaženja mjera i načina za njen razvoj.

U cilju intenzivnijeg razvoja poljoprivrede na području opštine neophodno je potrebno korištenje najpovoljnijih izvora finansiranja. Što se tiče poljoprivrede ona ima velike šanse preko svog strateškog razvoja oslanjanjem na vlastite snage i korištenjem ogromnih potencijala koji predstavljaju neiskorištenu mogućnost njenog intenzivnijeg razvoja uz korištenje agrarnih kredita i drugih olakšica. Ljudsko znanje (vrlo teško se prihvataju nove tehnologije), materijalne i agrotehničke mogućnosti su prepreka njenog razvoja. Brojno stanje sočnog fonda kao i vrsta su prikazani u Tabeli 13.

Tabela 13. Brojno stanje stočnog fonda 2014. godine

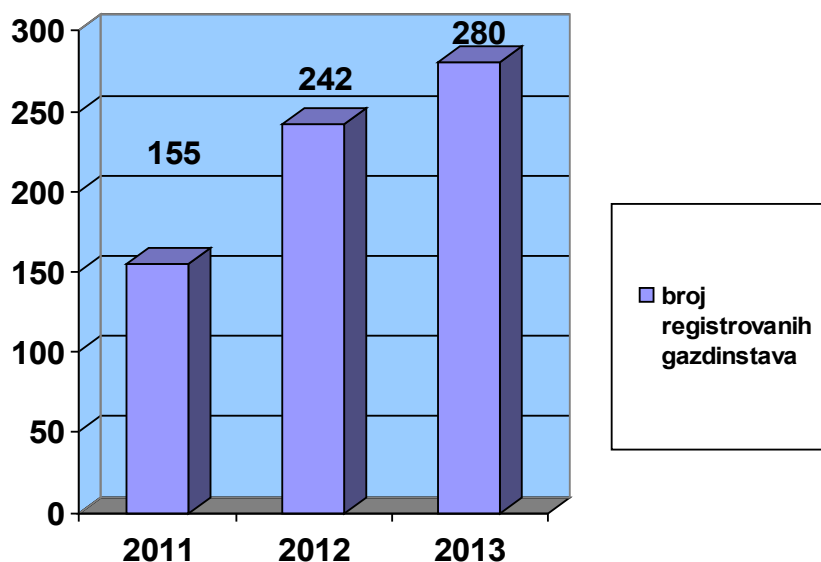
Vrsta stoke	Broj
Goveda	609
Ovce	19.113
Koze	488
Konji	44
Svinje	547
Živina	6.711
Košnice pčela	2.100

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove, Opština Drvar

Razvoj sela ide dosta usporenom linijom. Loša komunikacija i neorganizovanost MZ kao i nedovoljna informisanost i inertnost stanovništva u mnogome otežava razvoj. Ogromni problemi postoje, a za njihovo rješavanje su potrebna značajna finansijska sredstva. Ono što je pozitivno jeste da su svi subjekti koji se bave bilo kojim oblikom poljoprivredne proizvodnje upisani u RPG i RK koji im omogućava prodaju vlastitih proizvoda na tržištu, poljoprivredno osiguranje, traženje poljoprivrednih kredita sa manjom kamatnom stopom i ono najbitnije novčane podrške u poljoprivredi. U svijetu su agrarni krediti doprinjeli konstantnom povećanju obradivih površina, porastu stočnog fonda, agrotehničkih mjera i stvaranju novih reproduktivnih materijala.

Jedan od najvećih problema jeste iznalaženje načina za normalno funkcionisanje veterinarske stanice. Na području opštine Drvar postoje dvije veterinarske stanice, „Veterinarska stanica“ d.o.o. Drvar i veterinarska stanica „VET- Drvar“ d.o.o. Drvar. Osnivač obe veterinarske stanice je Opština Drvar. Ni jedna od pomenutih veterinarskih stanica ne posjeduje doktora veterinarske medicine. Opština, kao osnivač, donijela je odluku o gašenju preduzeća „Veterinarska stanica“ d.o.o. Drvar. Trenutni planovi Opštine kao osnivača su da se pokuša, putem konkursa, zaposliti doktora veterinarske medicine u veterinarsku stanicu VET- Drvar.

Grafikon 9. Broj registrovanih poljoprivrednih gazdinstava

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove, Opština Drvar

Iz grafikona se jasno vidi da dolazi do povećanja broja poljoprivrednih gazdinstava iz godine u godinu, tako je 2009. godine bilo registrovano i aktivno 155 gazdinstva, da bi u 2012. godini taj broj bio 242, a 2013. godine broj registrovanih i aktivnih gazdinstava na području opštine Drvar je 280.

Stočarstvo

Govedarstvo - Na području opštine Drvar postoji 5 proizvođača mlijeka sa ukupno 35 grla muznih krava. Godišnja proizvodnja mlijeka iznosi 98.000 litara. Mlijeko otkupljuje mljekara Meggle iz Bihaća. Niska mliječnost muznih grla povezana je sa lošim genetskim materijalom zatim, u zimskom periodu, krave se hrane isključivo sjenom sa prirodnih livada sa malom količinom koncentrovanih hranjiva. U ishrani se ne koriste sijano od sijanih travnato-djetalinskih smješa, kao ni silaža.

Svinjarstvo - Na području opštine Drvar postoji jedna farma svinja na kojoj se uzgaja 30 grla krmača za dalju reprodukciju. Trenutno evidentirani problemi u razvoju svinjarstva su: ne postoji proizvodnja vlastite hrane za svinje, kao ni objekti za uzgoj svinja.

Ovčarstvo - Od svih unaprijed pomenutih grana stočarstva, ovčarstvo je najrazvijenije u Drvaru. 136 gazdinstava uzgaja ovce, od kojih 50 gazdinstva posjeduju preko 100 grla ovaca i smatraju se ozbiljnim proizvođačima jagnječeg mesa. Na području opštine Drvar ne proizvodi se mlijeko i ovčiji sir. Nekih većih problema u ovčarstvu nema jer su ovce koje se uzgajaju autohtone rase (pramenke skromne po pitanju ishrane i smještaja).

Peradarstvo - Na području opštine postoji jedna farma koka nosilja koja broji 3500 koka. Trenutno evidentirani problemi u razvoju peradarstva su: hrana koja se kupuje od drugih proizvođača izvan Drvara, a ne proizvodi se na vlastitom gazdinstvu, nepostojanje objekata za uzgoj peradi, a izgradnja novih velika je investicija.

Pčelarstvo

S obzirom na velike livadske prostore i nezagađenost životne sredine postoje velike mogućnosti za bavljenjem pčelarstvom. Trenutno postoji udruženje pčelara „Zlatna pčela“ koja okuplja veći broj proizvođača i koja radi na edukaciji i pravilnijem odnosu prema uzgoju pčelinjih društava

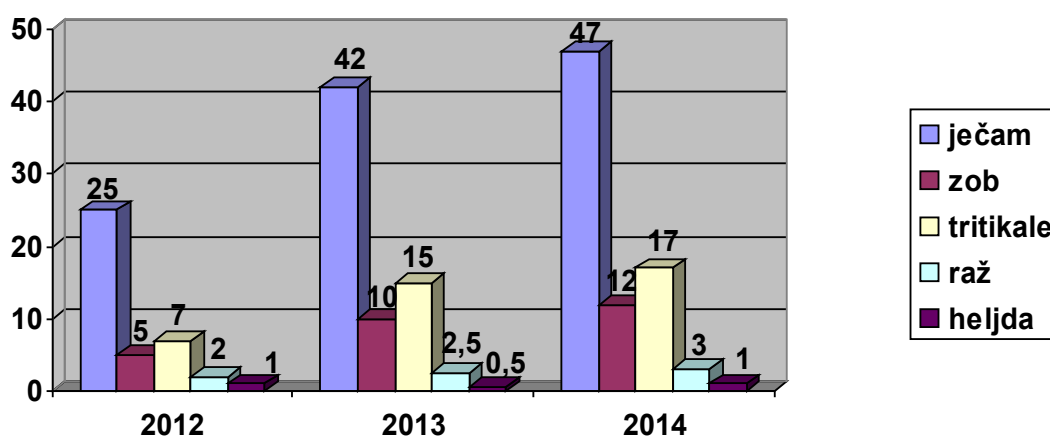
Na području opštine Drvar, po evidenciji udruženja pčelara, u 2014. godini registrovano je 59 pčelara koji posjeduju 2000 košnica. Prinos po košnici je varijabilan i zavisi od godine, a kreće se od 10 do 12 kg. Od 59 pčelara, 15 pčelara živi isključivo baveći se proizvodnjom i prodajom meda. Godišnja proizvodnja meda je 20 tona na području opštine Drvar.

Biljna proizvodnja

Prirodni uslovi na području opštine Drvar pružaju mogućnost gajenja mnogih poljoprivrednih kultura. Međutim, ti uslovi za sve kulture nisu podjednako povoljni, te se mora ozbiljno pristupiti njihovom pravilnom odabiru što bi trebalo dovesti do većih proizvodnih, a, samim tim, i finansijskih rezultata. Po sprovođenju hidro i agromelioracionih mjera, uz uvažavanje novih tehnoloških rješenja, od podjednake važnosti u regionu bio bi uzgoj voćarskih, ratarsko- povrtlarskih, ljekovitih kao i krmnih biljaka.

Od *ratarsko-povrtlarskih kultura*, koje bi mogle naći svoje mjesto u konceptu intenzivne poljoprivredne proizvodnje, najinteresantnije bi bile: raž, ječam, zob i krompir, naročito u pojasevima gdje ne postoji mogućnost navodnjavanja. Jednako interesantne biljne kulture su i kukuruz, grašak, kupus i luk koje treba gajiti na ravnim terenima (u bazenima kao što su ljeskovački, mokronoški i drvarski).

Grafikon 10. Ratarske kulture (ha)

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove, Opština Drvar

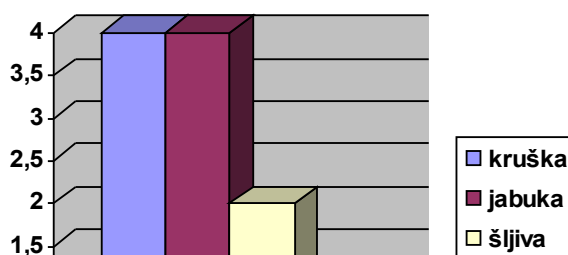
Povrtlarske kulture, kao što su: paprika, paradajz i krastavac uspjevaju i dozrijevaju u poljskim uslovima, ali treba ih gajiti u nizinama, bliže vodenih tokova i u zatvorenim prostorima, čime bi se produžio vegetacioni period, a time i vrijeme branja plodova. Na ovaj način uvećao bi se prinos, a time postigao i bolji finansijski efekat. Zemljišnji i klimatski uslovi pružaju mogućnost uspješnog gajenja nekih tipično krmnih kultura, kao što su: bijela i crvena

djetalina, smiljkita, lupina i slično, u zelenom ili konzerviranom obliku (silaža, sjenaža, sijeno i sl.) za ishranu domaćih životinja. Manje podesne poljoprivredne površine za gajenje ratarsko-povrtlarskih i krmnih kultura obavezno treba ustupiti raznolikim voćarskim kulturama, vodeći računa kako o njihovoj vertikalnoj raspoređenosti, tako i sortnoj zastupljenosti. Ekološki uslovi za gajenje voćnih vrsta su različiti za različite voćke, odnosno njihove kombinacije sorta /podloga, ali se može reći da na drvarskom području postoji minimum uslova za njihovo plantažno gajenje.

Voćarstvo

Što se tiče voćarstva i vinogradarstva, može se reći da se u zadnjih par godina krenulo na sanaciju zapuštenih i oboljelih voćnjaka. Uzgoj voća, prvenstveno drenjića, te raznih sorti šljive, jabuke, kruške i drugog voća je zastupljen na individualnim poljoprivrednim gazdinstvima, uglavnom za vlastite potrebe. Razlog što se ne podižu veći zasadi voća u ovim područjima su: needukovano stanovništvo, klimatski i agrotehnički uslovi, te nedostajuća mehanizacija. Takođe, posljednjih godina se značajno povećao broj površina zasijanih ratarskim kulturama, prvenstveno žitaricama kako bi se donekle obezbjedila dopunska hraniva za ishranu stoke. Voćarstvo na području opštine Drvar, starosti do 10 godina, prikazano je Grafikonom 11.

Grafikon 11. Voćarstvo po kulturama (ha)

Opština Drvar posjeduje kapacitete za razvoj poljoprivredne proizvodnje. Promatrajući prethodni period, danas je razvoj poljoprivrede na višem nivou. Od ukupno 22.672 ha poljoprivrednog zemljišta 82% čine pašnjaci i livade što je uslovalo veliki razvoj ovčarstva. Od 136 gazdinstva koja uzgajaju ovce, 50 ih posjeduje preko 100 ovaca koje se proizvode isključivo za proizvodnju mesa. Ne vrši se proizvodnja mlijeka niti prerada u sir. Nešto manje je zastupljena proizvodnja mlijeka gdje se na 5 farmi proizvode godišnje 98.000 mlijeka kojeg otkupljuje mljekara „Meggle“. Mlijeko zbog slabog sistema ishrane i genetskog materijala ima slabu mliječnost pri čemu se ostvaruju niski prinosi, što sve za posljedicu ima smanjenje stočnog fonda. Na prostoru Drvara postoje dvije veterinarske stanice kojima je opština osnivač, te iste nemaju zaposlenog doktora veterine. Za jednu stanicu donesena je odluka o gašenju.

Opština će u narednom periodu, u saradnji sa poljoprivrednim proizvođačima, pronalaziti rješenja za prevazilaženje identifikovanih problema kako bi se zadržao postojeći stočni fond, te nastavio njihov razvoj. Neophodno je raditi na uspostavljanju funkcionalne veterinarske stanice i unapređenju znanja organizovanjem edukativnih radionica o korištenju savremenih tehnologija i agrotehničkih mjera u proizvodnji, kako bi se intenziviranjem proizvodnje podigao nivo kvaliteta i količina proizvodnje. Povećanjem obima i kvalitete povećaće se prihodi koji će omogućiti održivu proizvodnju. Neophodno je raditi na obezbjeđenju mehanizacije i uslova za rad sa pronalaženjem adekvatnog modela za finansiranje agrara. Osim toga, neophodno je razvijati bolju komunikaciju i organizovanje mjesnih zajednica izgradnjom putne i komunalne infrastrukture, te povećanjem zadružnih firmi i jačanjem postojećih farmara.

Takođe, neophodno je poticati vidove finalizacije proizvoda, naročito u oblasti stočarstva, te razvijati ratarsku proizvodnju koja bi se koristila za vlastitu prehranu čime bi se smanjili ulazni troškovi u proizvodnji i povećalo korištenje vlastitog zemljišta. Veliki prostor samozapošljavanju i održivosti na selu predstavlja razvoj u oblasti pčelarstva uvažavajući činjenicu da od 59 pčelara, 15 pčelara živi isključivo od pčelarstva.

4. Pregled stanja i kretanja na tržištu rada

4.1. Zaposleni (broj, polna, obrazovna i starosna struktura, udio u javnom i privatnom sektoru, po granama, prema veličini preduzeća itd.)

Prije posljednjeg rata u Drvaru je radilo oko 5.760 stanovnika, i to u privrednim i neprivrednim djelatnostima, po polnoj i kvalifikacionoj strukturi kako je prikazano u Tabeli 14. Zaposlenost u prerođu 2011- 2013. je prikazana u Tabeli 15.

Tabela 14. Struktura zaposlenih na drvarskoj opštini prije rata 1992-1995. godine

Broj zaposlenih		Pol		Kvalifikaciona struktura						
		M	Ž	NK	PK	KV	VKV	SSS	VŠS	VSS
Privreda	4.870	3.530	1.340	670	820	1.690	630	690	110	260
Neprivreda	980	530	360	80	30	50	40	360	150	180
UKUPNO	5.760	4.060	1.700	750	850	1.740	670	1.050	260	440

Izvor: Kantonalni zavod za zapošljavanje – Ispostava Drvar

Tabela 15. Statistički podaci o stanju u privredi od 2011-2013. godine

Vrsta gospodarske/privredne djelatnosti	2011.	2012.	2013.
---	-------	-------	-------

Poljoprivreda, lov i šumarstvo	84	109	109
Ribarstvo	0	0	0
Vađenje ruda i kamena	1	1	1
Prerađivačka industrija	520	541	358
Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom i gasom	44	43	43
Građevinarstvo	92	60	41
Trgovina na veliko i malo i održavanje	144	141	138
Ugostiteljstvo	34	33	32
Transport, skladištenje i komunikacije	24	22	22
Finansijsko posredovanje	0	1	2
Nekretnine, iznajmljivanje i posredovanje	6	5	7
Javna uprava	120	118	110
Obarazovanje	87	92	102
Zdravstveni i socijalni rad	55	54	55
Ostale društvene i socijalne djelatnosti	23	20	21
Eksterijalne djelatnosti	0	0	0
UKUPNO	1240	1221	1044

Izvor: Kantonalni zavod za zapošljavanje – Ispostava Drvar

4.2. Nezaposleni (broj, polna, obrazovna i starosna struktura, dužina čekanja, itd.)

Podaci o broju nezaposlenih radnika koji su tada bili prijavljeni kod Zavoda za zapošljavanje su sljedeći: ukupan broj iznosi oko 800 od čega najviše otpada na SSS, i to njih oko 400 ekonomske, hemijske, tekstilne, šumarske i drvo prerađivačke struke. Najveći broj zaposlenih radio je u drveno prerađivačkoj industriji zatim mašinskoj, tekstilnoj i industriji prerade papira.

Prema Izvještaju o radu Kantonalnog zavoda za zapošljavanje – Ispostava Drvar, koji je Zavod za zapošljavanje podnio Opštinskom vijeću za 2013. godinu, broj nezaposlenih lica, prijave i odjave, te njihova kvalifikaciona struktura su predstavljeni u Tabelama 16 - 20.

Tabela 16. Stanje nezaposlenih na dan 31.12.2013. godine

Broj prijavljenih	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PK	NK
-------------------	-----	-----	-----	-----	-----	----	----	----

Ukupno	1.238	17	27	577	1	14	291	0	311
Žene	576	12	14	273	1	2	110	0	166

Izvor: Kantonalni zavod za zapošljavanje – Ispostava Drvar

Tabela 17. Stanje nezaposlenih na dan 31.12.2013. godine

	Broj prijavljenih	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PK	NK
Ukupno	1.331	22	29	654	1	14	292	0	319
Žene	636	16	16	316	1	2	114	0	171

Izvor: Kantonalni zavod za zapošljavanje – Ispostava Drvar

Tabela 18. Prikaz broja prijavljenih na evidenciju nezaposlenih u 2013. godini

	Broj prijavljenih	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PK	NK
Ukupno	324	9	8	190	0	2	57	0	58
Žene	138	5	4	82	0	0	20	0	27

Izvor: Kantonalni zavod za zapošljavanje – Ispostava Drvar

Tokom 2013. godine na evidenciju nezaposlenih su se prijavile 324 osobe, a tokom 2013. godine sa evidenciju nezaposlenih su se odjavile 231 osobe.

Tabela 19. Prikaz broja odjavljenih sa evidencije nezaposlenih u 2013. godini

	Broj prijavljenih	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PK	NK
Ukupno	231	6	5	111	0	2	55	0	52
Žene	80	3	1	38	0	0	15	0	23

Izvor: Kantonalni zavod za zapošljavanje – Ispostava Drvar

Tabela 20. Struktura osoba koje su dobile posao u 2013. godini

	Broj prijavljenih	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PK	NK
Ukupno	157	4	2	85	0	0	37	0	29
Žene	48	3	0	28	0	0	7	0	10

Izvor: Kantonalni zavod za zapošljavanje – Ispostava Drvar

Od ukupno 231 osobe odjavljene u 2013. godini 157 osoba je odjavljeno zbog zaposlenja. Od ukupno 157 osoba koje su odjavljene sa evidencije nezaposlenih osoba zbog zaposlenja, 13 osoba je obuhvaćeno programom zapošljavanja kod poslodavca i 8 programom samozapošljavanja – PIU SESER i Federalnog Zavoda za zapošljavanje Sarajevo. Korisnicima su dodijeljena sredstva u iznosu od 2.200 KM po zaposlenom radniku uz obavezu zapošljavanja na minimalno 12 mjeseci.

Od ukupno 231 osobe brisanih sa evidencije 157 je brisano zbog zaposlenja i 74 zbog ostalih razloga. Analizirajući podatke navedenog Izvještaja vidljivo je da se broj nezaposlenih u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu povećao za 93 osobe. Isto tako ukupan broj prijavljenih je 324 osobe, što je u odnosu na 2012. godinu kada je taj broj bio 345, smanjeno

za 21 osobu. Broj brisanih sa evidencije je 231, i u odnosu na broj brisanih 2012. godine kada je to bilo 230, povećan je za samo 1 osobu.

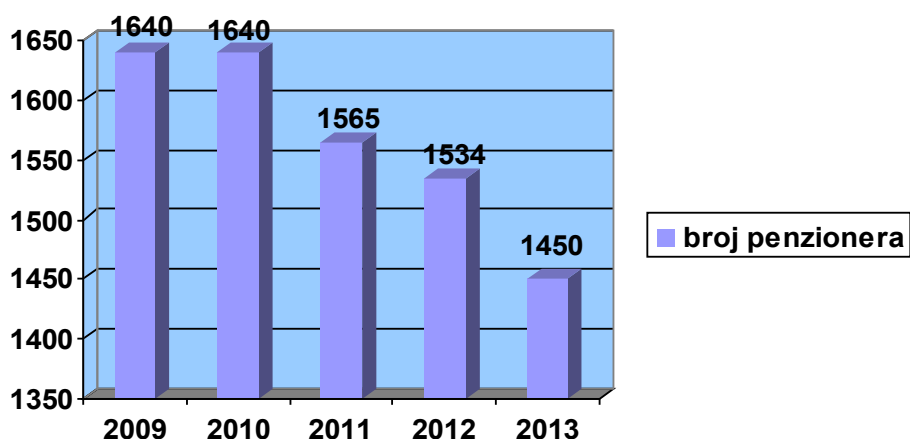
Prema Federalnom zavodu za programiranje razvoja 2013, u Drvaru je stepen nezaposlenosti u % 61, najveći u Kantonu 10, a za 13,6 % viši u odnosu na stepen nezaposlenosti u FBiH. Na osnovu reprezentativnog uzorka prilikom djelimičnog popisa stanovništva u opštini starosna struktura je totalno nepovoljna. Naime, od ukupnog broja stanovnika oko 40% otpada na penzionere, dok od radno sposobnog stanovništva na nezaposlene otpada oko 70%.

4.3. Penzioneri

Na području opštine Drvar, trenutno ima 1.450 penzionera, prema podacima Udruženja penzionera Drvar.

Iz Grafikona 12. vidi se da iz godine u godinu dolazi do smanjenja broja penzionera, a taj broj od 2009. do 2013. godine je za 190 manji.

Grafikon 12. Prikaz broja penzionera

Izvor: Udruženje penzionera Drvar

Najniža penzija u Drvaru iznosi 160 KM, a najveća 820 KM. Najveći broj penzija je minimalan, tako da po podacima Udruženja penzionera, prosječna penzija u Drvaru iznosi 259 KM.

Iz prethodno navedenog uočljivo je da se opština Drvar iz izrazito industrijskog mjesta, sa velikim brojem kvalifikovane radne snage, silom prilika, pretvorila u mjesto praktično bez industrije, sa vrlo malim brojem zaposlenih. Veliki problem za razvoj predstavlja nepovoljna starosna struktura i neodgovarajuća kvalifikacija nezaposlenih.

Otvaranjem novih radnih mjesta bi se popravila starosna struktura stanovništva, i zaustavio trend odlaska radno sposobnog stanovništva.

U narednom periodu prevashodno je potrebno omogućiti prekvalifikaciju i dokvalifikaciju radno sposobnog stanovništva i podsticati osnivanje malih i srednjih preduzeća, naročito iz oblasti finalizacije drvnih asortimenata, te kreiranja poljoprivrednih i turističkih proizvoda.

5. Pregled stanja i kretanja u oblasti društvenog razvoja

5.1. Obrazovanje

Na području opštine Drvar postoje dvije obrazovne ustanove, i to jedna u oblasti osnovnog obrazovanja (Osnovna škola "Drvar") i druga u oblasti srednjoškolskog obrazovanja (Srednja škola "Drvar").

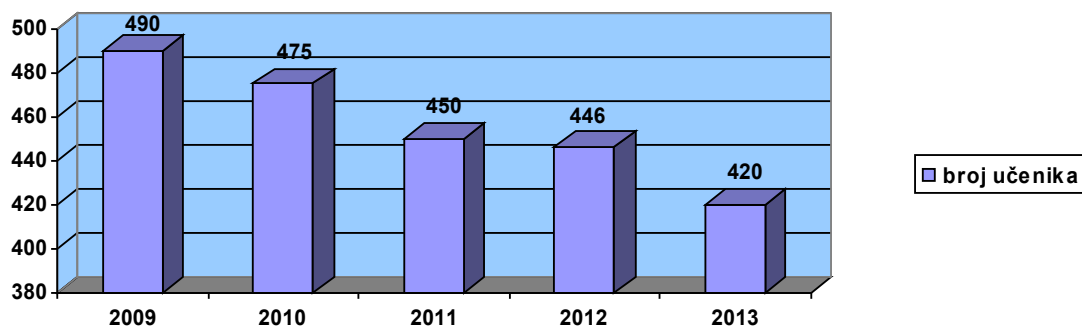
Tabela 21. Broj učenika u osnovnoj i srednjoj školi u Drvaru

	2009.			2010.			2011.			2012.			2013.		
	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U	M	Ž	U
Osnovno obrazovanje															
Seoske škole	3	3	6	4	4	8	3	3	6	3	2	5	3	3	6
Gradske škole	256	227	483	242	226	468	230	217	437	229	209	438	218	195	413
Specijalno odjeljenje	1	2	3	0	2	2	1	4	5	1	2	3	1	1	2
Srednje obrazovanje	120	111	231	132	120	252	123	125	248	123	117	240	119	107	226

Izvor: Podaci Osnovne i Srednje škole „Drvar“

U Osnovnoj školi u toku školske godine 2012/2013. broj učenika je iznosio 421. U poređenju sa podacima iz prethodnih godina uočava se blagi pad broja učenika (Grafikon 13.). U okviru Osnovne škole „Drvar“ postoji i odjeljenje učenika sa posebnim potrebama.

Grafikon 13. Broj učenika u Osnovnoj školi „Drvar“

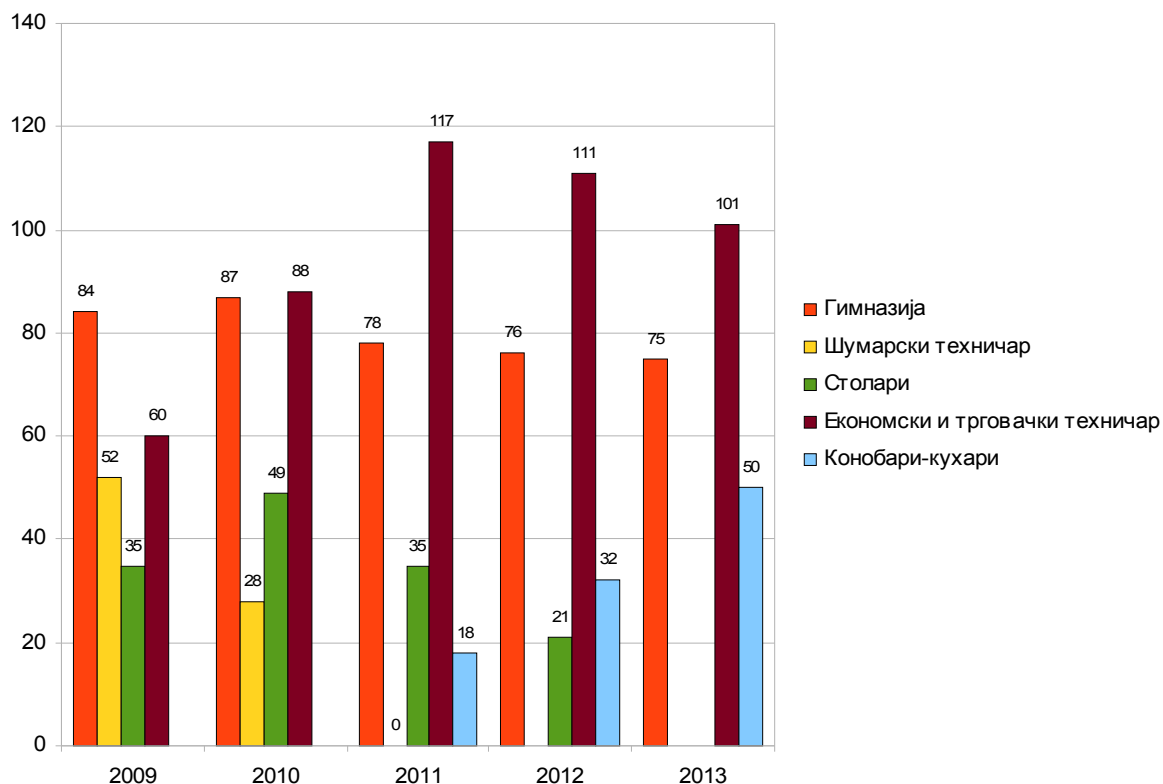
Izvor: Osnovna škola „Drvar“

Problem u nastavi sa djecom sa posebnim potrebama je taj što nema kvalifikovanog lica, odnosno defektologa koji bi radio s njima, već nastavu izvodi lice sa završenom razrednom nastavom. U školskoj 2014/2015. godini, od osam učenika koji bi trebali ići u specijalno odjeljenje gdje su uslovi rada prilagođeni njihovim sposobnostima, njih šest prati redovnu nastavu. Razlog za ovo je nedostatak i ljudskih i materijalnih resursa.

Na području opštine postoji samo jedna područna škola koja čini sastavni dio Osnovne škole „Drvar“ i nalazi se u MZ Prekaja, a u školskoj godini 2014/2015. pohađa je pet učenika.

U Srednjoj školi u toku školske godine 2012/2013. broj učenika je iznosio 226. Škola u svom sastavu ima sljedeće nastavne smjerove: gimnazija, ekonomski smjer, trgovačka, konobari i kuvari. U prethodnim godinama, pored ovih smjerova postojali su još i: šumarski tehničar i stolari (Grafikon 14.). Srednju školu u Drvaru, pored djece sa područja opštine Drvar, pohađaju i djeca iz opštine Bosansko Grahovo, njih 26.

Grafikon 14. Broj učenika po zanimanjima u Srednjoj školi „Drvar“

Izvor: Srednja škola „Drvar“

Iz budžeta Opštine Drvar se izdvajaju sredstva za stipendiranje studenata, kao i za prevoz učenika osnovne i srednje škole. U toku školske 2012/2013. godine iz budžeta Opštine Drvar izdvojena su sredstva u iznosu od 12.000 KM za stipendiranje, odnosno finansirano je dvanaest studenata u navedenoj školskoj godini.

Za školsku godinu 2013/2014. na ime stipendiranja iz budžeta Opštine Drvar izdvojeno je 7.000 KM. Opština Drvar je planirala u toku školske godine 2014/2015. da dodijeli 19 novih stipendija i prenese tri iz prethodne godine, odnosno, planirana su sredstva u iznosu od 22.000 KM. U svakoj godini kada je vršeno stipendiranje studenata mjesečna stipendija je iznosila 100 KM. Do sada je 20 stipendista završilo osnovne studije, međutim, ni jedan se nije vratio u opštinu Drvar da radi.

Na objektima i osnovnog i srednjeg obrazovanja neophodni su građevinski zahvati na vanjskom i unutrašnjem uređenju (sanacija sanitarnih čvorova, sanacija fiskulturnih sala, toplotno izolovanje objekata, sanacija sistema za grijanje, nabavka opreme za kabinete).

Osnovna škola Drvar se organizaciono sastoji iz dvije zgrade, tzv. stare i nove škole. U zgradi stare škole nastavu pohađaju učenici od prvog do petog razreda, a u drugom objektu nastavu slušaju učenici od šestog do devetog razreda. Površina zgrade nove škole je 1800 m², dok drugi objekta ima površinu 1200 m².

Zadnja rekonstrukcija i sanacija na objektima osnovne škole je bila 2011. godine i tom prilikom je urađena zamjena stolarije, zamjena krova i radovi na sanaciji fasade. Međutim, prilikom ovih radova nisu izvršene nikakve mjere energetske efikasnosti, tako da se sada pojedine prostorije ne zagrijevaju, odnosno, dolazi do velikih toplotnih gubitaka cijele zgrade. Pored ovog problema Osnovna škola se već godinama bori sa nedostatkom prostora za fizičko vaspitanje. Naime, postojeća sala za fizičko vaspitanje nema adekvatno riješeno grijanje i svlačionice sa sanitarnim čvorovima. Osnovna škola ima vanjsko igralište, ali je

porušeno. Nekada je ono sadržavalo tribine, teren za košarku, odbojku, tenis i mali fudbal.

Nedostatak ograde oko školskog dvorišta onemogućava kontrolu ulaska lica koja remete školski red i mir, kao i sigurnost djece prilikom boravka van školske zgrade.

Objekat Srednje škole „Drvar“ je izgrađen 1954. godine. Nakon toga bile su još dvije dogradnje. 1973. godine gdje zgrada dobija današnji izgled. Površina zgrade je 2593 m². Veći radovi na sanaciji su bili 2010. godine kada je vanjska drvena stolarija zamjenjena PVC stolarijom.

Sanitarni čvorovi u objektu srednje škole ne zadovoljavaju minimalne tehničke i higijenske uslove. Postoji projekat za sanaciju sanitarnog čvora sa proširenjem istog. Drugi problem je grijanje. Srednja škola se grije na lož ulje i struju, tako da su troškovi zagrijavanja visoki. Pored toga, nemogućnost da se učionice na sjevernoj i zapadnoj strani zagriju na radnu temperaturu utiče na kvalitet odvijanja nastave.

Materijalizacija objekta je u skladu sa vremenskim periodom u kojem je zgrada i građena. Podovi su armiranobetonski, dok su podne obloge drveni pod i parket u učionicama, teraco u hodnicima, ali bez termoizolacije. Krovna konstrukcija je drvena, dok je krovni pokrivač salonit, takođe bez termoizolacije. Zgrada je priključena na gradski vodovod i kanalizaciju.

JU Dječiji vrtić „Majka Hrabrost“ je odlukom opštinskog vijeća Drvar osnovana 30.04.2013. godine. Međutim, do danas još uvijek nije počela sa radom. Razlog tome je što objekat dječijeg vrtića nije rekonstruisan i saniran da bi se mogao staviti u funkciju.

Predmetni objekat je izgrađen krajem sedamdesetih godina dvadesetog vijeka i trenutno nije u funkciji. Bruto građevinska površina iznosi 1030 m². Objekat je opremljen potrebnom infrastrukturom, priključen je na gradski vodovod i kanalizaciju. Grijanje je centralno, sa kotlovnicom na lož ulje.

U funkcionalnom smislu, objekat je podijeljen na prostorije za boravak djece, sa pratećim sadržajem i multifunkcionalnom salom, zatim upravni dio, ekonomski blok sa kuhinjom i trpezarijom, te tehnički blok koji čini kotlovnica sa radionicom i praonica rublja. Svaki dio objekta ima zaseban ulaz.

Vrtić je projektovan za stotinu djece, podijeljenih u dvije starosne grupe, i to za djecu od jedne do tri godine i djecu od tri do šest godina. Za svaku grupu djece su projektovane posebne prostorije sa pratećim sadržajima, kao i zasebni ulazi.

Trenutno su u toku radovi na sanaciji i rekonstrukciji objekta dječijeg vrtića.

Iako na području opštine Drvar ne postoje ni javni ni privatni vrtići, predškolsko obrazovanje se obavlja kroz projekte koje resorno Ministarstvo Kantona 10 provodi u saradnji sa UNICEF – om. Ovaj projekat je do sada realizovan dva puta, odnosno školske 2013/2014. kada je upisano 55 djece i školske 2014/2015. godine kada je upisano 70 djece.

Ostali vidovi obrazovanja, odnosno obrazovanje odraslih, škola za strane jezike, računare ili neki drugi vid kursa ne postoji na području opštine Drvar.

Na području opštine Drvar postoji osnovno i srednjoškolsko obrazovanje. Svi ostali vidovi obrazovanja i usavršavanja su zapostavljeni. U osnovnoj školi, u poslednjih 5 godina, upisano je 14% manje djece, a broj srednjoškolaca se kreće od 272 (2010.) do 226 (2013.) i pohađaju 5 programa (gimnazija, šumarski, ekonomski i trgovački tehničari te stolari i konobari). Samo je jedno odjeljenje OŠ u ruralnom području sa prosječno 5-8 djece. Školski objekti su u vrlo lošem stanju i neophodna im je rekonstrukcija svih oblika. Sala za fizičko vaspitanje je totalno neupotrebljiva.

Djeca predškolskog uzrasta, kroz projekat UNICEF-a, u osnovnoj školi, tokom šest mjeseci u godini, imaju mogućnost da učestvuju u aktivnostima predškolskog obrazovanja. Nepostojanje ovog vida obrazovanja tokom cijele godine, a koje bi se odvijalo u vrtiću, predstavlja problem na čijem rješavanju Opština Drvar treba da radi u narednom periodu. U oblasti srednjoškolskog obrazovanja, neusklađenost smjerova sa tržištem rada predstavlja najveći problem. U prethodnoj deceniji bila su zastupljena ista zanimanja. Na osnovu predviđanja budućih potreba tržišta rada, Opština Drvar treba obrazovati odgovarajući kadar i zanimanja, omogućiti usavršavanje postojećeg kadra, kao i prekvalifikaciju odraslih. Pored formalnih vidova obrazovanja (osnovno i srednje obrazovanje) neophodno je omogućiti i djeci i odraslima dodatno usavršavanje kroz organizovane škole stranih jezika, kurseva računara, škole plesa, škole sporta i slično.

5.2. Kultura i sport

Kulturna zbivanja u Drvaru se danas odvijaju kroz manifestacije koje organizuje JU "Centar za kulturu i sport". Odlukom opštinskog vijeća 2013.godine ova institucija je osnovana sa ciljem poboljšanja kulturnih i sportskih dešavanja. U sastav ove ustanove ulaze:

- Radnički dom koji sadrži kino salu, biblioteku, konferencijske sale i drugo,
- Sportsko rekreacioni centar „Radomir Kovačević“ i
- Kulturni pejzaž – memorijalni kompleks Muzej „25. maj“¹ sa zbirkom eksponata posvećenih NOR-u.

Muzej "25.maj" je nezvanično osnovan krajem 1945.godine, ali tek 1946.godine počinje da egzistira kao muzejska ustanova i za šest godina formira četiri zbirke: zbirku foto-dokumentacije, zbirku trodimenzionalnih predmeta, zbirka umjetničkih dijela i stručnu biblioteku. U periodu od 1967. do 1990. godine ovo je bio jedan od najznačajnijih muzeja u BiH.

Muzej je čuvao vrijednu istorijsku građu i godišnje ga je u periodu mart-novembar posjećivalo oko 500.000 posjetilaca. Muzej je obnovljen 2009.godine i trenutno raspolaže sa dvije stalne postavke - istorijskom i etnografskom, te pokušava vratiti dio istorijske građe koja je ukradena po izbijanju rata u BiH (1992-1995).

¹ Odluka komisije za očuvanje nacionalnih spomenika („Službani glasnik BiH“, broj 14/12)

Tabela 22. Sportska udruženja i klubovi

	Naziv organizacije	Iznos sufinansiranja iz opštinskog budžeta u KM				
		2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
1	Šahovski klub	-	1.000	-	-	-
2	Judo klub	-	2.334	-	-	-
3	Udruženje likovnih umjetnika	250	-	-	-	-
4	Fudbalska škola "Drvar"	6.200	2.200	3.000	1.000	500
5	Teniski klub "Drvar"	500	800	-	1.200	900
6	Planinarsko društvo "13 runolista"	-	-	200	700	1.000
7	Košarkaški klub "Borac 1972"	2.000	10.000	2.500	4.000	7.000
8	Moto klub "Grizli"	1.000	4.000	500	3.170	3.500
9	Amatersko pozorište "DOK"	-	-	-	-	850
10	KUD "Drvar"	11.300	7.500	11.000	7.000	9.845
11	Karate klub "Drvar"	400	200	950	300	2.450
12	Balotaško društvo "Soko"	-	-	-	-	-
13	Konjički klub "Drvar"	-	-	-	200	-
14	FK "Borac"	-	-	-	640,83	2.400
15	Veterani "Borac"	-	-	1.000	500	-
16	Sportsko ribolovno društvo "Unac"	-	1.585	1.000	1.100	1.250
17	Udruženje lovaca "Drvar"	-	-	300	3.000	-

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove Opština Drvar

Na promociji i unapređenju sporta pored javne ustanove "Centar za kulturu i sport" radi još sedamnaest sportskih udruženja i klubova, od kojih se kao najaktivniji izdvajaju planinarsko društvo "13 runolista", košarkaški klub "Borac", karate klub "Drvar" i fudbalska škola "Drvar" (Tabela 22.).

Na polju kulturnih dešavanja veliki doprinos daje KUD "Drvar" koji postoji od 1924.godine. Od manifestacija koje se organizuju pod pokroviteljstvom Opštine Drvar najznačajnije su "Dani drvarske drenjine", „Moto susret“ u organizaciji moto kluba "Grizli", i "Sabor krajiške pjesme". U 2014.godini ove manifestacije je posjetilo: 2000 posjetilaca „Moto susret“, 3000 posjetilaca "Dane drvarske drenjine" i 7000 posjetilaca "Sabor krajiške pjesme".

Navedeni sportski klubovi treninge održavaju u salama osnovne i srednje škole, kao i na terenima sportsko rekreacionog centra. Međutim, i pored toga što se ovi tereni svakodnevno koriste, u lošem su stanju i neophodna im je rekonstrukcija.

Osnivanjem JU "Centar za kulturu i sport" Drvar došlo se do kvalitetnijeg kulturnog i sportskog života. Međutim, i dalje je to nedovoljno. U okviru ove ustanove nalazi se i Sportsko rekreacioni centar „Radomir Kovačević“. Međutim, da bi ovaj centar mogao da zadovolji uslove za održavanje sportskih aktivnosti i manifestacija, neophodna je njegova rekonstrukcija i sanacija. Pored navedenog kompleksa, JU "Centar za kulturu i sport" u svom sastavu ima i Dom kulture. Ovaj objekat je rekonstruisan 2010.godine i posjeduje prostor za pružanje usluga i održavanje manifestacija iz oblasti kulture (bioskopska sala, biblioteka, prostorije za održavanje različitih kurseva i slično). Nabavkom tehničke opreme i namještaja (računari, radni stolovi, knjige, i slično) i opremanjem ovaj objekat bi se mogao staviti u funkciju i na taj način bi se poboljšao kulturni život.

Kulturni pejzaž – memorijalni kompleks Muzej „25. maj“ predstavlja snagu ove opštine jer je od velikog značaja za proučavanje antifašističke istorije BiH, ali i za naučne i kulturne institucije, kao i za profesore, učenike osnovnih i srednjih škola, studente, medije te za razvoj turizma. Opština Drvar mora da u budućem periodu unaprijedi postojeće kulturne i sportske manifestacije koje se odvijaju pod njenim pokroviteljstvom, ali i da omogućiti stvaranje novih kroz pružanje podrške sportskim klubovima i udruženjima građana.

5.3. Zdravstvena i socijalna zaštita

Zdravstvena zaštita

Zdravstvena zaštita na području opštine Drvar se do 1995.godine obavljala u Medicinskom centru koji je obuhvatao: hirurgiju, opštu medicinu, pedijatriju, otorinolaringologiju, interni odjel, psihijatriju, ortopediju, stomatologiju i ginekologiju. U okviru kompleksa medicinskog centra svi navedeni sadržaji su bili smješteni u više objekata. Ova ustanova se 23.04.2001. godine preregistrovala i danas egzistira kao Dom zdravlja koji je smješten u jednom objektu.

Na području opštine Drvar pored Doma zdravlja zdravstvena zaštita se pruža putem hitne pomoći i dvije privatne apoteke. Dom zdravlja zapošljava deset doktora opšte prakse, jednog ginekologa, dva doktora stomatologije, devetnaest medicinskih tehničara i sedamnaest ostalih radnika.

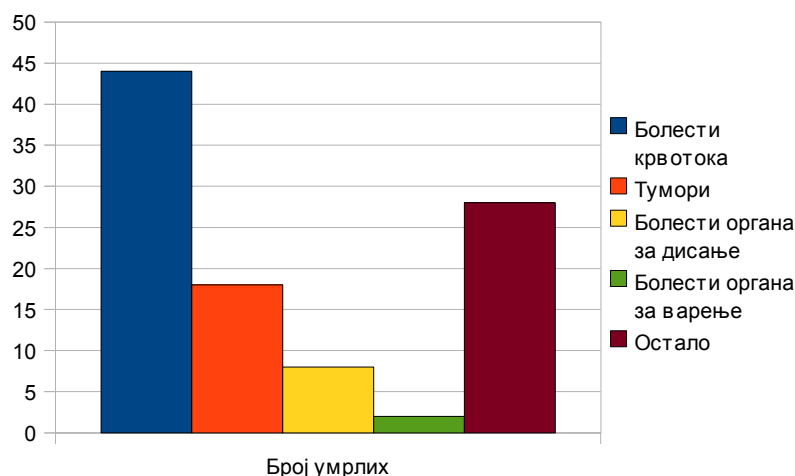
Veliki problem predstavlja nemogućnost zbrinjavanja bolesnika u Domu zdravlja, pa se veliki broj bolesnika upućuje na liječenje u Livno ili Banja Luku.

Najzastupljenija oboljenja koja su prouzrokovala smrtni ishod su bolesti krvotoka, dok su bolesti organa za varenje najmanje zastupljeni (Grafikon 15.).

Dom zdravlja Drvar se najvećim dijelom finansira od strane Zavoda za zdravstveno osiguranje Kantona 10, i od 2007. do 2013. godine taj iznos se povećao sa 655.000,00 KM na 957.491,02 KM. Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne zaštite i prognanih takođe obezbjeđuje finansijsku podršku, ali kao namjenska sredstva na ime rekonstrukcije objekta Doma zdravlja Drvar.

Grafikon 15. Broj umrlih u zavisnosti od vrste bolesti

Izvor: Dom zdravlja Drvar

Stanje objekta Doma zdravlja nije na zadovoljavajućem nivou. Usljed godina neodržavanja, došlo je do većih oštećenja na krovu, vanjskoj stolariji i grejnom sistemu. Krovni pokrivač je velikim dijelom oštećen, i usljed kiša i sniježnih padavina, dolazi do daljeg propadanja krovne konstrukcije, kao i objekta. Stolarija na cijelom objektu ne zadovoljava termotehnička svojstva, tako da dolazi do velikih gubitaka toplote kroz staklene površine.

Pored navedenog neadekvatan je grejni sistem. Zagrijavanje se vrši pomoću peći na pelet preko grejnih tijela - radijatora. Sistem je takav da se ne može onemogućiti zagrijavanje prostorija koje se ne koriste, pa dolazi do nepotrebnog iskorištavanja energenata i toplotne energije. Obzirom da se radi o djelatnosti koja zahtjeva cjelodnevno zagrijavanje (24 sata), potrebno je napraviti energetska efikasan objekat koji će omogućiti da se uspostavi zadovoljavajući komfor uz manje korištenje energije.

Nedostatak sanitetnog vozila utiče na kvalitet pruženih usluga. Dom zdravlja posjeduje jedno sanitetno vozilo koje je staro i dotrajalo. Naime, ne postoje područne ambulante ili neki drugi vid zdravstvene zaštite po selima i udaljenim naseljima, tako da je jedini način da ljekari i medicinske sestre dođu u ova područja i pruže zdravstvenu zaštitu bolesnima koji ne mogu doći u Dom zdravlja, jeste ukoliko se nabavi novo, savremeno opremljeno vozilo. Na taj način bi se pružala zdravstvena zaštita svim građanima na području opštine Drvar.

Zdravstvena zaštita se odvija kroz usluge Doma zdravlja. Zahvaljujući kvalitetnom medicinskom kadru stanovništvo je u mogućnosti da obavi veliki broj zdravstvenih usluga u ovoj ustanovi. Međutim, nepostojanje područnih ambulanti utiče da stanovnici udaljenih, ruralnih područja ne mogu da koriste zdravstvenu zaštitu. Ovaj problem bi se mogao u velikoj mjeri ublažiti nabavkom sanitetskog vozila koje će biti opremljeno savremenim medicinskim pomagalicama. Nabavkom ovog vozila riješio bi se i problem prevoza bolesnika u Kantonalnu bolnicu u Livnu.

Iako objekat Doma zdravlja zadovoljava uslove u pogledu prostora, zbog lošeg stanja rad u njemu je otežan. Kroz projekte sanacije i rekonstrukcije objekta povećao bi se i kvalitet rada zaposlenih, a samim time i kvalitet pruženih usluga pacijentima.

Pored navedenog, strateški cilj opštine treba da bude i izrada socijalne karte stanovništva, formiranje baze podataka o ovoj grupi stanovništva i zbrinjavanje i briga o starim i nemoćnim ljudima.

Socijalna zaštita

Pitanje socijalne zaštite je u nadležnosti Službe za opštu upravu i društvene djelatnosti Opštine Drvar. Broj socijalnih korisnika se konstanto povećava što je posljedica ekonomske krize i nezaposlenosti. Najčešće isplaćivani vidovi socijalne pomoći su jednokratne novčane pomoći.

Na ime redovne socijalne pomoći Ministarstvo rada, zdravstva, socijalne zaštite i prognanih obezbjeđuje sredstva za 160 korisnika.

Tabela 23. Broj korisnika socijalne pomoći

Vidovi socijalne pomoći	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Stalna novčana pomoć	120	140	160	160	160
Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	80	90	118	121	138
Smještaj u drugu porodicu	0	1	1	1	1
Smještaj u ustanove socijalne zaštite	3	3	3	3	3
Jednokratne novčane pomoći	56	66	66	150	160
Zdravstveno osiguranje	90	120	120	128	139
Kućna njega i pomoć u kući	180	90	118	121	138
Naknada umjesto plate roditelju koji nije u radnom odnosu	19	20	21	20	22

Izvor: Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti Opština Drvar

Redovna socijalna pomoć iznosi 100,00 KM po korisniku mjesečno. Međutim, da je mnogo veći broj onih kojima je potreban ovakav vid pomoći vidi se iz broja podnesenih zahtjeva za vanrednu novčanu pomoć. U toku 2012. godine je podnesen 321 zahtjev za vanrednu novčanu pomoć, i dio je finasiralo resorno Ministarstvo, a dio opštinski načelnik opštine Drvar. Broj zahtjeva u toku 2013. godine je iznosio 417.

Za jednokratnu novčanu pomoć na ime porodijskog odsustva u toku 2013.godine podnijeto je 25 zahtjeva, od kojih su 22 pozitivno rješena. Iznos naknade na ime porodijskog odsustva je iznosio 200,00 KM. Novčana sredstva za ovaj vid pomoći obezbjeđuje resorno ministarstvo. Prema podacima Socijalne službe Opštine Drvar broj korisnika socijalne pomoći po različitim kategorijama je predstavljen u Tabeli 23.

Crveni krst Drvar je u decembru 2014.godine je u saradnji sa IOM-om osnovao mobilni tim koji će djelovati do novembra 2015. godine. Tim se sastoji od tri člana i njegov zadatak je da izradi socijalnu kartu stanovništva, a ujedno i da pruže zdravstvenu zaštitu u granicama svoje mogućnosti.

5.4. Stanovanje

Prema popisu iz 1991.godine ukupan broj stanova je bio 5048, od čega je 3740 bilo privatno vlasništvo, a 1308 društveno. Danas ne postoje tačni podaci o broju i strukturi stanova. Međutim, na osnovu podataka Službe za imovinsko-pravne i geodetske poslove Opštine Drvar u periodu 2009.-2013. godine izdana su 32 odobrenja za upotrebu objekta, od čega su se samo tri zahtjeva odnosila na stambenu gradnju. Ali, prema podacima ove službe u poslijeratnom periodu značajne aktivnosti su se sprovile na rekonstrukciji objekata, između ostalog i stambenih. Na osnovu ovoga moglo bi se zaključiti da nije došlo da značajnijeg povećanja stambenog fonda, u odnosu na period iz 1991.godine.

5.5. Civilna zaštita

Civilna zaštita je organizovana kroz Službu civilne zaštite Opštine Drvar. U okviru ove Službe, a ni na području opštine Drvar, ne postoji profesionalna vatrogasna jedinica. U slučajevima požara ili drugih prirodnih nepogoda, na sprečavanju istih i spašavanju ljudi i materijalnih dobara rade zaposleni u Službi civilne zaštite zajedno sa volonterima iz reda stanovništva i drugih institucija.

Obale rijeke Unac su često plavljene, što ugrožava i objekte koji se nalaze u blizini ove rijeke. Iz tog razloga Služba civilne zaštite konstantno provodi aktivnosti na zaštiti ugroženih objekata i ljudi od poplava. Jedna od najznačajnijih aktivnosti za rješavanje ovog problema je projekat sanacije i regulacije vodotoka Unca. Međutim, iako postoji tehnička i investiciona dokumentacija, zbog nedostatka finansijskih sredstava do sada je izvršena regulacija korita rijeke Unac samo u dužini od 2,4 km.

Civilna zaštita trenutno raspolaže samo sa jednom cisternom kapaciteta 3200l vode, ali koja ne zadovoljava minimum tehničke ispravnosti. Drugu vatrogasnu tehničku opremu ili vozila ova Služba ne posjeduje.

U Službi Civilne zaštite su trenutno zaposlena dva lica, i to diplomirani inženjer saobraćaja i inženjer zaštite od požara. Odlukom Opštinskog vijeća Drvar određeno je da se u okviru ove Službe formira Odsjek za zaštitu od požara i vatrogastva. Ovaj Odsjek će u svom sastavu imati i profesionalnu jedinicu za zaštitu ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.

Služba za civilnu zaštitu između navedenog radi i na izradi planova i programa zaštite i spašavanja. Trenutno su usvojeni:

- Plan protivminskog djelovanja za opštinu ugroženu minama,
- Plan zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća opštine Drvar,
- Procjena ugroženosti opštine Drvar od prirodnih i drugih nesreća i
- Program razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća opštine Drvar za period 2009-2013 godinu.

U toku je izrada Programa razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća opštine Drvar za period 2015-2019 godinu.

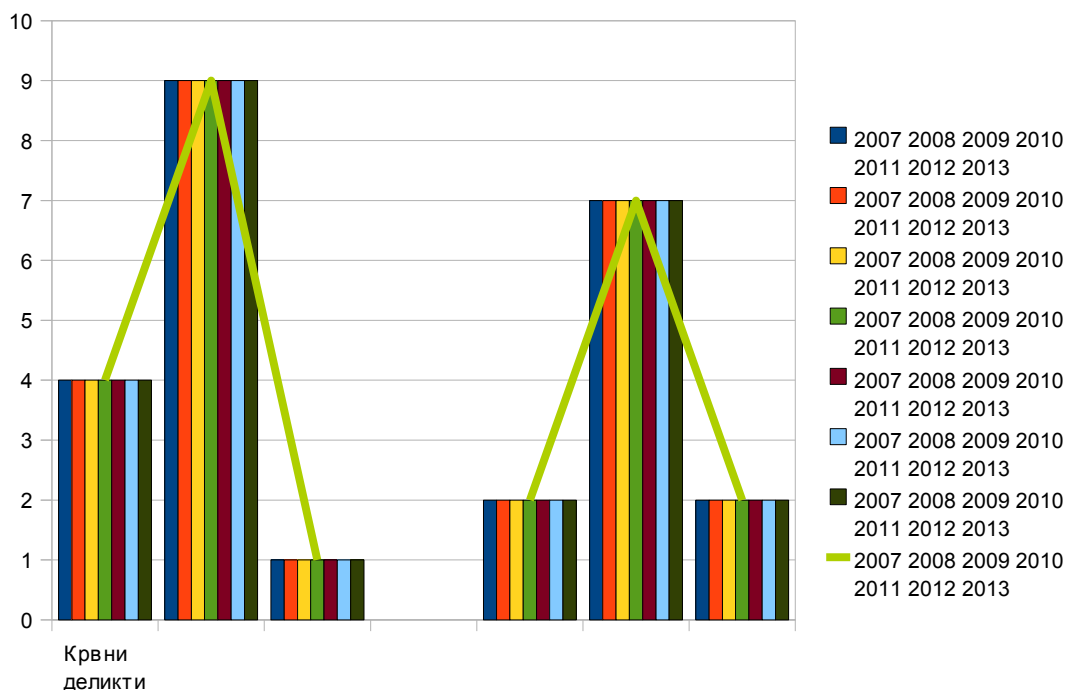
Najveću opasnost za stanovništvo predstavlja zemljište koje je kontaminirano minama, i obuhvata površinu od 15.655 km².

Velike površine zemljišta koje je kontaminirano minama predstavlja opasnost za građane Drvara ali i za turiste. Uklanjanje mina i čišćenje minskih polja predstavlja strateški izazov. Formiranje vatrogasne jedinice je zakonska obaveza, i zbog toga je potrebno što prije započeti realizaciju osnivanja iste.

5.6. Socijalna, imovinska i lična sigurnost građana

O čuvanju javnog reda i mira i sigurnosti građana stara se Policijska uprava Drvar. U 2013. godini su ukupno prijavljena 74 prekršaja, od čega su 63.5 % bili imovinski delikti. I u prethodnim godinama najveći broj prekršaja bili su imovinski delikti (Grafikon 16.), dok je jedini slučaj narkomanije bio prijavljen 2011.godine.

Grafikon 16. Ukupno prijavljenix prekršaja 2007.-2013.godina

Izvor: Policijska uprava Drvar

5.7. Osjetljive/ranjive grupe

Analizirajući kategorije ranjivih grupa u periodu od 2009-2013. godine uočava se da je najbrojnija kategorija lica i porodica u stanju socijalne potrebe kojima je uslijed posebnih okolnosti potrebna pomoć. Istovremeno, povećan je broj lica društveno negativnog ponašanja. Broj starih osoba bez porodičnog staranja se značajno ne mijenja (Tabela 24.).

Tabela 24. Panjive grupe – odrasli

Godine	Osobe ometene u psihičkom i fizičkom razvoju i osobe sa invaliditetom	Stare osobe bez porodičnog staranja	Osobe društveno negativnog ponašanje	Osobe i porodice u stanju socijalne potrebe kojima je uslijed posebnih okolnosti potrebna pomoć
2009.	50	2	12	144
2010.	50	2	14	160
2011.	59	2	16	162
2012.	59	3	18	169
2013.	59	4	18	177

Izvor: Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti Opština Drvar

Broj djece bez roditeljskog staranja i vaspitno zanemarene i zapuštene djece ima blagu tendenciju rasta, jednako kao i broj djece čiji je razvoj ometen porodičnim problemima (Tabela 25).

Tabela 25. Panjive grupe – djeca

Godine	Djeca bez roditeljskog staranja	Odgojno zanemarena i zapuštena djeca	Djeca čiji je razvoj ometen porodičnim problemima	Djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama
2009.	3	4	7	8
2010.	3	4	10	8
2011.	3	5	10	9
2012.	4	7	11	13
2013.	4	7	11	13

Iako se radi o relativno malim brojevima, mora se istaći da je uočen rast ukupnog broja registrovanih ranjivih grupacija za 20% u periodu 2009.-2013. godina. Ovaj ukupni procenat rasta obuhvata četiri kategorije ranjivih grupacija odraslih. Osoba ometenih u psihičkom i fizičkom razvoju i osoba sa invaliditetom u 2009. godini bilo je 50, a taj broj se u 2013.godini popeo na 59 i imajući u vidu trend taj broj u 2020. godini će biti 75, što će predstavljati povećanje za 50% uzimajući referentnu godinu 2009. Slična je situacija sa osobama i porodicama u stanju socijalne potrebe kojima je uslijed posebnih okolnosti potrebna pomoć, čiji će se broj u 2020.godini, ukoliko se ovaj trend nastavi, popeti na 235.

U istom periodu 2009.-2013.godine broj ukupno registrovane ranjive grupacije - djece je porastao sa 22 na 35 što predstavlja rast od gotovo 40%. Ovim trendom rasta ovaj broj će u 2020.godini iznositi 65, što je tri puta više nego u 2009.godini.

Imajući u vidu ove trendove neophodno je pronalaziti i rješavati uzroke tendencije rasta broja osjetljive populacije i razvijati systemske podrške pomoći, osim novčane, osjetljivim kategorijama stanovništva kroz razvoj kapaciteta nadležnih službi i poticanja građanskih inicijativa koje bi se fokusirale na ove probleme.

5.8. Civilno društvo (nevladine organizacije)

U opštini Drvar postoji 16 udruženja građana i nevladinih organizacija. Najveći broj ovih organizacija i udruženja nije kadrovski, organizaciono i materijalno osposobljeno da na kvalitetan način funkcionišu. Problem ovih udruženja je i što zavise od budžeta Opštine Drvar (Tabela 26.).

Tabela 26. Iznos sufinansiranja udruženja iz opštinskog budžeta

	Naziv organizacije	Iznos sufinansiranja iz opštinskog budžeta u KM				
		2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
1	Crveni krst	-	3.000	4.600	3.800	4.250
2	Udruženje penzionera	-	-	-	-	-
3	Udruženje samostalnih privrednika	-	-	-	-	-
4	Auto-moto klub "Drvar"	-	-	-	-	-
5	NVO RRS	-	-	500	1.100	1.500
6	Vijeće mladih	1.980	-	-	200	-
7	Udruženje žena "Drvarčanke"	-	-	-	-	-
8	Udruženje "Drvarska drenjina"	4.000	-	-	-	-
9	Pčelarsko društvo	-	-	-	-	-
10	UABNOR	1.000	-	300	-	1.000
11	UG "Pružite nam ruku"	-	-	-	1.300	1.500
12	Udruženje "Titova pećina"	100	1.156	300	1.000	680
13	UG "Lasta"	-	-	500	-	-
14	Udruženje poljoprivrednika	-	-	-	-	290
15	UG "Korijeni"	-	-	100	-	285
16	Udruženje žena "Sveta Petka"	-	-	-	-	290

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove Opština Drvar

Prema broju registrovanih nevladinih organizacija i udruženja građana zaključuje se da je nevladin sektor razvijen. Međutim, nakon registrovanja značajan broj ovih organizacija je neaktivno, a isto tako uglavnom se oslanjaju na finansijska sredstva iz budžeta Opštine Drvar. Iako, zakonski Opština Drvar nije u obavezi da finansira udruženja ovog tipa, iz tabele 16. se uočava da je to trend koji se provodi godinama.

Civilno društvo je organizovano kroz različite vrste udruženja građana. U narednom periodu potrebno je raditi na uspostavljanju bolje saradnje između Opštine Drvar i nevladinog sektora. Problem finansiranja nevladinog sektora iz budžeta Opštine treba riješiti. Jedan od načina je da udruženja dobijaju finansijska sredstva samo ukoliko predlože projekat od značaja za razvoj opštine i obavežu se da će isti i realizovati.

6. Stanje javne infrastrukture i javnih usluga

6.1. Stanje saobraćajne infrastrukture

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku na području opštine Drvar putnu mrežu čine sljedeće kategorije:

- željezničke pruge u dužini 25 km,
- magistralni putevi u dužini 37 km,
- regionalni putevi u dužini 92 km i
- lokalni putevi u dužini 43 km.

Mreža lokalnih puteva čini 21,9% ukupne putne mreže opštine Drvar. Na regionalne puteve otpada 46,9%, dok na magistralne puteve 18,8% ukupne putne mreže.

Međutim, zvanične federalne institucije (JP Ceste Federacije) izvještavaju o nešto drugačijim dužinama puteva koji su nešto viši od gore navedenih. Opštinska uprava trebala bi preduzeti mjere usaglašavanja ovih podataka.

Opština Drvar	Magistralni	Regionalni	Lokalni
14.2-2	23,540	408 - 60,20 410 - 40,00	
Ukupno km :	23,54	100,20	68,00

Kako bilo sa podacima, veliki dio lokalne i nekategorisane putne mreže je asfaltiran. Takođe, najveći dio finansijskih sredstava se ulaže u sanaciju i rekonstrukciju lokalnih puteva u ruralnim dijelovima opštine.

Parkiranje na području opštine je organizovano samo u urbanom dijelu, i to isključivo kao javno, dok privatnih parking prostora nema. Broj parking mjesta iznosi 149 i zadnjih pet godina je ovaj broj konstantan. Važno je napomenuti da je parkiranje organizovano na otvorenom, odnosno ne postoje javne parking garaže.

6.2. Stanje tehničke infrastrukture

JP "Elektroprivreda HZHB" Poslovnica Drvar vrši distribuciju i snabdijevanje električnom energijom na području opštine Drvar. Prema podacima Poslovnice Drvar u periodu od 2009. godine do 2013. godine uočen je blagi porast broja potrošača električne energije, i taj porast je najveći u kategoriji domaćinstva (tabela 27).

U odnosu na 2007. godinu kada je izgrađeno 106,82 km mreže visokog napona, odnosno 301,89 km mreže niskog napona, u periodu 2011. - 2013. godina nije građena nova elektro mreža (tabela 28).

Tabela 27. Broj kupaca/potrošača električne energije

Opis	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Na visokom naponu	1	3	6	6	6
Na niskom naponu					
Domaćinstva	4250	4409	4425	4438	4454
Javna rasvjeta	14	19	38	46	46
Ostala potrošnja	296	302	304	308	308

Izvor: JP "Elektroprivreda HZHB", Poslovnica Drvar

Tabela 28. Dužina izgrađene i rekonstruisane elektro mreže

Opis	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Dužina elektro mreže							
Na visokom naponu (10kV+35 kV)	110,82	110,82	116,22	116,53	116,53	116,53	116,53
Na niskom naponu	352,11	352,11	356,91	358,91	358,88	358,88	358,88
Dužina rekonstruisane elektromreže							
Na visokom naponu						2,8	
Na niskom naponu		3	10,1	1,1	1,4	0,7	0,4
Dužina izgrađene elektro mreže							
Na visokom naponu	106,82		5,4				
Na niskom naponu	301,89		4,8	1,97			

Izvor: JP "Elektroprivreda HZHB", Poslovnica Drvar

Posljednjih deset godina dosta se ulagalo u izgradnju i rekonstrukciju javne rasvjete, tako da je danas veliki dio urbanog dijela opštine Drvar pokriven. Međutim, u ruralnim dijelovima mreža javne rasvjete je nerazvijena.

Kada je riječ o energetskej infrastrukturi trebalo bi pratiti opšte razvojne trendove i planirati značajniju štednju energije i korištenje obnovljivih izvora energije (voda, solarna energija, vjetar, biomasa). Takođe, neophodno je preduzeti i osnovne mjere štednje i efikasnijeg korištenja električne energije (npr. javna rasvjeta).

Što se tiče telefonije Drvar je pokriven telekomunikacijskom mrežom sa instaliranim kapacitetom od 2.348 brojeva, a 2.043 je u funkciji što je oko 17/100 stanovnika. Ako se uzme u obzir da je evropski prosjek 25/100, stanje je zadovoljavajuće. Na području mobilne telefonije u opštini Drvar djeluju sva tri operatera.

6.3 Stanje komunalne infrastrukture i usluga

Komunalna infrastruktura danas ne zadovoljava potrebe grada, a ni seoskih naselja. Prema podacima JP "Komunalac Drvar" u posljednjih pet godina dužina vodovodne mreže je nepromijenjena, dok je kanalizaciona mreža sa 31 km koliko je njena dužina iznosila 2009.godine, 2010. godine povećala se na 33,7 km i nakon toga nije bilo više izgradnje (Tabela 29).

JP "Komunalac Drvar" d.o.o. osnovan je 1996. godine i u skladu sa svojim nadležnostima obavlja poslove prikupljanja, prečišćavanja, distribucije vode, odvodnju otpadnih voda, prikupljanje, čišćenje i odvoz smeća, usluge trećim licima. Opšta ocjena stanja je zadovoljavajuća. Trenutno u JP „Komunalac Dvar“ rade 23 radnika, u sektorima ekonomsko - pravni i tehnički. Komunalac raspolaže sa sljedećom opremom:

- kamion DAF za pražnjenje malih kontejnera i odvoz smeća, jedan komad, 1997. godište,
- kamion Mercedes nakladač, jedan komad, 1985. godište,
- FAP cisterna za vodu jedan komad, 1982. godište,
- FIAT Dukato kamion, jedan komad, 1996. godište,
- Bager jedan komad, 1988. godište,
- kombi VW jedan komad 1988. Godište i
- 30 malih i 30 velikih industrijskih kontejnera.

Vodovodni sistem

Osnovu vodovodnog sistema Drvara čini zahvat na izvoru „Točkovi“ (44 l/sek), glavni dovodni cjevovod Ø250 mm, rezervoar „Banjčevo brdo“ zapremine 300 m³, rezervoar „Sopića Brdo“ zapremine 600 m³ i distribuciona razvodna mreža po gradu prečnika 80 – 200 mm. Ovaj sistem pored gradskog područja Drvara snabdijeva vodom i naselje Vrtoče, kao i dijelove naselja Drvar Selo, Trninić Brijeg i Šipovljani. Glavni vod produžen je u pravcu naselja Vrtoče i Bastasi oko 4 km sjeverozapadno od gradskog područja.

Vještačka akumulacija Župica u gornjem toku Unca je izgrađena za potrebe obezbjeđenja vode industriji u Drvaru.

Ostala naselja se snabdijevaju vodom uglavnom putem lokalnih vodovoda, bunara i izvora. Od lokalnih seoskih vodovoda je najznačajniji „Raduklija“ kapaciteta 5.5 l/sek.

Tabela 29. Dužina kanalizacione i vodovodne mreže

Opis	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
------	-------	-------	-------	-------	-------

Broj kilometara vodovodne mreže na području opštine	49	49	49	49	49
Broj kilometara kanalizacione mreže na području opštine	31	33,7	33,7	33,7	33,7

Izvor: JP „Komunalac Drvar“

Pored toga što se ne gradi nova vodovodna i kanalizaciona mreža, zabrinjavajući je i podatak o odnosu broja priključenih na mrežu. Odnosno, prema podacima nadležne institucije broj domaćinstava priključenih na vodovodnu mrežu je 2500, od čega je samo 2100 onih koji imaju kvalitetno i regulisano vodosnabdjevanje pitkom vodom, dok je broj domaćinstava priključenih na kanalizacionu mrežu samo 300. Ovaj podatak upućuje na to da je neophodno izgraditi novu kanalizacionu i vodovodnu infrastrukturu, kao i rekonstruisati postojeću. Kroz infrastrukturne projekte potrebno je riješiti ovaj disbalans između broja korisnika jedne i druge mreže, a na taj način bi se podigla cijena i kvalitet usluga, kao i cijena građevinskog zemljišta radi budućih investicija.

Tabela 30. Broj priključaka na vodovodnu i kanalizacionu mrežu

Opis	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Broj potrošača vode sa javnog vodovoda	2500	2500	2500	2500	2500
Broj domaćinstava u opštini koji koriste vodu iz lokalnih sigurnih/kontrolisanih vodovoda	800	800	835	835	835
Broj domaćinstava u opštini koji imaju kvalitetno regulisano vodosnabdjevanje pitkom vodom	2100	2100	2100	2100	2100
Broj domaćinstava u opštini koji nemaju pristup vodovodu	800	800	800	800	800
Broj domaćinstava koji su priključeni na kanalizacionu mrežu	300	300	300	300	300
Broj domaćinstava u opštini bez priključka na kanalizacionu mrežu	500	500	500	500	500

Izvor: JP „Komunalac Drvar“

Iz gornje tabele proizilazi da je pokrivenost uslugom vodosnabdjevanja 78,6% (2.400 na 3.051 domaćinstava), što znači da se oko 21% stanovništva vodom snabdijeva alternativno, iz bunara ili čatrnja (prema podacima JP „Komunalac Drvar“). Takođe, u tabeli se vidi da oko 800 domaćinstava nema pristup vodovodnoj mreži, a u odnosu na broj evidentiranih domaćinstava to bi bilo 26% domaćinstava, stoga se zaključuje da JP „Komunalac Drvar“

nema ažuriranu evidenciju što treba biti jedna od mjera u strateškom periodu razvoja ovog preduzeća.

Problem sa kojim se suočava JP "Komunalac Drvar", kao jedino na području opštine Drvar koje nudi ovu vrstu usluga, je naplata. Iz tabele 31. se vidi da se procenat naplate usluga ne mijenja tokom godina, odnosno konstantan je. Zbog slabe naplate kao posledica nastaje i prethodni problem, odnosno nemogućnost da se finansijski podrže novi projekti za izgradnju mreže.

Cijena usluge vodosnabdijevanja za domaćinstva je 0,60 KM, uključujući PDV, dok je za pravna lica cijena 2,00 KM. Količina fakturisane vode za domaćinstva 190.726m³, dok je količina fakturisane vode za pravna lica 22.135m³.

Tabela 31. Procenat naplate komunalnih usluga

Opis	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
% naplate usluga vodosnabdjevanja	70	73	72	72	71
% naplate usluga priključenja na kanalizacionu mrežu	70	73	72	69	70,5
% naplate usluga odvoza smeća i otpada	70	70	70	70	69

Izvor: JP "Komunalac Drvar"

Razlika zahvaćene količine vode i fakturisane je 1.100 000 m³, s tim da se gubici ne znaju, pretpostavlja se da su gubici u devastiranoj mreži u napuštenim privrednim subjektima i dotrajalosti vodovodne mreže (azbestno-cemente cijevi). Procjena je da se treba izmijeniti 80% pomenutih cijevi na već navedenim dužinama.

Kanalizacioni sistem

U gradskom području Drvara postoji nekoliko kanalizacionih kolektora koji otpadne vode odvođe u rijeku Unac bez prethodnog prečišćavanja. Fabrički kompleks industrije celuloze posjeduje sopstveni cjevovod Ø600 mm za odvođenje tehnoloških otpadnih voda na lokaciju Laguna (oko 7.5 km nizvodno od grada) gdje je vršeno prečišćavanje. Sada fabrika ne radi. Postojeća kanalizaciona mreža u gradskom području je uglavnom mješovitog tipa.

Ukupna dužina zatvorene kanalizacione mreže je 24 km, dok dužina glavnog kolektora (celuloski kanal) iznosi 9,7 km. Dužina fekalne kanalizacije 12 km, isto toliko kilometara je i kanalizacije za atmosferske padavine (12km). Tako je ukupna dužina kanalizacijske mreže 33,7 km. Međutim, broj kanalizacijskih priključaka je samo 300.

Kada je u pitanju kanalizacija, problem koji se javlja je miješanje atmosferske i fekalne kanalizacije. Urbanističkim i regulacionim planovima koji su bili u prethodnom periodu na snazi, evidentiran je ovaj problem i predviđena je postepena izgradnja separacionog sistema kanisanja - posebno za fekalnu kanalizaciju, a posebno za atmosfersku. Međutim, ovi projekti nikad nisu završeni. Problem koji je postojao osamdesetih godina prošlog vijeka, a utiče i na sadašnje projekte, je odvod tehnoloških otpadnih voda od postojeće industrije. Danas industrije nema, ali komunalna infrastruktura koja je bila u funkciji industrije je ostala, a njeni kapaciteti se ne koriste. Na teritoriji MZ Prekaja nalazi se brana Župica sa devastiranim prelivom, u opštini postoji glavni projekat preliva brane Župica, međutim nema sredstava za implementaciju.

Neodržavanje, neosavremenjavanje i nepraćenje potreba stanovništva kada je u pitanju komunalna infrastruktura dovelo je do toga da se danas opština suočava sa velikim gubicima u snabdjevanju vode, kao i sa zagađenjem okoline fekalnom kanalizacijom. Veliki problem je zaštita izvorišta i nemogućnost praćenja potrošnje vode po stambenim zgradama, pa se zbog toga nema ni uvid u stvarnu potrošnju vode.

S obzirom na elektroenergetsku infrastrukturu, u opštini Drvar ne postoje značajniji nedostaci, a isto se može konstatovati za fiksnu i mobilnu telefoniju. Međutim kada je u pitanju vodovodna i kanalizacijska (komunalna) infrastruktura stanje je vrlo loše. Prema podacima JP „Komunalac Drvar“ oko 49 km vodovodne mreže kojom je pokriveno 78% (2.400 domaćinstava) je u dosta lošem stanju zbog oštećenosti i neodržavanja. Gubici se ne znaju, ali sudeći po količini proizvedene (1.300 000 m³) i fakturisane (212.861 m³) vode gubici su preko 84%. Osim toga izvorišta nisu zaštićena, a projektna dokumentacija koja je izrađena za opštinu je oskudna. Ne postoji Master plan vodosnabdijevanja.

Slično je i sa kanalizacionim sistemom. Star je i dotrajaao, rekonstruisano je oko 2,7 km u 2010.godini i od tada se ništa ne ulaže. Na sistem je priključeno samo 300 (9,8%) domaćinstava i takođe, ne postoji projektna dokumentacija, osim za neke manje dijelove mreže.

6.4. Stanje administrativnih usluga lokalne samouprave

Nadležnosti opština su regulisane Zakonom o principima lokalne samouprave u FBiH i Opština Drvar kao jedinica lokalne samouprave sa vlastitim nadležnostima upravlja javnim poslovima u interesu lokalnog stanovništva.

Opštinska uprava i administracija se sastoji iz pet službi:

- kabinet načelnika,
- služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove,
- služba za imovinsko-pravne i geodetske poslove,
- služba za opštu upravu i društvene djelatnosti i
- služba civilne zaštite.

Pored ovih službi djeluje i Služba opštinskog vijeća. Ukupan broj zaposlenih državnih službenika, namještenika i radnika je 51. U toku je izrada Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji kako bi se osigurala efikasna i racionalna organizacija organa uprave opštine Drvar.

Godine 2006. Opština Drvar je formirala Centar za pružanje usluga građanima. Na ovaj način olakšan je rad sa građanima, oni lakše dolaze do potrebnih informacija, a i predavanje i praćenje zahtjeva je ubrzano.

Ukupan broj zaposlenih u opštinskom organu uprave opštine Drvar je 49, i to po stručnoj spremi:

- Osnovna škola – 2 zaposlena,
- polukvalifikovani radnici (PK)- 1 zaposlen,
- kvalifikovani radnici (KV) – 3 zaposlena,

- visoko kvalifikovani radnici (VKV) – 1 zaposlen,
- srednja stručna sprema (SSS) – 16 zaposlenih,
- viša stručna sprema (VŠS) – 12 zaposlenih i
- visoka stručna sprema (VSS) – 14 zaposlenih.

Odnos muškaraca i žena je približno isti, odnosno ima 24 žene i 25 zaposlenih muškaraca. Prosječna starost zaposlenih u opštinskom organu uprave je 50,45 godina.

Najveći broj zaposlenih je u Službi za opštu upravu i društvene djelatnosti, i to 21 radnik, a zatim u Službi za imovinsko-pravne i geodetske poslove, 11 zaposlenih. Služba za civilnu zaštitu ima najmanje radnika, dva. Odlukom opštinskog vijeća je odlučeno da se u ovoj Službi formira i Odsjek za zaštitu od požara i vatrogastvo u okviru koje bi se formirala i profesionalna jedinica za zaštitu ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća.

Najveći broj zaprimljenih predmeta imaju Služba za imovinsko pravne i geodetske poslove i Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti, i taj broj prosječno godišnje iznosi 1890. Takođe, godišnje se veliki broj (prosječno 1200) zahtjeva uputi i u Kabinet opštinskog načelnika.

Opštinski organ uprave Opštine Drvar raspolaže sa sljedećom tehničkom opremom: 41 računar, 25 štampača, 3 kopir mašine i 3 skenera A4 formata, jedan ploter, 2 GPS uređaja, 4 faks mašine i server sobom. Pored ovoga Sala za sastanke je opremljena audio opremom (4 zvučnika i mikrofona). U odnosu na broj zaposlenih zaključuje se da su Službe tehnički dobro opremljene. Međutim, problem je zastarjelost tehničke opreme i nemogućnost kupovine odgovarajućih softvera.

Organ uprave, iako je potrebno dodatno usavršavanje zaposlenih i zapošljavanje nekih kadrova, uspijeva da odgovori na zahtjeve građana. Međutim, strateški cilj treba da bude opremanje i rekonstrukcija objekta, unapređenje tehničke opreme, kao i usavršavanje zaposlenih.

7. Stanje okoliša

7.1. Stanje vazduha (kvalitet i upravljanje)

Za Opštinu Drvar se pretpostavlja da ima kvalitetan, zdrav i čist vazduh, zbog činjenice da na području Opštine nema većih industrijskih zagađivača vazduha. Po podacima Federalnog ministarstva okoliša i turizma o izdanim okolišnim dozvolama na području Opštine nema većih zagađivača. (Izdata samo jedna okolišna dozvola 2010. godine firmi Marin-komerc d.o.o. Drvar 07-01-23-6-15/10 prerada i rezanje drveta).

Izvori zagađenja vazduha su različiti. To su prije svega procesi sagorijevanja čvrstih goriva u individualnim kućnim ložištima, izduvni gasovi saobraćajnih vozila i teških mašina, procesi na deponijama otpada i dr.

Jedan od prvih zadataka pri planiranju mreže praćenja kvaliteta vazduha je sakupljanje informacija o izvorima emisije zagađujućih materija u određenoj oblasti. Na području Kantona 10 ne postoji katastar emisije zagađivača, niti su uspostavljeni drugi sistemi za kontinuirano praćenje zagađenja okoliša. Katastar emisije zagađujućih materija za opštinu treba da sadrži spisak svih izvora materija koje zagađuju vazduh, složenih prema geografskom položaju i uslovima emitovanja, vrste polutanta koji se emituje, te količini emitovanih polutanata tokom jedne godine. Katastar emisija polutanata predstavlja polazni i najznačajniji element pri procjeni nivoa prizemnih koncentracija polutanata.

Strategija zaštite vazduha FBiH, kao dio Strategije zaštite okoliša FBiH 2008.-2018.godine u sklopu jednog od svojih operativnih ciljeva koji se odnosi na planiranje kvaliteta vazduha, nalaže uspostavljanje federalne i kantonalnih mreža praćenja kvaliteta vazduha, stoga u ovoj oblasti treba raditi upravo na uspostavljanju katastra zagađivača, kao i sistemu monitoringa kvaliteta vazduha.

7.2. Stanje u pogledu vodenih resursa (korištenje, zaštita i upravljanje)

Rijeka Unac izvire kao Mliniski potok, ispod planine Šator na 876 m nadmorske visine, a svojim tokom je stvorio najmarkantnije i najveće erozije i akumulacione morfološke oblike na ovom dijelu terena, teče kroz klisuru Pojila, četiri kotline i tri klisure. Svojim tokom kroz Nacionalni park Una do Martinbroda teče najužom klisurom, negdje dubine i do 350 metara. Vodotok Unca je bazis za sve površinske vode opštine Drvar. Ukupni tok je 65,5 km, a površina njegovog sliva iznosi 650 km², te ima visinsku razliku od oko 450 metara. Pored rijeke Unac, koja područje Opštine Drvara dijeli na dva približno jednaka dijela, značajne vodotokove čine još njene lijeve pritoke: Gudaja, Ljeskovica, Visućica, Drobnjak, Drvara i Bastašica koje su uglavnom nezagađene (u pojedine tokove bezpravno sprovedena kanalizacija iz domaćinstava). Generalno posmatrano hidrološke prilike Drvarskog područja nisu tako dobre. Sve pritoke Unca su sa lijeve strane toka i većina istih se nalaze u drvarskoj kotlini.

Vodosnabdjevanje, odvođenje otpadnih i oborinskih voda i upravljanje krutim otpadom dati su na upravljanje JP „Komunalac Drvar“ koji uglavnom pokriva grad i prigradska naselja, dok na mjesnim, seoskim vodovodima upravljaju Mjesne zajednice ili odbori za izgradnju i održavanje vodovoda.

Ne postoji „Master plan“ vodosnabdjevanja za opštinu u cjelini. Nedovoljno je sređena tehnička dokumentacija, a za pojedine segmente i sisteme nedostaje u cjelosti. Nadležni opštinski organi i JP „Komunalac Drvar“ nemaju ni organizacione, ni tehničke, ni kadrovske kapacitete za unapređenje sistema vodosnabdjevanja.

Mogućnosti su veoma povoljne, postoje neiskorištena izvorišta, korištenje je uglavnom moguće gravitacionim putem, kvalitet vode je prema svim pokazateljima na izuzetno visokom nivou.

Postoje i mogućnosti komercijalizacije - prodaje vode.

Za područje Kantona 10 mjerenja su rađena za kvalitet voda vodotoka Unac, čiji je status (kvalitet) vode dobar, s tim da u skladu sa Uredbom o klasifikaciji vodotoka kvalitet voda može biti 1-visok, 2-dobar, 3-umjeren, 4-loš i 5-van klase. Podatak za rijeku Unac je prema karti iz Studije ranjivosti prostora FBiH. Ista studija izvještava da su oscilacije kvaliteta evidentne kod podzemnih voda koje su registrovane na kraškim izvorištima, naročito ako se u neposrednom slivu nalaze veća naselja kao i na kraškim izvorištima u čijim se slivovima vrši eksploatacija šume. Česte su pojave zamućenja, te prisustva organske materije i nutrijenata.

Na području grada postoji kanalizaciona mreža za odvod otpadnih i fekalnih voda na koju su priključeni stambeni objekti, objekti infrastrukture i privredni objekti (oko 1200 domaćinstava i 130 pravnih lica), dužine je 33,7 km. Više podataka o vodovodnoj i kanalizacionoj mreži prikazano je u poglavlju 6.3. Ne postoje sabirni kolektori i uređaji za prečišćavanje otpadnih voda tako da se neprečišćene otpadne vode ispuštaju direktno u vodotoke rijeke Unac i pritoka. Stanje gradske kanalizacione mreže nije na zadovoljavajućem nivou, česti su kvarovi i pucanja cijevi koje su dotrajale, a izrađene su od različitih vrsta materijala. Dio novih naselja, gradskih i prigradskih ulica nema kanalizaciju, imaju nepropisne septičke jame koje su propusne, nesanitarnе ili su odvodi direktno pušteni u vodotoke.

Kapacitet i funkcionalnost oborinske kanalizacione mreže je nedovoljan za grad, a ista se neredovno čisti i održava.

U opštini postoji izrađen glavni projekat kanalizacione mreže u urbanom području u dužini 7,5 km koji pokazuje da postoje ulice u urbanom području koje nisu priključene na kanalizacionu mrežu.

Što se tiče zaštite od voda, na teritoriji Opštine Drvar postoje područja podložna poplavama, naročito u MZ Vrtoče-Podbrina, MZ Šipovljani, područje centra grada, Drvar selo, Bastasi i Mokronoge. Podaci o broju ugroženih stambenih jedinica i industrijskih postrojenja nema, ali se radi o cca 350 stambenih jedinica individualnog stanovanja.

Na teritoriji opštine djelomično postoji sistem za odbranu od poplava, brana na lokalitetu Prekaje-Župica, djelomična regulacija Unca – gradsko područje, djelomična regulacija Drvare. Opština posjeduje glavni projekat regulacije rijeke Unac nizvodno od MZ Podbrina u dužini 8,3 km prema MZ Bastasima. Projekat se nalazi u strategiji Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije BiH.

Iako su podaci u oblasti vodnih resursa dosta oskudni, procjene su da opština Drvar raspolaže sa dovoljnim količinama vode koja ima dobru kvalitetu. Rijeka Unac kao najveći vodotok u Kantonu 10, koja teče prema Nacionalnom parku Una u dužini od oko 65 km, glavni je bazis voda, a u nju se ulijeva šest većih i više manjih tokova čije površinske vode nisu zagađene. Ima dovoljan broj identificiranih izvorišta, međutim sa aspekta infrastrukture za vodosnabdijevanje i odvodnju otpadnih voda i sa aspekta zaštite od voda stanje u opštini nije dobro.

Projektna dokumentacija koju opština posjeduje je djelomična i ne postoji cjeloviti plan ni za jedno područje.

7.3. Stanje zemljišta (korištenje, zaštita i upravljanje)

Za opštinu Drvar, najvažniji prirodni resurs predstavljaju šume. Međutim zemljište kao jedan od najvažnijih prirodnih resursa i elemenata životne sredine uopšteno, osnov je za razvoj poljoprivrede. Opština Drvar raspolaže sa ovim resursom u površini od 22.672 ha, od čega je 49% (11.220 ha) obradivog, što predstavlja značajan resurs. Ostatak od 51% su pašnjaci. U kategoriji obradivog zemljišta, najviše je livada (65% od obradivog ili 32% od ukupnog poljoprivrednog zemljišta), 33% od obradivog su oranice i vrlo malo, 1,7% voćnjaka.

Prema nacrtu prostornog plana Kantona 10 2008.-2028. godine, iz kojeg su dobiveni podaci u tabeli 32. prikazana je struktura poljoprivrednog zemljišta.

Tabela 32. Poljoprivredno zemljište

Opština	Ukupno (ha)	Ukupno obradivo (ha)	Oranice (ha)	Voćnjači (ha)	Livade (ha)	Pašnjaci (ha)
Drvar	22.672	11.220	3.710	191	7.319	11.452

Izvor: Prostorni plan Kantona 10

Što se korištenja tiče, u poglavlju 3.6. opisano je stanje u poljoprivredi i sudeći prema tome koristi se samo oko 80 ha za ratarstvo te oko 40 ha za voćarstvo. Sve ostalo (osim pašnjaka) je slabo iskorišteno.

Rizik za onečišćenje zemljišta dolazi od ljudskih aktivnosti i korištenja, a s obzirom na potencijalno zagađenje zemljišta može se konstatovati da slabe poljoprivredne aktivnosti i nepostojanje industrije trenutno ne predstavljaju rizik. Rizik za onečišćenje su kanalizacione otpadne vode, atmosferske vode i nepravilno odlaganje otpada.

Najveći problem u opštini Drvar predstavljaju površine koje su sumnjive ili su kontaminirane minama i prema procjenama to je površina od 15,655 km², što je jako puno.

Na području Opštine Drvar u periodu 1996. do 2012. godine humanitarno deminiranje je izvršeno na 7 lokacija sa ukupno deminiranom površinom od 276.032 m². Od toga metodom čišćenja deminirane su 3 lokacije ukupne površine 11.000 m², a metodom tehničkog izviđanja 4 lokacije ukupne površine 265.032 m². Trajno obilježavanje na području opštine Drvar provedeno je na 3 lokacije sa ukupno postavljenih 47 samostalnih znakova kojim se štiti preko 1.000.000 m² sumnjive površine. Na osnovu Strategije protivminskog djelovanja BiH od 2009. do 2019.godine (usvojena na 45. Sjednici Vijeća Ministara Bosne i Hercegovine održanoj 24.04.2008.godine), planirane su aktivnosti PMA za opštinu Drvar.

Tabela 33. Minska situacija za opštinu Drvar

Minska situacija- opština Drvar	Sumnjiva površina I. kat. (km ²)	3,017
	Sumnjiva površina II. kat. (km ²)	5,292
	Sumnjiva površina III. kat. (km ²)	7,346
	Ukupna sumnjiva površina (km ²)	15,655
	Broj ugroženih zajednica	11

Izvor: Centar za uklanjanje mina u BiH-baza podataka BHMAIS - stanje 31.10.12.godine

Do 2019. godine, potpuno eliminisati sumnjive površine I. i II. kategorije prioriteta redukcijom sumnjive površine kroz generalno izviđanje ili deminiranjem metodom čišćenja ili tehničkog izviđanja na rizičnim površinama.

7.4. Stanje šumskih eko sistema (korištenje, zaštita i upravljanje)

Oko 60% ukupnog zemljišnog fonda Drvarskog područja otpada na terene pod šumskom vegetacijom. Najviše su zastupljene bukove i hrastove šume osrednje valjanosti u čijem se sastavu mogu naći i drugi listopadni oblici poput graba, javora i jasena. Iznad 900 m n/v česte su i mješovite šume smrče, jele i bukve izuzetnog kvaliteta. Od ukupne površine 57,6% su visoke šume, 23% su izdanačke šume i ostatak (19,4%) su goleti (Tabela 34.). Prema strukturi (Tabela 35.) najzastupljenije su lišćarske šume (38,8%), potom mješovite (37,6%), a četinarske sudjeluju sa 6,3%.

Šumskim zemljištem upravlja ŠGD „Hercegbosanske šume“ d.o.o. Kupres, a na području opštine Drvar Šumarija Drvar.

Tabela 34. Šumske površine kojima gazduje Šumarija Drvar

Šumarija	Površine (ha)			
	Visoke šume	Izdanačke šume	Goleti	Ukupno
Drvar	24.018,00	9.750,94	7.857,40	41.626,34

Izvor: Hercegbosanske šume, Plan poslovanja 2013-2015.godine

Tabela 35. Šumske površine prema strukturi (ha)

Opština	lišćarske šume	četinarske šume	mješovite šume	goleti podesne za pošumljavanje	goleti nepodesne za pošumljavanje	sukcesija vegetacije	Ukupno (ha)
Drvar	16.317	2.686	15.812	3214	247	3.745	42.023
Kanton 10	72.099	31.315	83.526	96.418	6.889	52.436	342.686

Izvor: Studija ranjivosti Kantona 10

Podaci pokazuju da se na području opštine Drvar nalazi ukupno 12% od ukupnih šumskih površina Kantona 10, a s obzirom na šumovitost (60,15%) to je najšumovitija opština Kantona 10. Ostale opštine imaju šumovitost od 25% (Livno) do 44% (Bosansko Grahovo).

Tabela 36. Bilansi šuma i šumskog zemljišta

Opština	Površina opštine (ha)	Površina šumskog fonda (ha)	Učešće šumskog fonda (%)	Površina šibljacka i goleti (ha)	Učešće šibljacka i goleti (%)
Drvar	58.930	34.816,44	60,15	7 207,49	12,45

Izvor: Studija ranjivosti Kantona 10

U prethodne tri tabele primjećuje se razlika u površinama šumskog fonda opštine Drvar, a ona se pojavljuje zbog različitih izvora iz kojih su se prikupljali podaci. Relevantna površina je u tabeli 34.

S obzirom na drvenu zalihu (Tabela 37.) vidi se da opština Drvar ima najviše drvene zalihe u Kantonu 10 što je rezultata nabolje šumovitosti, iako Glamoč (59.009,62 ha) i Livno (58.059,21 ha) imaju veće šumske površine od Drvara (41.626,34 ha).

Tabela 37. Prosječna drvena zaliha (m^3/ha) opština Kantona 10

ŠUMARIJA	PROSJEČNA DRVNA ZALIHA (m³/ha)	
	Visoke šume	Izdanačke šume
Drvar	317	98
Glamoč	341	40
Grahovo	259	57
Kupres	234	128
Livno	285	67
Tomislavgrad	176	16

Izvor: Studija ranjivosti Kantona 10

Sve šume imaju socijalne vrijednosti značajne za životnu sredinu, kao što su staništa dabljih životinja, vodeni tokovi i arheološke lokacije. Tamo gdje se smatra da ove vrijednosti imaju izuzetan značaj ili važnost, šume se mogu definisati kao šume visoke zaštitne vrijednosti (HCVF – *High Conservation Value Forests*). ŠGD Hercegbosanske šume su u 2012. godine ispunili sve uslove za sticanje FSC sertifikata, što znači da se sa šumama gospodari u skladu sa međunarodno prihvaćenim standardima.

Na području Opštine Drvar postoji više lokaliteta koji imaju obilježja ŠVZV. U okviru ŠGP Drvar urađeno je više HCVF elaborata za područja: Vrela Bastašica zaštićeno 22,4 ha, planine Jadovnik zaštićeno 2670,5 ha, i arheološkog nalazišta Crna kraljica zaštićeno 39,2 ha.

Sa aspekta ugroženosti, šumski ekosistemi predstavljaju veoma ranjivu kategoriju kada su u pitanju požari, a problem se pojavljuje i kod nelegalnih (divljih) smetlišta i ugroženosti minama, te naravno od nelegalne sječe šuma.

Podaci o miniranim šumskim površinama sa kojima raspolažu HBŠ su da je 2.068,50 ha rizična površina.

Prema strukturi vlasništva (državno i privatno) nema zvaničnih podataka osim na teritoriji opštine Galmoč gdje je jedino urađena Šumsko gospodarska osnova, ali u cilju analize stanja izvršena je procjena šumskog fonda u privatnom vlasništvu, dok su podaci za državne šume preuzeti iz katastra ŠGD "Hercegbosanske šume" (Tabela 38.).

S obzirom na stanje zemljišta i šumskih površina sa aspekta zaštite okoline, osim velikih problema sa sumnjivim i miniranim površinama (15,655 km² poljoprivrednih i 2.068,50 ha šumskih), nema drugih značajnijih problema. Šumske površine imaju rizik od požara, a poljoprivredne od poplava, ali malim dijelom. Zajednički problem su nelegalna smetlišta koja su rasprostranjena u okolišu.

Međutim sa aspekta korištenja, poljoprivredne površine su neiskorištene. Koristi se samo 120 ha za ratarske kulture i voćnjake, koriste se pašnjaci za ispašu 19.000 ovaca i oko 600 goveda, što nije ni blizu mogućih kapaciteta. Kako poljoprivreda nije razvijena, trenutno ne postoji rizik od onečišćenja zemljišta iz poljoprivrede. Najveći rizik za zemljište predstavljaju komunalne otpadne i oborinske vode koje se izljevaju u okoliš (u rijeke).

Šumski fond opštine Drvar u površini od 41.626 ha ima visoki kvalitet, 57,6% su visoke šume, najšumovitija su oblast u Kantonu 10 (60,15%) iako po površini nisu najveće (iza Glamoča i Livna su), najveća je drvena zaliha upravo u drvarskoj opštini. Prema strukturi najzastupljenije su lišćarske šume (38,8%), potom mješovite (37,6%), dok su prema vlasništvu u većini (99%) državne. Šumama gazduju ŠGD „Hercegbosanske šume“ u skladu sa važećom legislativom.

Međutim, opština Drvar ne raspolaže sa svojim šumskim površinama, osim što prema odredbama važeće legislative ostvaruje naknadu po osnovu šumske takse

7.5. Upravljanje otpadom

Na području Opštine Drvar ne postoje veći zagađivači. Privreda se bazira na preradi drveta te se kruti industrijski otpad odnosi većinom na piljevinu i okorke. Pored industrijskog otpada na privremenu gradsku deponiju odlaže se kućni, komunalni i građevinski otpad.

Ova oblast je regulisana Zakonom i Odlukom o komunalnom redu Opštine Drvar, ali se sve obaveze iz pomenutog Zakona u cijelosti ne izvršavaju usljed nedostatka finansijskih sredstava i organizaciono tehničke neosposobljenosti.

Odlukom opštinskog vijeća Drvar 2011.godine je određena lokacija za privremenu deponiju i ona se nalazi u MZ Zaglavica (deponija Vušić polje, površine 2 xa). Deponija je neuređena i mjesečno se odlaže industrijskog, komunalnog i ostalih vrsta otpada cca 3400 m³. Deponija nije prilagođena standardima za deponovanje krutog otpada tako da negativno utiče na okolinu, čistoću vazduha i životne uslove u okolnim naseljima.

U okviru procesa prikupljanja, odlaganja i zbrinjavanja otpada ne vrši se sortiranje i ne izdvaja se otpad za reciklažu. Na području opštine registrovano je 16 lokaliteta „divljih“ odlagališta otpada. Procjenjena količina otpada na ovim odlagalištima iznosi oko 850 m³.

U toku su aktivnosti na realizaciji programa regionalne deponije čijom realizacijom bi problem upravljanja krutim otpadom bio dugoročno i kvalitetno riješen. Projektom izgradnje regionalne deponije krutog otpada planirana je izgradnja centralne sanitarne deponije na području Opštine Bihać. Problem koji sigurno treba riješiti uporedo sa izgradnjom regionalne deponije jeste da se omogući odvoz otpada na cijelom području opštine. Danas ovaj procenat za domaćinstva iznosi 60 %, dok za pravna lica 70% (Tabela 39.).

Tabela 39. Procenat pokrivenosti odvozom smeća

Opis	2009	2010	2011	2012	2013
Domaćinstva	60	60	60	60	60

² Procjena radnog tima Urbanističkog zavoda RS

Pravna lica	70	70	70	70	70
-------------	----	----	----	----	----

Izvor: JP „Komunalac Drvar“

Cijena odvoza smeća je: po domaćinstvu 4,00 KM, a za pravna lica po kvadratu poslovnog prostora: do 100 m² je 0,70 KM, od 100 – 300 m² je 0,35 KM, a preko 300 m² je 0,18 KM, u cijene nije uračunat PDV.

Upravljanje otpadom prepušteno je JP „Komunalac Drvar“ koji sa svojim nedovoljnim i dotrajalim kapacitetima uspijeva prikupiti otpad od 60% stanovništva i 70% pravnih lica. Prikupljeni otpad (cca 3400 m³ mjesečno) odlaže se nesanitarno na gradsku deponiju Vušić polje u MZ Zaglavica. Nema odabira, niti kapaciteta za odabir (zelena ostrva i reciklažno dvorište). Trenutno aktivna industrija (pilane) kao otpad proizvode piljevinu i okorke, međutim većina se otkupljuje u sistemu proizvodnje peleta.

Sveukupno stanje u upravljanju otpadom u opštini Drvar je dosta loše, što se može reći i za svijest građana, s obzirom na prisustvo velikog broja divljih smetlišta. Drvar je član i osnivač US REG DEP (Regionalna sanitarna deponije regije Bihać) i predviđeno je sanitarno odlaganje otpada u ovom konceptu koji podrazumijeva i prethodno odabiranje, ipak već godinama (od 2004. godine) prisutni su problemi i još uvijek se ne zna ishod tog projekta. U toku je izrada Plana upravljanja otpadom za opštinu Drvar.

7.6. Upravljanje prostorom i okolišem, stanje gradskog zelenila

Prema regulacionom planu “Centar” Titov Drvar prema kojem je proteklih trideset godina rađena izgradnja urbanog, centralnog dijela grada posebna pažnja je posvećena uređenju prirodne sredine i ozelenjavanju. Titov Drvar je do izrade ovog plana uspio da sačuva dovoljno slobodnih površina koje su se mogle iskoristiti za formiranje zelenih površina. Zbog razvijanja Drvara kao industrijskog grada i stvaranja industrijske zone neposredno uz centar grada, bilo je neophodno kroz regulacioni plan ponuditi rješenje centra koje je karakteristično po izuzetno visokoj zastupljenosti parkovskih zelenih površina. Na taj način su parkovi, drvoređi i zelenilo postali jedan od važnih sadržaja centra, prepoznatljivost Drvara i povećali su kvalitet životne sredine.

Četiri vrste zelenila postoje na ovom prostoru:

1. zaštitno zelenilo uz veće ulice i uz industrijsku zonu,
2. gradski parkovi i to: Spomen park koji je svojom površinom najveći, park uz ulicu Titovu, između predviđenog zanatskog centra i pijace, park uz ulicu Titovu ispod objekta dječijeg vrtića i park uz autobusku stanicu i radnički dom,
3. mali parkovi i blokovsko zelenilo između stambenih zgrada i
4. drvoredi uz ulice.

Održavanje zelenih i parkovskih površina je povjereno JP "Komunalac Drvar".

U okviru Spomen parka nalazio se Spomenik palim brcima NOB-a, rad velikog vajara Marijana Kockovića. Nažalost, u toku ratnih godina ovaj spomenik je porušen i sada se na njegovom mjestu nalaze samo ostaci.

Međutim, ne postoje ulaganja u proširenje i izgradnju novih parkovskih ili zelenih površina. Velike površine se ne uređuju kako bi trebalo, a takođe ne vrši se zamjena oboljelog drveća novim, kao ni dopuna istog.

Podatak o broju zasađenih sadnica i ukrasnog bilja ne postoji i evidentno je da se ne posvećuje pažnja obnovi postojećeg zelenog fonda.

Negativna pojava, koja ugrožava i postojanje parkovskih površina, je bespravna gradnja. Radi što boljeg upravljanja parkovskim i zelenim površinama, neophodno je da se uspostavi katastar zelenih površina.

7.7. Zaštita prirodnog (posebno biodiverziteta) i kulturno-istorijskog naslijeđa

Prema evidenciji Zavoda za zaštitu spomenika Federalnog ministarstva kulture i sporta, i podacima JU Novi Urbanistički Zavod Republike Srpske, koji su usaglašeni sa kategorizacijom donesenom u Zakonu o zaštiti prirode iz 2003. godine („Službene novine FBiH“, broj: 33/03), formirana je lista zaštićenih prirodnih vrijednosti pejzaža na teritoriji Kantona 10.

Nacionalni park	Nacionalni park Una (dijelom ulazi na teritoriju Opštine Drvar)	
Spomenik prirode	Geološki	Pećina u Bastasima - Drvar
	Geomorfološki	Pećina u Bastasima - Drvar
	Hidrogeološki	Izvor rijeke Bastašice - Drvar
	Memorijalni	Titova pećina - Drvar
Titova pećina u Bastasima - Drvar		

Prostornim planom Bosne i Hercegovine za period 1981-2000.godine, pored prethodno nabrojanih zaštićenih prirodnih područja, predviđeno je da se pod zaštitu stave i sljedeće prirodne vrijednosti:

Parkovi prirode

- Klekovača i
- Jadovnik

Zaštićeni prirodni pejzaži

- Vodotok rijeke Unac.

Ostale prirodne vrijednosti kojima je potrebno posvetiti posebnu pažnju, u smislu zaštite i očuvanja su sljedeće:

Šumske zajednice:

- zajednice (klekovine) bora krivulja (*Pinus mugo*) na Klekovači,
- šume crnog bora (*Daphnocyrtis pinetum*) na Jadovniku ,

Šumske zeljaste biljke:

- *Leontopodium alpinum* – runolist (Klekovača),
- *Gentiana lutea* – srčaničnik (lincura) (Klekovača),
- *Eryngium alpinum* – planinski kotrljan (Klekovača, Jadovnik),
- *Festuca bosniaca* – bosanska vlasulja (Klekovača),

Drveće i grmlje:

- *Cornus mas* L. – drenjić (drvarski dren),
- *Laburnum anagyroides* – zanosnik obična (Jadovnik),
- *Pinus mugo* – bor krivulj (Klekovača)-endem,
- *Taxus baccata* – tisa,
- *Ilex aquifolium* – božikovina,

Ptice:

- *Tetrao urogallus* – veliki tetrijeb,

Divljač:

- *Canis lupus* - vuk,
- *Ursus arctos* – mrki medvjed (Klekovača),
- *Lynx lynx* – ris (Klekovača),
- *Lutra lutra* – vidra (Unac).

Većina navedenih vrsta je zaštićena kroz Crvenu listu ugroženih divljih vrsta i podvrsta biljaka i životinja Federacije Bosne i Hercegovine.

Posebna područja kulturno-istorijskog nasljeđa

Ova područja i objekte graditeljskog nasljeđa kao nacionalne spomenike utvrđuje komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, u skladu sa aneksom 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH.

Sa područja Opštine Drvar na listi nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine se nalazi Kulturni pejzaž-memorijalni kompleks Muzej “25. maj”.

Nacionalni spomenik čine: glavna zgrada Muzeja „25. maj“, Titova vila, zgrada u kojoj je oformljena OZNA (Odjeljenje zaštite naroda) i prostor tzv. Titove pećine.

7.8. Uticaj lokalne ekonomije na okolinu

Privreda se bazira na preradi drveta, a po podacima Federalnog ministarstva okoliša i turizma o izdanim okolišnim dozvolama na području Opštine nema većih zagađivača.

7.9. Uticaj okoline na javno zdravlje

Nema zabilježenix uticaja okoliša na javno zdravlje.

8. Stanje prostorno - planske dokumentacije

Opština Drvar nema usvojene strateške dokumente prostornog planiranja, odnosno prostorni plan i urbanistički plan. Kada su u pitanju provedbeni dokumenti, trenutno je samo jedan važeći prostorno planski dokument, i to:

- Izmjena i dopuna Regulacionog plana "Centar" Drvar (izrađen 2006.godine).

Međutim, pored dokumenata prostornog uređenja koje donosi lokalna samouprava, dio opštine Drvar je tretiran i **Prostornim planom područja posebnih obilježja od značaja za**

Federaciju Bosne i Hercegovine “Sliv rijeke Une”. Ovaj dokument je značajan za opštinu Drvar iz razloga što dio prostora opštine ulazi u ovo područje. Prostornim planom područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju Bosne i Hercegovine “Sliv rijeke Une” su obuhvaćene teritorije tri opštine: Bihać, Drvar i Bosanski Petrovac. Plan je donesen za period od dvadeset godina i predstavlja osnovni i obavezujući dokument za regulisanje prostornog uređenja unutar njegovog obuhvata, na teritoriji Unsko – Sanskog kantona (opština Bihać i Bosanski Petrovac), ali i Kantona 10 (opština Drvar).

Na području opštine Drvar, odnosno, u njenom urbanom dijelu uočena je jedna karakteristična pojava. Drvar je bio industrijski grad. Karakteristično je da je sama industrija bila izgrađena u urbanom dijelu grada, odnosno, u njegovom centralnom dijelu. Usljed ratnih dešavanja i promjena u društvenom i političkom uređenju, migracije stanovnika, ovi prostori su napušteni, industrija kao glavna djelatnost više nije zaživjela, tako da danas imamo velike površine u gradu pod ovim objektima , a koje se ne koriste. Privatizacijom je došlo do promjene vlasničke strukture, što je još jedan ograničavajući faktor.

Prostornim planom opštine Titov Drvar 1981.- 2001.godine je još uočeno da se prostor koristi ili ne koristi za one aktivnosti za koje ima prirodne predispozicije, ali je rijetka pojava neadekvatnog korištenja prostora. U samom gradu je uočena intenzivna izgradnja industrijskih i stambenih objekata u zonama najboljeg poljoprivrednog zemljišta, dok se za ostali prostor i aktivnosti može reći da ima problem neiskorišćavanja značajnih prirodnih i stvorenih potencijala (poljoprivredni i turistički potencijali).

Pored problema (neplanska gradnja, nekorištenje izgrađenog i neizgrađenog građevinskog zemljišta na odgovarajući način), može se zaključiti da prostor u opštini Drvar još uvijek nije urbanistički narušen, i da, ukoliko se pristupi što prije donošenju prostorno-planske dokumentacije, može se uticati na zaštitu, racionalno korištenje, planiranje i uređenje prostora.

9. Analiza budžeta

9.1. Pregled učešća poreskih i neporeskih prihoda u ukupnom budžetu

Prilikom izrade izvršenja budžeta posebnu pažnju treba posvetiti analizi:

- izvornim prihodima koje čine porezni i neporezni prihodi,
- rashodima i izdacima koji su Zakonom ili Odlukama Opštinskog vijeća propisani i definisani i
- kapitalnim primicima i kapitalnim izdacima.

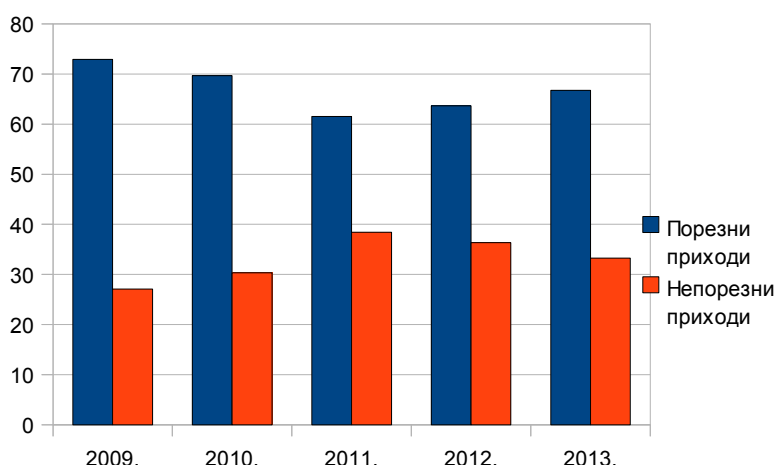
Tabela 40. Učešće poreznih i neporeznih prihoda u ukupnom budžetu u periodu od 2009. do 2013. godine

GODINA	POREZNI PRIHODI		NEPOREZNI PRIHODI		UKUPNO OSTVARENI PRIHODI
	KM	%	KM	%	KM
2009	1.168.026.41	72,90	434.018.48	27,10	1.602.044.89
2010	1.370.364.04	69.68	595.854.12	30.32	1.966.218.16
2011	1.382.841.22	61.55	862.143.24	38.45	2.244.984.46
2012	1.354.714.00	63.65	772.297.00	36.35	2.127.011.00
2013	1.312.448.00	66,73	684.365.00	33,27	1.996.813.00

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove Opština Drvar

Posmatrajući ostvarenje prihoda u periodu od 2009. do 2013.godine, najveći priliv sredstava bio je u 2011.godini. Globalna ekonomska kriza dovodi do značajnog pada svih vrsta potrošnje, a samim tim dovodi i do pada prihoda u 2009.godini, pogotovo prihoda od PDV-a. Iz tabele se vidi da porezni i neporezni prihodi variraju iz godine u godinu. Porezni prihodi čine prosječno 67% ukupno ostvarenih prihoda, sa tendencijom rasta, dok je tendencija neporeznih prihoda u padu.

Grafikon 17. Učešće poreznih i neporeznih prihoda u ukupnom budžetu u periodu od 2009.- 2013. godine (%)

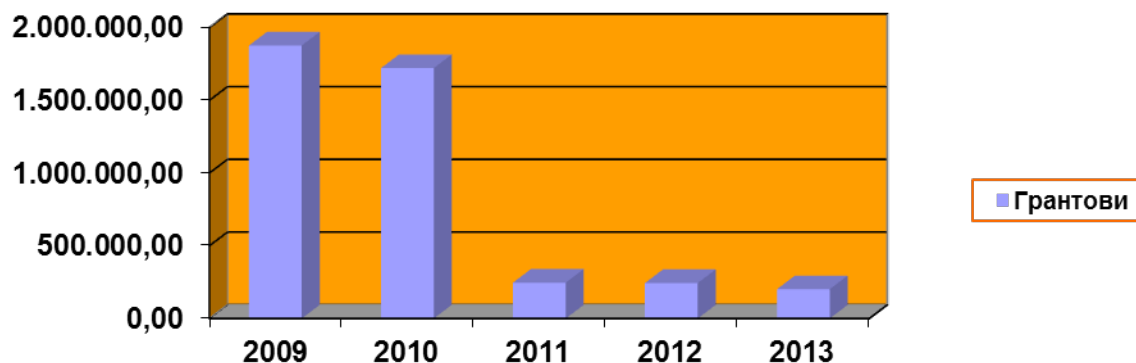
Izvor: Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove Opština Drvar

Grantovi

Primljeni tekući transferi najvećim dijelom zavise od odobrenih projekata na koje je opština aplicirala, kao i raspoloživosti sredstava na budžetima viših nivoa vlasti. Po osnovu grantova

opštini je najviše doznačeno sredstava u 2009. i 2010. godini. Međutim, znatan pad grantova u opštinu dolazi od 2011. godine pa do danas, što se vidi iz Grafikona 18

Grafikon 18. Grantovi

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove Opština Drvar

U 2011.godini zbog pada prihoda dolazi do manjeg izdvajanja za kapitalne izdatke, realizuju se oni projekti za koja su obezbijeđena sredstva, međutim ne dolazi do smanjenja tekućih izdataka što dovodi budžet u deficit.

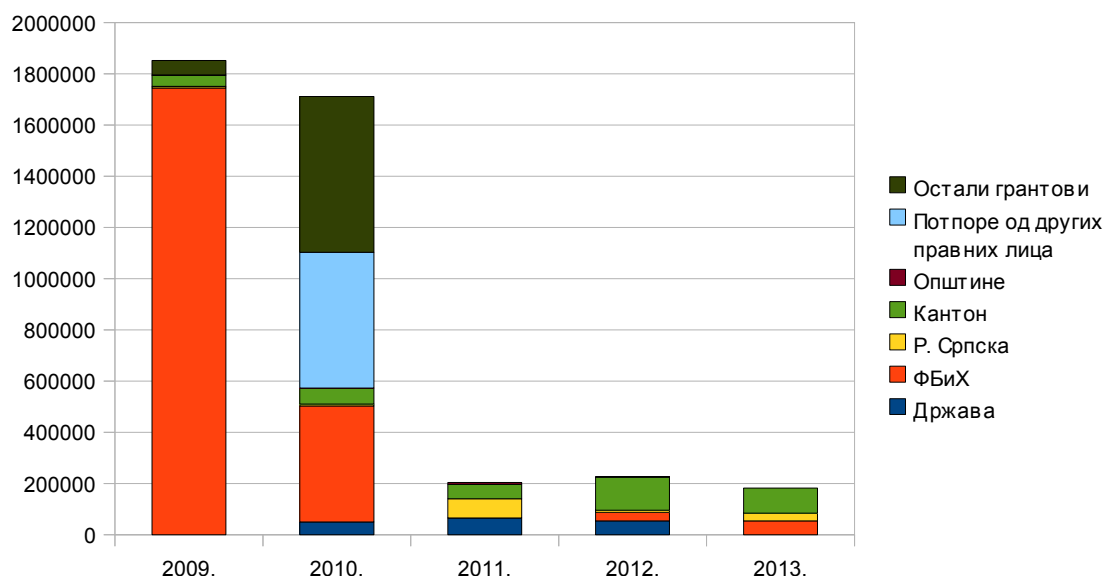
U narednoj tabeli prikazana je struktura vrijednosti grant sredstava u periodu od 2009.-2013.godine.

Tabela 41. Struktura vrijednosti grant sredstava u periodu od 2009.-2013.godine

Grantovi	2009	2010	2011	2012	2013
Država	-	50.000,00	65.000,00	53.878,00	-
FBiH	1.744.661,00	453.203,00	750,00	33.250,00	54.472,00
R. Srpska	6.000,00	7.000,00	75.000,00	8.000,00	30.000,00
Kanton	43.400,00	63.000,00	56.385,00	130.123,00	97.720,00
Opštine	1.500,00	4.700,00	6.800,00	2.200,00	-
Ostali	56.293,00	607.922,00	-	-	-
Podrška pravnih lica	-	530.000,00	-	-	-
UKUPNO	1.851.854,00	1.715.825,00	203.935,00	227.451,00	182.192,00

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove Opština Drvar

Grafikon 19. Struktura i vrijednost grant sredstava u periodu od 2009. - 2013.godine

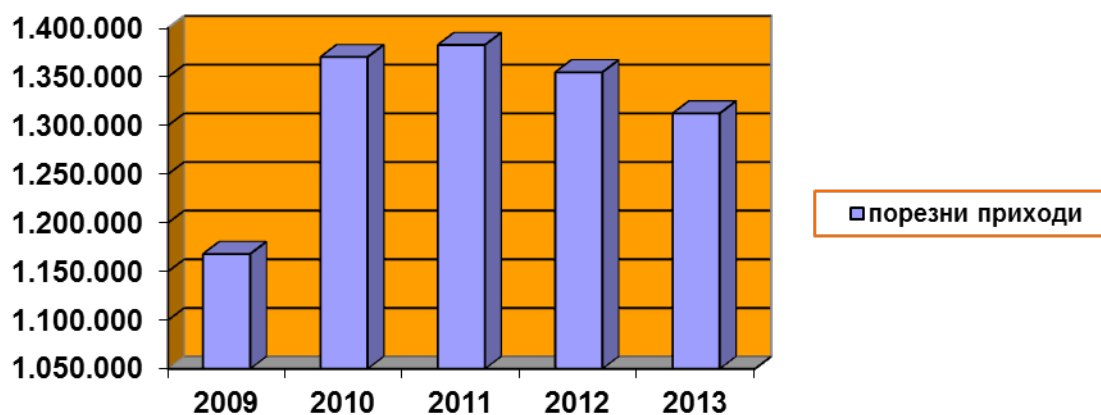
Izvor: Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove Opština Dvar

Iz grafikona se može zaključiti da se u zadnje tri godine, u daleko manjem obimu doznačuju sredstva sa viših nivoa vlasti zbog nedostatka kvalitetno izrađenih projekata, a i država, zbog svojih obaveza, sve manje finansira jedinice lokalne samouprave u svrhu realizacije kapitalnih projekata.

Kretanje poreznih prihoda

Od 2009.godine primjećuje se rast poreznih prihoda, zbog uvođenja PDV-a. Prihodi od indirektnih poreza čine 80% od ukupno ostvarenih poreskih prihoda i zavise od ukupne bruto naplate i koeficijenta raspodjele na niže nivoe vlasti.

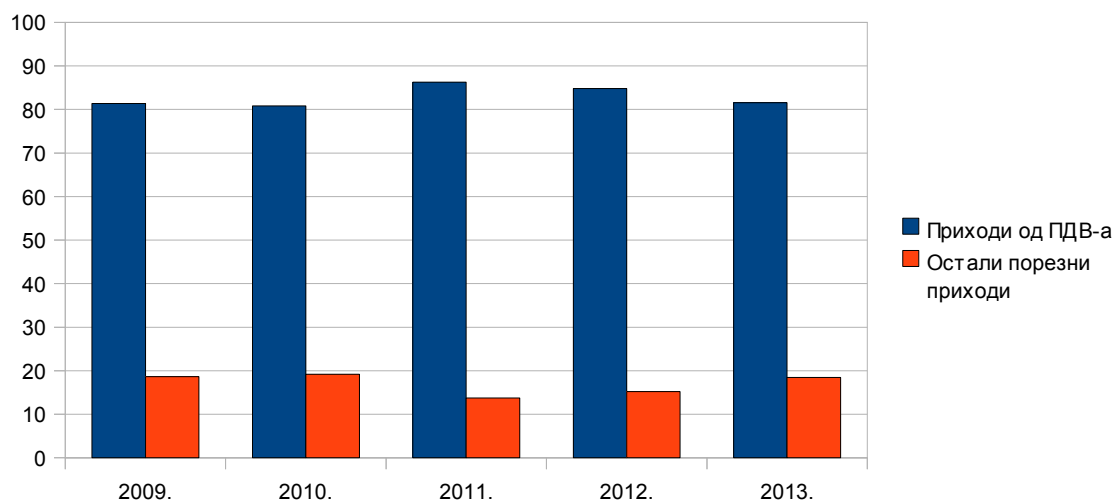
Grafikon 20. Porezni prihodi

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove Opština Drvar

Porezne prihode čine prihodi od PDV-a, porezi na dobit, porezi na imovinu, domaći porezi na dobra i usluge, porezi na dohodak i ostali porezi. Odnos prihoda od PDV-a i ostalih poreznih prihoda u periodu od 2009. - 2013.godine prikazan je u grafikonu 21, u procentima.

Grafikon 21. Odnos prihoda od PDV i ostalih poreznih prihoda 2009. - 2013.godina

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove Opština Drvar

Iz Grafikona 21. je vidljivo da učešće PDV-a u ukupnim poreznim prihodima ima tendenciju rasta u periodu od 2009. - 2011.godine, te u 2012. i 2013.godini ima tendenciju blagog opadanja.

Na kretanje PDV-a najveći uticaj ima država koja svojim odlukama, zaduženjima itd. utiče na stagnaciju/rast PDV-a. Trenutno opadanje PDV-a uslovljava manja potrošnja roba i usluga, kao i država BiH, na koje opštine kao jedinice lokalne samouprave ne mogu da utiču.

S obzirom da na raspored ukupnog PDV-a 68% uticaja ima broj stanovnika, samim tim će i rezultati izvršenog popisa iz 2013. godine imati uticaj na raspodjelu PDV-a u narednom periodu.

Ukupni prihodi imaju tendenciju rasta od 2009. - 2011. godine, te u 2012. i 2013. godini, kao i porezni prihodi, imaju tendenciju blagog opadanja, što je uslovljava pad PDV-a koji ima najveće učešće u ukupnim poreznim prihodima.

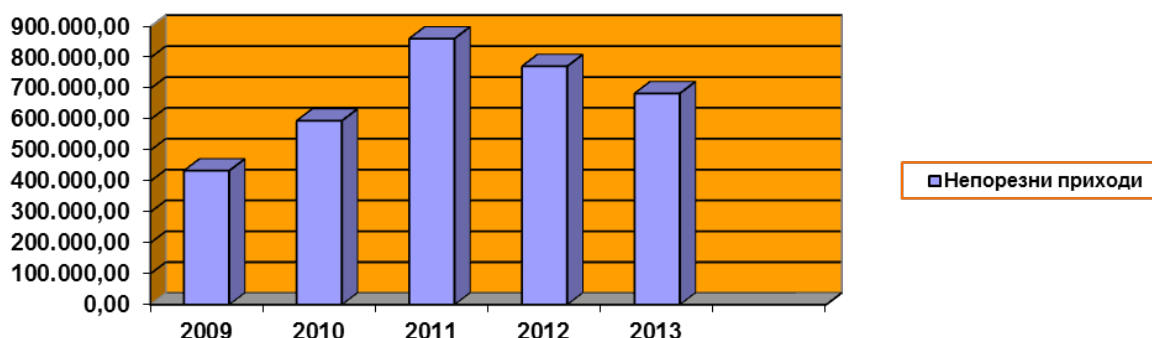
Neporezni prihodi

Neporezni prihodi (takse, naknade, neplanirane donacije u budžetu, šumska taksa) su u konstantnom padu, a povećanje u 2009. i 2010. godini je uslijedilo zbog doznačavanja donacija od viših nivoa vlasti koje nisu bile planirane u budžetu. Neporezni prihodi najvećim dijelom zavise od odluka koje donosi Opštinsko vijeće, angažovanosti službi organa uprave na naplati taksa i naknada, zakupnina, a najvećim dijelom od šumskih taksi.

Kretanje neporeznih prihoda ima tendenciju rasta u periodu od 2009. - 2011. godine dok u 2012. i 2013. godini ima tendenciju opadanja što za uzrok ima nenaplativost, najvećim dijelom, komunalnih naknada iz razloga što je najveći privredni subjekt u opštini Drvar „Finvest“ Drvar, prestao sa radom 2012. godine čime je prestao sa ispunjavanjem svojih obaveza, što je direktno uticalo na pad neporeznih prihoda Opštine Drvar. S obzirom da je

„Finvest“ Drvar u stečajnom postupku postoje interesovanja pojedinih firmi za kupovinu, nakon čega se može očekivati rast neporeznih prihoda.

Grafikon 22. Neporezni prihodi

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspekcijske poslove Opština Drvar

Imajući u vidu da Opština Drvar nema prostorno plansku dokumentaciju, a s obzirom da se pomoću nje obračunavaju komunalne naknade, naknade za zauzimanje javnih površina itd., postoji problem oko određivanja visine i naplate neporeznih prihoda. Činjenica nepostojanja prostorno planske dokumentacije automatski utiče na funkcionisanje i realizaciju strateških projekata.

9.2. Struktura rashoda prema funkcionalnoj klasifikaciji

Najveća izdvajanja u budžetu su za plate i naknade troškova zaposlenih, kao i za tekuće grantove, a najmanja izdvajanja su za kapitalne izdatke, tj. kapitalna ulaganja, što dovodi do zaključka da budžeti opštine Drvar nisu razvojni već potrošački i socijalni. Plate i naknade troškova zaposlenih, te materijalni troškovi rada administracije u ostvarenim rashodima učestvuju od 38% do 75% kako je prikazano po godinama. Povećanje je najvećim dijelom uzrokovano povećanjem materijalnih troškova.

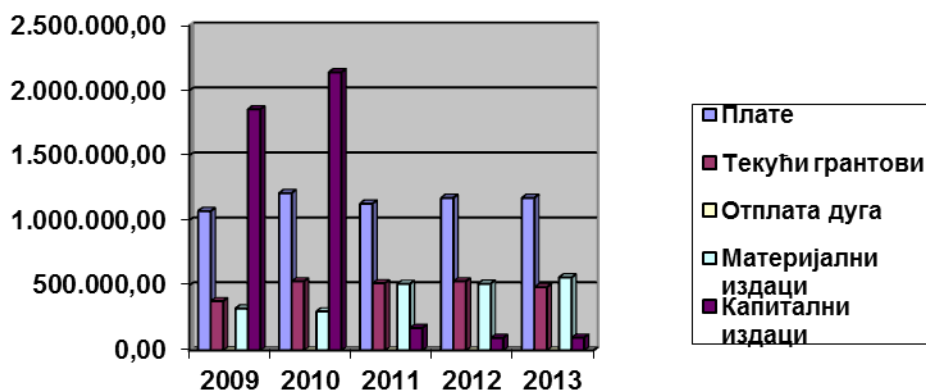
U periodu od 2009. do 2013. godine plate i naknade zaposlenih pokazuju tendenciju rasta iz sljedećih razloga:

- u toku 2009. godine dolazi do povećanja plata uslijed rasta prihoda,
- zapošljavanje službenika na određeno vrijeme i
- zapošljavanje službenika u stalni radni odnos.

Što se tiče materijalnih izdataka povećanje je izraženo od 2010. godine iz sljedećih razloga:

- povećanje sredstava za prevoz učenika,
- sredstava za volontere,
- angažovanje po ugovoru o djelu i
- plaćanje komisija.

Grafikon 23. Ostvareni rashodi i izdaci po ekonomskoj klasifikaciji

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove Opština Drvar

Tekući grantovi u periodu od 2009. do 2013. godine pokazuju odstupanja po godinama, a zavisili su od:

- doznačenih sredstva za raseljena lica od viših nivoa vlasti,
- godina provođenja izbora,
- grantova udruženjima,
- pomoći porodiljama i
- podsticaja poljoprivredi.

9.3. Kretanje odnosa kapitalnih i administrativnih izdataka

Kapitalni grantovi i izdaci za nabavku osnovnih sredstava najvećim dijelom zavise od grantova doznačenih sa viših nivoa vlasti. Po tom osnovu najviše sredstava je doznačeno u 2009. i 2010. godini kad je priliv od PDV-a na svim nivoima bio značajan. U te dvije godine u opštinu Drvar je došlo 4 miliona KM grantova. U tom periodu zbog većeg priliva sredstava opština je učestvovala u sufinansiranju projekata, rekonstrukcijama komunalne infrastrukture, doma kulture.

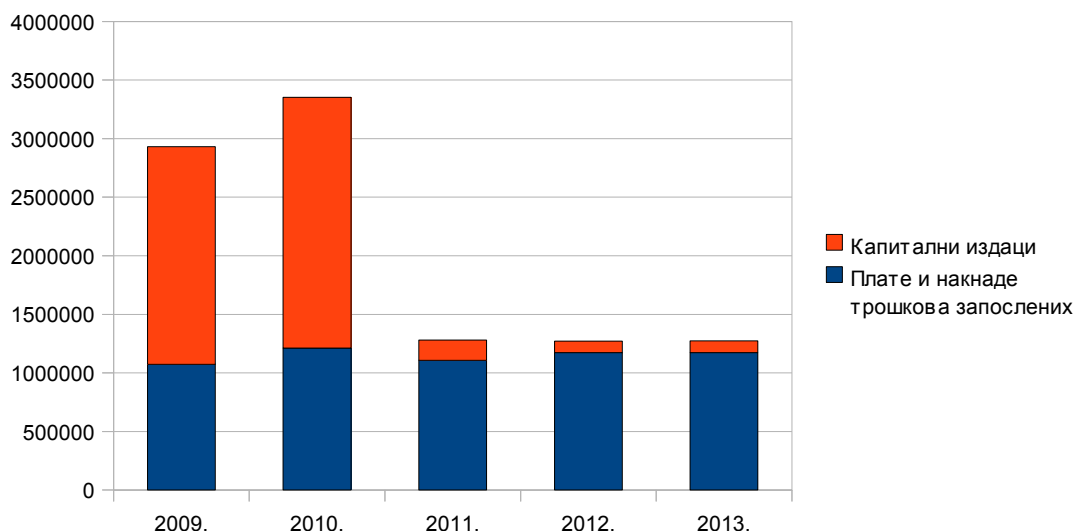
Tabela 42. Pregled kapitalnih i administrativnih izdataka (KM)

Vrsta	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Plate i naknade troškova zaposlenih	1.074.022	1.211.534	1.107.411	1.174.459	1.174.554
Kapitalni izdaci	1.857.440	2.142.327	173.332	96.843	98.831
Odnos kapitalnih i administrativnih izdataka	36,64% ⋮ 63,36%	36,12% ⋮ 63,88%	86,47% ⋮ 13,53%	92,38% ⋮ 7,62%	92,24% ⋮ 7,76%

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove Opština Drvar

Iz Grafikona 24. vidi se da su kapitalni izdaci u 2009. i 2010. godini značajno veći od administrativnih izdataka, dok u 2011., 2012. i 2013. godini imaju tendenciju naglog opadanja što za uzrok ima smanjenu doznaku sredstava sa viših nivoa vlasti. U 2013. godini kapitalni izdaci su iznosili 8% u odnosu na plate i naknade troškova zaposlenih, dok su svega 4% u odnosu na ukupno ostvarene rashode budžeta. Način na koji bi se mogli unaprijediti, tj. povećati visina kapitalnih izdataka jeste pisanje kvalitetnih projekata i apliciranje na javne pozive viših nivoa vlasti, eksternim finansijerima i nevladinom sektoru kako bi se sredstva dobijena na taj način mogla uložiti u kapitalne projekte.

Grafikon 24. Odnos administrativnih i kapitalnih izdataka u periodu od 2009.-2013. godine

Izvor: Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove Opština Drvar

9.4. Kreditna zaduženost i kreditni potencijal

Prema Zakonu o dugu, zaduživanju i garancijama FBiH („Službene novine FBiH“, broj: 86/07) gradovi i opštine se mogu dugoročno zaduživati ukoliko u vrijeme zaduživanja iznos servisiranja ranijih kreditnih obaveza koji dospijeva u svakoj narednoj godini uključuju i servisiranje novog zaduživanja i sve garancije koje je dala opština ne prelazi 10 % ostvarenih prihoda u protekloj godini.

Trenutna opštinska sposobnost zaduživanja (godišnji limit) – ukupno ostvareni prihodi u 2013. godini:

$$1.996.813,00 \text{ KM} \times 10 \% = \underline{199.681,30 \text{ KM}}$$

Godišnji limit	Trenutno zaduženje	Moguće dodatno godišnje zaduženje
----------------	--------------------	-----------------------------------

199.681,30 KM	183.828,00 KM	15.853,30 KM
---------------	---------------	--------------

Do granice godišnjeg limita Opština u 2015. godini ima mogućnost dodatnog zaduženja u iznosu od 15.853,30 KM.

Opština Drvar je podigla kredit 30.12.2013.godine kod Nove Banke Banja Luka u vrednosti od 1.500.000,00 KM sa rokom otlata od 141 anuiteta, sa grejs periodom od 3 mjeseca, a mjesečnim iznosom od 15.319,00 KM.

Tabela 41. Pregled kredita Opštine Drvar

KREDIT	Valuta	Mjesečni anuitet	KURS	Mjesečni anuitet (KM)	Broj mjeseci	UKUPNO anuiteti
Nova Banka Banja Luka	KM	-	-	15.319	141	2.159.979
						2.159.979

Do 28.02.2015. godine isplaćeno je ukupno 11/141 anuiteta, odnosno 168.509,00 KM zaduženja, što znači da je ostalo još **130 anuiteta**, tj. **1.991.470,00 KM**.

Iz prethodno navedenog se vidi da je Opština Drvar prezadužena i da ima malo mogućnosti za dodatno kreditno zaduženje. Međutim, ukupno ostvareni prihodi imaju tendenciju rasta u narednim godinama, tj. u 2014. i 2015. godini i samim tim postoji mogućnost za dodatnim kreditnim zaduženjem u narednom periodu.

9.5. Procjena investicionog potencijala i izvora finansijskih strateških projekata

Procjena ulaganja iz vlastitih sredstava

VLASTITA ULAGANJA			Ukupno
2015.	2016.	2017.	
366.893	381.569	396.831	1.145.293

Procjena ulaganja iz eksternih izvora

OSTALI IZVORI FINANSIRANJA								
Godina	K r e d i t	Entitet / Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	O s t a l o
2015.	-	300.000	50.000	100.000	10.000	120.000	200.000	-
2016.	-	350.000	60.000	100.000	10.000	120.000	220.000	-
2017.	-	450.000	70.000	100.000	10.000	120.000	250.000	-
Ukupno	-	1.100.000	180.000	300.000	30.000	360.000	670.000	-

Rekapitulacija eksternih izvora

EKSTERNI IZVORI			Ukupno
2015.	2016.	2017.	
782.015	862.016	1.002.017	2.646.048

Analiza budžeta pokazala je da u strukturi ukupno ostvarenih prihoda Opštine Drvar poreski prihodi čine prosječno 67%. Poreski prihodi imaju tendenciju pada od 2011. godine što je najvećim dijelom uslovljeno padom prihoda od PDV-a koji čini 80% ostvarenih poreskih prihoda. Osim toga primjetna je tendencija pada neporeznih prihoda koji su uslovljeni slabom naplatom komunalnih naknada i drugih neporeznih prihoda koje propisuje Opština. Smanjenje priliva grantova sa viših nivoa vlasti takođe predstavlja važan izvor sredstava koji se planiraju za realizaciju strateških dokumenata. U odnosu na 2010. godinu prilivi grantova su smanjeni za 88% (203.935 KM u 2011. godini) što je sveukupno rezultiralo da se iz budžeta finansiralo oko 4% za kapitalne investicije u odnosu na ukupno ostvarene rashode. Važan prihod u planiranju budžetskih sredstava predstavlja povećanje neporeznih prihoda po osnovu naknada za korišćenje državnih šuma što su značajna sredstva koja se trebaju usmjeriti u razvojne projekte definisane strateškim dokumentom.

Potrošnja budžeta je najvećim dijelom usmjerena na funkcionisanje organa uprave, odnosno troškove plata i doprinosa, te materijalne troškove rada administracije koja iznosi oko 75% od ukupno ostvarenih rashoda u 2013. godini. Troškovi plata nemaju veća odstupanja za razliku od materijalnih troškova koji imaju tendenciju rasta. Osim toga, budžet ima izražen socijalan aspekt, te se putem tekućih grantova za nevladin sektor, poljoprivredu, sport, kulturu, turizam i sl. izdvaja prosječno oko 6% budžeta.

S obzirom na naprijed navedeno, ovakav način rada ostavlja veoma malo prostora za realizaciju strateških projekata što će u narednom periodu zahtijevati dodatnu disciplinu u planiranju i trošenju budžetskih sredstava, a ogleda se u sljedećem:

- Planiranje budžeta i budžetskih sredstava uskladiti sa metodologijom za srednjoročno planiranje od 3 godine u skladu sa usvojenim praksama na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou, te ista namjenski usmjeravati u skladu sa strateškim opredjeljenjima.
- Provoditi aktivnosti na smanjenju materijalnih troškova i usmjeriti ih u razvoj vlastitih kapaciteta, tako stvoriti uslove za privlačenje sredstava iz eksternih izvora i redukovati nedostatak potrebnih sredstava. Ovo je važno, jer će se realizacijom kreditnih aranžmana dodatno izvršiti pritisak na budžet i smanjiti mogućnosti za izdvajanje sredstava.
- Sredstva koja se putem tekućih grantova usmjeravaju prema organizacijama civilnog društva plasirati putem javnih poziva u skladu sa definisanim kriterijima kako bi se ista transparentno trošila u skladu sa definisanim strateškim ciljevima i usmjerenjima. Ne smije se izostaviti činjenica da se u ove namjene plasira oko 6% ukupnih rashoda budžeta.
- Prilive od neporeznih prihoda koja se ubiru po osnovu naknada za korištenje šuma usmjeriti u realizaciju razvojnih projekata. Takođe, nastojati da se rashodi prema funkcionalnim kategorijama planiraju prema određenim proporcijama (procentima) kako bi se na taj način smanjila neproduktivna potrošnja i omogućilo dovoljno sredstava za razvoj projekata društvenog razvoja bez pritiska na infrastrukturne projekte.

Na ovaj način bi se omogućio postotak učešća vlastitih sredstava od 12-15% ukupno raspoloživog budžeta (bez kreditnih ili drugih izvora sredstava) što u trogodišnjem planu budžeta iznosi oko 1.145.293 KM

10. SWOT analiza

Opštinski razvojni tim je **SWOT** analizom uočio da opština Drvar raspolaže značajnim kapacitetima kojima može da unaprijedi standard stanovnika, a kao najjače snage pri tom izdvaja šumu i šumsko bogatstvo, očuvane prirodne resurse, postojanje značajnog kulturno – istorijskog naslijeđa, te razvijeno poluintenzivno stočarstvo – ovčarstvo. Neophodno je da se predvide aktivnosti na unapređenju i jačanju navedenih snaga. S obzirom na broj stanovnika, navedene snage je potrebno iskoristiti podsticanjem osnivanja MSP.

Vidljivo je da, u odnosu na snage, postoji puno više slabosti, što ne mora biti prepreka uspješnom oporavku i razvoju lokalne zajednice. Najznačajnije slabosti su: nesređena imovinsko pravna pitanja i nepostojanje prostorno planske dokumentacije, slaba naseljenost, opterećenost budžeta Opštine kreditnim zaduženjem i ostalim dugovanjima, nekonkurentnost domaćih poljoprivrednih proizvođača, nepostojanje adekvatne veterinarske zaštite i ostalo niže navedeno. Neophodno je da se prije svega poboljša negativna demografska slika i uspostavi pozitivan prirodni priraštaj. Omogućavanjem da se mladi, obrazovani i uspješni ljudi zaposle na području opštine uticalo bi se i na smanjenje migracija, odnosno, odlaska stanovništva sa ovog područja. Da bismo dobili kvalitetan i obrazovan kadar, moramo uspostaviti srednjoškolsko obrazovanje koje proizvodi kadrove koji mogu da odgovore potrebama tržišta rada.

Prilikom razvoja vidimo u razvoju drvno-prerađivačke djelatnosti – finalizaciji, lokalnoj proizvodnji zdrave hrane, daljem razvoju poljoprivredne proizvodnje, unapređenju ovčarstva, turizma, korištenju vodnih resursa, te uopšte kreiranju novih i unapređenju postojećih proizvoda, a sve u cilju postizanja konkurentnosti na tržištu. Na određene zakonske i administrativne odredbe Opština nema uticaja, ali i pored toga potrebno je da se iskoristi svaka postojeća prilika, kao što je geografski položaj u cilju unapređenja turizma, iskorištavanje potencijala za razvoj sporta, obrazovanje kadrova. Razvoj politike životne sredine ima za cilj jačanje zaštite životne sredine i održivi razvoj, kako bi se poboljšalo održivo upravljanje životnom sredinom na cijeloj teritoriji.

SNAGE	SLABOSTI
- Šume i šumsko bogatstvo - Očuvana životna sredina - Tradicija drvne industrije - Potencijali u OIE (biomasa) - Prepoznatljivost opštine Drvar po drenjini i Desantu na Drvar- Josip Broz Tito - Postoje potencijali u ljekovitom bilju - Postojanje značajnog kulturno-istoriskog naslijeđa (Titova pećina, Bastašica...) - Raspoloživost građevinskim zemljištem - Razvijeno poluintenzivno stočarstvo-ovčarstvo - Kapaciteti u oblasti pčelarstva - Raspoloživost poljoprivrednim zemljištem - Raspoloživost pitkom vodom - Definisan regionalni koncept upravljanja otpadom	- Nenadležnost Opštine nad korištenjem šumama - Nesređena imovinsko-pravna pitanja - Neadekvatno upravljanje prirodnim bogatstvom - Slaba saobraćajna povezanost unutar opštine, ali i sa gradovima u okruženju - Nepostojanje prostorno-planske dokumentacije - Nepostojanje strateških planova - Nepovoljna struktura proizvodnog sektora-uglavnom je neproizvodnog karaktera - Napušteni industrijski kompleksi-loša privatizacija - Neefikasna administracija - Opterećenost budžeta opštine kreditnim zaduženjem - Nepostojanje tržišta rada - Neusklađenost školskih smjerova - Neadekvatno snabdjevanje vodom ruralnih područja

- Izgrađen Radnički dom sa odličnim prostornim kapacitetima - Postoji kontinuirani program stipendiranja studenata	- Neadekvatno upravljanje čvrstim otpadom - Nepostojanje uređene deponije - Nizak životni standard - Nepostojanje kvalifikovanog kadra - Usitnjenost poljoprivrednih posjeda - Nekonkurentnost domaćih proizvođača - Nepostojanje vatrogasne službe - Inertnost stanovništva-apatija - Velik broj NVO koji zavisi od budžeta opštine - Negativan prirodni priraštaj stanovništva - Negativan saldo migracija - Stipendirani studenti se ne vraćaju u Drvar, jer nema programa zapošljavanja
PRILIKE	PRIJETNJE
- Povećanje proizvodnje u drvenoj industriji i razvoj novih proizvoda - Autentična prepoznatljivost Drvara kao jedinstvenog drenjinarskog područja - Postojanje različitih fondova iz kojih se mogu crpiti finansijska sredstva - Blizina granice EU –prekogranična saradnja - Zainteresovanost stranih investitora za korištenje OIE - Lokalna proizvodnja zdrave hrane i razvoj urbane agrikulture i izvoz na inostrano tržište - Industrija zdravlja i odmora-vazdušne banje - Pобољшanje uslova za povećanje kapaciteta pčelarstva - Pобољшanje uslova za povećanje kapaciteta otkupa mlijeka - Pобољшanje uslova za povećanje kapaciteta voćarstva - Postojanje nalazišta boksita - Korištenje otpada u proizvodne i energetske svrhe	- Ekonomska i politička nestabilnost zemlje - Neusaglašenost zakonskih normi na različitim nivoima vlasti - Nedovoljna saradnja između kantonalne i lokalne vlasti - Migracija stanovništva - Odlazak mladih nakon školovanja - Pogoršanje demografske strukture-starosna struktura - Administrativne i regulativne barijere za moguće investitore - Male ingerencije opštine - Nepovoljni uslovi kreditiranja - Neuspjeh koncepta regionalnog upravljanja čvrstim otpadom

Na osnovu SWOT analize i socio-ekonomske analize naš Razvojni tim je došao do 3 (tri) strateška fokusa:

✓ **Razvoj industrijske i proizvodne djelatnosti te poljoprivrede i turizma uz jačanje brenda drenjine**

Iz socio - ekonomske analize je jasno vidljivo da je opština Drvar tradicionalno industrijski grad u kojem je nosilac razvoja bila drveno - prerađivačka industrija zahvaljujući velikom šumskom bogatstvu. Nakon ratnih dešavanja i novih teritorijalnih podjela, značajan dio tog bogatstva je oduzet, ali i dalje postoji mogućnost da se razvoj ovog područja zasniva na finalizaciji i preradi drveta. Očuvani prirodni resursi pružaju jasnu mogućnost ekonomskog razvoja kroz razvoj i unapređenje poljoprivredne proizvodnje i turizma, pa smo tako i definisali fokus razvoja, te fokusirati se na jačanju brenda drenjine.

✓ **Stvaranje sigurne i mirne sredine, ugodne za život, zadržavanje i privlačenje mladih i poboljšanje demografske slike kroz zapošljavanje, unapređenje stambene politike, kulture, sporta, zdravstva i obrazovanja.**

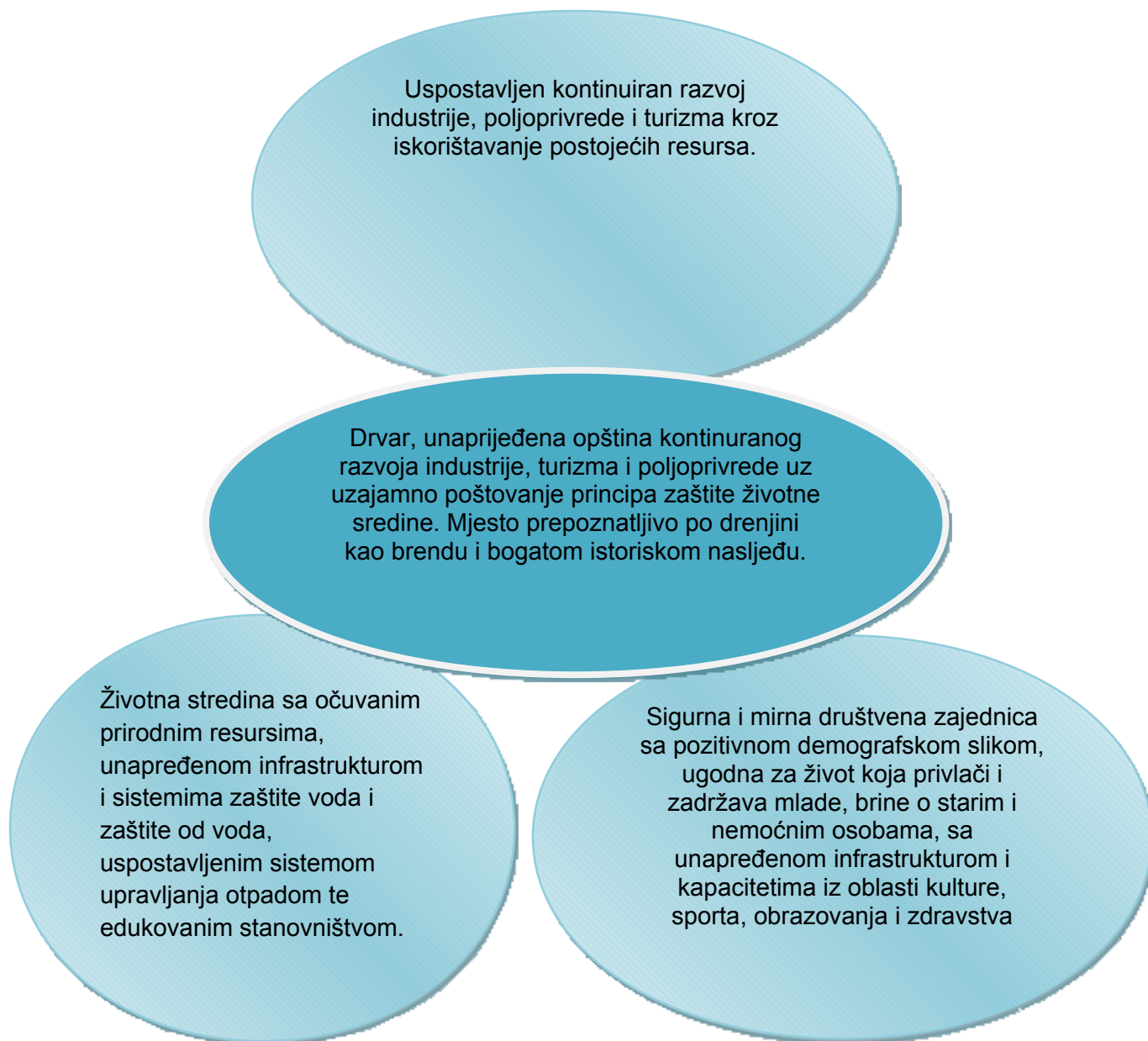
U opštini Drvar uočeno je da nemogućnost zapošljavanja i nedostatak neformalnih oblika obrazovanja ili bavljenja sportom ima za posledicu odliv mladih ljudi, koji se ne vraćaju nakon završenih studija u drugim gradovima. Ovakva situacija je dovela do toga da veliki postotak stanovništva spada u grupu starijih od 65 godina. Upravo zbog toga, kao fokus se nametnula potreba da se unaprijedi zdravstvo, obrazovanje, kulturni i sportski život, a prije svega da se omogući zapošljavanje. Ostvarujući ovaj fokus stvorila bi se sredina koja je privlačna i sigurna za život, poboljšala bi se demografska slika, privukli bi se mladi i uspješni ljudi.

✓ **Unapređenje i očuvanje životne sredine u cilju ekološko - ekonomskog razvoja.**

Analizom stanja životne sredine na području opštine Drvar dolazi se do ocjene stanja koja je zadovoljavajuća, ali i upućuje na još veće angažovanje Opštine i građana u cilju poboljšanja stanja po ovom pitanju.

Razvoj politike životne sredine u Opštini Drvar ima za cilj jačanje zaštite životne sredine i održiv razvoj, kako bi se poboljšalo održivo upravljanje životnom sredinom na cijeloj teritoriji opštine Drvar. Implementacija smjernica održivog razvoja omogućava dugoročni razvoj opštine Drvar. Osnovni princip sa kojim polazi ispunjavanje strateškog cilja je dostizanje i promovisanje ekološki zdrave sredine, jer ekološki zdrava sredina pomiruje međusobne konfliktne situacije ekonomije i ekologije, što se ostvaruje kroz formu o održivom razvoju (privrede i društva u cjelini) koji je usklađen sa potrebama i ograničenjima prirode.

Vizija i strateški ciljevi opštine Drvar

SC 1. Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa

Trenutno postoji značajan broj pilana koje proizvode rezanu građu i ogrijevno drvo, ovčarstvo se znatno razvilo ali postoje kapaciteti za njegov kontinuiran razvoj i unaprijeđenje, a prirodne ljepote i kulturno istorijski kompleksi su neiskorišteni, i neophodno je ciljano stvoriti povoljan ambijent, odnosno potrebne preduslove za kontinuiran razvoj ove tri oblasti. Privredu treba razvijati kroz finalizaciju postojeće proizvodnje, kreiranjem novih proizvoda uz adekvatno iskorištenje postojećih resursa.

Ovaj cilj podrazumijeva razvoj konkurentne privrede i povećanje proizvodnje poljoprivrednih proizvoda.

SC 2. Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama, sa unapređenom infrastrukturom i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva

Analizom je utvrđeno da je jedan od gorućih problema opštine Drvar loša demografska slika (negativan prirodni priraštaj, veliki broj starijeg stanovništva, negativan saldo migracije i drugo). U cilju poboljšanja ovakve trenutne situacije potrebno je provesti mjere koje će omogućiti mladim ljudima da dođu u Drvar, zaposle se, formiraju porodicu i doprinesu razvoju opštine. S druge strane, neophodno je povećati uključenost građana u brigu o starim i nemoćnim osobama. Trenutno na području opštine, a ni u njenom okruženju, ne postoje institucije ili ustanove koje se brinu o starim i nemoćnim osobama. Upravo zbog toga neophodno je da se, uporedo sa izgradnjom kapaciteta za poboljšanje života mladih i radno sposobnog stanovništva, izgrade i kapaciteti za brigu o starim osobama.

Na području opštine Drvar postoji značajna sportska, kulturna i zdravstvena infrastruktura. Međutim, svi navedeni izgrađeni kapaciteti su u lošem stanju. Neophodno je unapređenje istih, kao i izgradnja novih. Omogućavajući stanovnicima da ostvare zdravstvenu zaštitu u Drvaru, djeci da imaju veći izbor pri upisu u srednju školu, svim stanovnicima da uživaju u sportskim i kulturnim aktivnostima, svi građani će imati kvalitetniji život.

Cilj je osposobiti i staviti u funkciju postojeće sportske objekte, objekte namijenjene kulturnim dešavanjima i turizmu, zdravstvenoj zaštiti, kao i izgraditi potrebne prateće sadržaje. Ove aktivnosti treba da prati izgradnja komunalne infrastrukture, u cilju unapređenja društvenog života.

SC 3. Životna sredina sa očuvanim prirodnim resursima unapređenom infrastrukturom i sistemima zaštite voda i zaštite od voda, uspostavljenim sistemom upravljanjem otpadom te edukovanim stanovništvom.

Iako područje opštine Drvar, sa svojim šumama, bogatstvom vodotokova, lijepom prirodom, u principu ima sve preduslove da se smatra zdravom i ekološki čistom sredinom, nekvalitetno ili nikako riješena pitanja zaštite okoline mogu dovesti do ugrožavanja životne sredine.

Potrebno je postići zainteresovanost stanovništva za elemente životne sredine – vodosnabdijevanje, rješavanje problema otpadnih voda i slično.

Takođe, trebalo bi maksimalno iskoristiti prilike - vode, obnovljive izvore energije, ekonomske efekte reciklaže otpada i ostalo da bi se snage iskoristile na najbolji mogući način.

12. SEKTORSKI PLANOVI

12. 1. Plan ekonomskog razvoja

12.1.1. Fokusiranje

SWOT analiza – ekonomskog razvoja

Opština Drvar, danas, posmatrajući sve aspekte lokalnog razvoja i života uopšte, ne samo da stagnira, već sve dublje tone u beznađe. Nepovoljna demografska slika, poslovno okruženje u opštini i u okruženju, uopšte nestabilna politička situacija, podsticaj su mladima i radno sposobnima da idu što dalje, bukvalno truhom za kruhom. Kako bi se ovaj trend zaustavio i započelo bolje sutra, neophodno je sagledavanje i iskorištavanje uočenih snaga i mogućnosti, te minimiziranje slabosti uz uvažavanje prijetnji.

Glavne snaga i pokretači lokalnog ekonomskog razvoja su očuvani prirodni resursi, postojanje značajnog kulturno – istorijskog nasljeđa, te razvijeno poluintenzivno stočarstvo – ovčarstvo. S obzirom na broj stanovnika, navedene snage je potrebno iskoristiti podsticanjem osnivanja MSP. Vidljivo je da, u odnosu na snage, postoji puno više slabosti, što ne mora biti prepreka uspješnom oporavku i razvoju lokalne zajednice. Najznačajnije slabosti su: nesređena imovinsko pravna pitanja i nepostojanje prostorno planske dokumentacije, slaba naseljenost, opterećenost budžeta Opštine kreditnim zaduženjem i ostalim dugovanjima, nekonkurentnost domaćih poljoprivrednih proizvođača, nepostojanje adekvatne veterinarske zaštite i ostalo.

Prilike za lokani razvoj vide se u razvoju drvnoprerađivačke djelatnosti – finalizaciji proizvoda, lokalnoj proizvodnji zdrave hrane, daljem razvoju poljoprivredne proizvodnje, odnosno unapređenju ovčarstva, turizma, korištenju vodnih resursa, te uopšte kreiranju novih i unapređenju postojećih proizvoda, a sve u cilju postizanja konkurentnosti na tržištu.

SNAGE	SLABOSTI
– Očuvani prirodni resursi (voda, poljoprivredno zemljište, šumsko bogatstvo,...) – Postojanje značajnog kulturno-istorijskog nasljeđa (Titiova pećina, Bastašica...) – Razvijeno poluintenzivno stočarstvo - ovčarstvo – Kapaciteti u oblasti pčelarstva – Velik broj registrovanih poljoprivrednih gazdinstava – Neizgrađenost građevinskog zemljišta – Brend – drenjina i Tito – Dugogodišnja tradicija u preradi drveta – Dobra putna infrastruktura (povezanost ruralnog i urbanog dijela opštine)	– Nesređena imovinsko-pravna pitanja – Neuspostavljen GIS – Slaba naseljenost opštine – Neadekvatno upravljanje prirodnim bogatstvom – Nepostojanje strateških planova – Napušteni industrijski kompleksi – Opterećenost budžeta Opštine kreditnim zaduženjem i ostalim dugovanjima – Nepostojanje prostorno-planske dokumentacije – Slaba saobraćajna povezanost unutar opštine, ali i sa gradovima u okruženju – Dotrajala gradska vodovodna i kanalizaciona mreža

– Bogatstvo ljekovitog bilja	– Nepovoljna struktura privrednog sektora – Nepostojanje kvalifikovanog kadra – Usitnjenost poljoprivrednih posjeda u privatnom vlasništvu – Nekonkurentnost domaćih poljoprivrednih proizvođača – Nepostojanje adekvatne veterinarske zaštite – Nedovoljno edukovani poljoprivredni proizvođači – Veliki procenat neobrađenog poljoprivrednog zemljišta – Neuređenost i neopremljenost građevinskog zemljišta – Neiskorišteni prirodni resursi
PRILIKE	PRIJETNJE
– Korištenje otpada u proizvodne i energetske svrhe – Mogućnost korištenja vodnih resursa (proizvodnja flaširane vode, proizvodnja energije, ribnjaci...) – Postojanje različitih fondova iz kojih se mogu crpiti finansijska sredstva – Blizina granice EU –prekogranična saradnja – Lokalna proizvodnja zdrave hrane i razvoj urbane agrikulture – Industrija zdravlja i odmora- vazdušne banje – Razvoj drvnoprerađivačke djelatnosti – finalizacija – Aktiviranje bivšeg FINVEST-a – Formiranje poslovne zone – Razvoj stočarstva – govedarstva (otkup mlijeka i mesa) – Razvoj voćarstva – Razvoj turizma (seoskog, sportskog, lovnog) – Povoljan geografski položaj – Uspostavljanje željezničkog saobraćaja (Mrtin Brod – Bihać – Split) – Izgradnja autoputa Banjaluka – Split – Ponuda radne snage	– Brojna zakonska i administrativna ograničenja – male nadležnosti opštine – Nedovoljna saradnja između kantonalne i lokalne vlasti – Migracija stanovništva - pogoršanje demografske strukture – Administrativne i regulativne barijere za moguće investitore – Nepovoljni uslovi kreditiranja – Nenadležnost nad šumama – Nizak prihod od šumskih taksi – Siva ekonomija u BiH – Zatvoren granični prelaz Strmica za teretni saobraćaj

Fokusi ekonomskog razvoja

- Razvijanje proizvodnog sektora – MSP
- Unaprijediti poljoprivredna gazdinstva
- Razvijanje turizma

1. Razvijanje proizvodnog sektora – MSP

U opštini Drvar proizvodnog sektora skoro da i nema. Nekada razvijen industrijski gradić, sada mala sredina sa neiskorištenim prirodnim resursima, sa sporadičnim porodičnim obrtima, izuzev jedne fabrike za proizvodnju peleta i 10 pilana sa djelatnošću rezanja građe i cijepanja drveta za ogrijev. Očitala industrijska infrastruktura je većim dijelom privatizovana ili "uništena".

Uprkos postojanju značajnih resursa za proizvodnju finalnih proizvoda od drveta i prehrambenih proizvoda, proizvodnje praktično nema, osim za vlastite potrebe, te je potrebno fokusirati se na razvijanje proizvodnog sektora.

Kada ce sagleda stanje u lokalnoj zajednici, zaključuje ce da je neophodno preduzeti aktivnosti i mjere za stvaranje poslovnog okruženja povoljnog za pokretanje malih i srednjih preduzeća, i to prvenstveno edukacijom i podsticanjem osnivanja konkurentnih MSP sa gotovim proizvodom.

2. Unaprijediti poljoprivredna gazdinstva

Veoma povoljni uslovi za bavljenje poljoprivredom, prvenstveno ovčarstvom, ratarstvom i pčelarstvom, a nešto manje voćarstvom i govedarstvom, nisu iskorišteni. Ovčarstvo, kao držanje ovaca je na zavidnom nivou, međutim to se završava prodajom jagnjadi. Situacija je ista i sa ostalim granama poljoprivrede. Nema gotovih proizvoda. Registrovan je veliki broj poljoprivrednih gazdinstava, čiji nosioci se bave pukim preživljavanjem.

Da bi se ostvario ekonomski razvoj opštine Drvar, u dijelu poljoprivrede, potrebno se fokusirati na unapređenje poljoprivrednih gazdinstava, za šta je neophodno osnivanje poljoprivredne stručne službe, edukovanje poljoprivrednika, a zatim i obezbjeđivanje podsticajnih sredstava za unapređenje gazdinstava u smislu nabavke potrebne opreme i mehanizacije. Kako bi se dobio gotov proizvod potrebno je osnivati mini pogone za preradu mlijeka, mesa, voća, žitarica i ostalog.

3. Razvijanje turizma

Značajan, a neiskorišten potencijal Drvara su prirodno bogatstvo i kulturno historijsko nasljeđe, koji se moraju upotrijebiti i iskoristiti za razvijanje turizma stvaranjem turističke ponude. Postoje dobri uslovi za sportski, lovni, seoski, historijski i zdravstveni turizam. Drvar je već prepoznatljiv po „Drenji“ i „Titovoj pećini“. Relativno je povoljna i turistička infrastruktura. S obzirom na svjetske trendove i Opština Drvar treba da se fokusira na razvijanje turizma.

12.1.2. Razvojni ciljevi ekonomskog razvoja

Ciljevi ekonomskog razvoja	Veza sa strateškim ciljevima	Veza sa razvojnim ciljevima u drugim sektorima
CER 1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta	CC 1. Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa CC 2. Društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama CC 3. Životna sredina sa očuvanim prirodnim resursima unapređenom infrastrukturom i sistemima zaštite voda i zaštite od voda, upravljanje otpadom te edukovanim stanovništvom	CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama CZO 1. Rekonstruisan sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgri CZO 2. Izgrađeni sistemi zaštite od voda CZO 3. Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar CZO 4. Uspostavljen sistem energetske efikasnosti uz podršku projektima iskorištavanja obnovljivih izvora energije
CER 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100%	CC 1. Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa CC 2. Društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama CC 3. Životna sredina sa očuvanim prirodnim resursima	CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena sportu i kulturi i

	unapređenom infrastrukturom i sistemima zaštite voda i zaštite od voda, upravljanje otpadom te edukovanim stanovništvom	obogaćeni kulturno-sportski sadržaji CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama CZO 1. Rekonstruisan sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru
CER 3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	CC 1. Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa CC 2. Društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama CC 3. Životna sredina sa očuvanim prirodnim resursima unapređenom infrastrukturom i sistemima zaštite voda i zaštite od voda, upravljanje otpadom te edukovanim stanovništvom	CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji CZO 1. Rekonstruisan sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru CZO 3. Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar

Integracija sa strateškim dokumentima viših nivoa

Sektorski ciljevi ekonomskog razvoja opštine Drvar imaju svoje uporište u dokumentima viših strategija, planova i zakona.

Sektorski ciljevi ekonomskog razvoja (CER) opštine Drvar usklađeni su sa ciljevima postavljenim u Strategiji razvoja FBiH 2010.-2020., kojima je predviđeno slijedeće: Poboljšavanje poslovne okoline; Modernizacija i standardizacija poslovanja; Konkurentnost u izvozu, promocija izvoza; Klasteri; Kompetetnost ljudskih resursa; Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura; Smanjenje uvoza, uvozna supstitucija; Rast i podrška investicijama, podrška ino investicija; Završetak privatizacije; Unapređenje javno-privatnog partnerstva; Saradnja univerziteta – privreda; Rekonstrukcija Razvojne banke (otvaranje novih kreditnih linija za MSP i farmere).

Plan ekonomskog razvoja opštine Drvar usklađen je sa strateškim dokumentom „Razvoj malog i srednjeg preduzetništva u FBiH (2008)“ u kojem stoji: „Dugoročno gledajući, primjenom mjera i ostvarenjem prioriteta i ciljeva postavljenih ovim dokumentom ostvario bi se razvoj na načelima koncepcije održivoga razvoja, malom i srednjem preduzetništvu olakšalo bi se povezivanje s privredama evropskih zemalja“. Ciljevi i mjere razvoja MSP u

FBiH ogledaju se u promociji preduzetništva, izobrazbi svih sudionika iz Programa podsticanja malog i srednjeg preduzetništva, finansijskoj podršci preduzetnicima, usklađivanju postojećih zakonskih propisa sa potrebama MSP, stručnoj pomoći preduzetnicima i podršci tehnološkom razvoju i razvoju preduzetničke infrastrukture (podmirivanje potreba za poslovnim prostorom, savjetodavnim uslugama, informacijama i sl.), podsticanju međusobne saradnje i povezivanju subjekata MSP, te podsticanje saradnje s velikim preduzetnicima. Usklađenost se odražava kroz sve operativne ciljeve plana ekonomskog razvoja opštine Drvar, a posebno kod jačanja konkurentnosti, preduzetničke klime i preduzetničke infrastrukture.

Plan ekonomskog razvoja opštine Drvar, odnosno CER 1. (Unapređeno privredno okruženje koja će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta) usklađen je takođe sa odredbama Zakona o poticanju razvoja male privrede („Sl. novine FBiH“, 19/06 i 25/09). Ova usklađenost je važna jer se za implementaciju projekata iz ekonomskog sektora može tražiti finansijska podrška Federacije BiH koja se daje putem javnih poziva preko nadležnih ministarstva za okoliš i turizam, te Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta Federacije BiH.

CER 2. (Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100%) usklađen je sa odredbama Zakona o poljoprivredi („Sl. novine FBiH“, 88/07, 4/10, 7/13), Zakona o poljoprivrednom zemljištu („Sl. novine FBiH“, 52/09), Zakona o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju („Sl. novine Federacije BiH“, 42/10) te generalnom opredjeljenju BiH i FBiH za razvoj poljoprivrede koje je razrađeno u Srednjoročnoj strategiji razvoja poljoprivrednog sektora u FBiH za period 2014-2018. godine. U ovoj strategiji srednjoročni razvojni ciljevi razvijeni su kroz 9 područja djelovanja:

1. Podrška stabilnosti dohotka poljoprivrednih gazdinstva
2. Tehničko-tehnološko unapređenje sektora
3. Transfer znanja, tehnologija i informacija
4. Konkurentnost poljoprivrednoprehranbenog sektora – prilagođavanje zahtjevima domaćeg i inostranog tržišta
5. Unapređenje sistema upravljanja prirodnim resursima
6. Racionalno korištenje i održivo upravljanje zemljištem
7. Razvoj lanaca vrijednosti – horizontalna i vertikalna koordinacija
8. Razvoj ruralnih područja
9. Moderno upravljanje javnim politikama i uspostavljanje efikasne administracije

U navedenih 9 područja djelovanja razvijeno je 39 operativnih ciljeva, a principi na kojima mora počivati poljoprivredna politika kreirana i promovisana ovom strategijom su, prije svega, prilagođenost potrebama, dugoročnost, konzistentnost i stabilnost i podrazumjeva specijalizaciju i povećanje obima proizvodnje. Na račun ove strategije kreirana je i politika finansijskog ulaganja za period od 5 godina, korištene su najbolje prakse strateškog planiranja, treba se poštovati transparentnost provođenja politike i strategije i uvesti praćenje implementacije. CER 2. u potpunosti je usklađen sa ovim dokumentom. Posebno je CER 2. usklađen sa ciljem 3.3. Izgrađivanje funkcionalne mreže za transfer znanja i inovacija u poljoprivredi, 4.1. Jačanje prepoznatljivosti poljoprivredno prehranbenih proizvoda na domaćem i internacionalnom tržištu, 5.6. Revitaliziranje i očuvanje pašnjačkih površina, 6.1. Povećanje nivoa korištenja obradivih površina, 7.3. Jačanje infrastrukture u doradi preradi i distribuciji (logistika sektora), 8.1. Zaustavljanje negativnih trendova depopulacije ruralnih područja i drugim. Još jedan dokument značajan za CER 2. je Strategija povećanja konkurentnosti i privlačenja ulaganja u vrijednosne lance mlijeka i mliječnih proizvoda i voća i povrća u FBiH, 2014. godine, gdje se kao prilike vide (bazirano na analizi konkurentnosti) tržišta za podsektore mlijeka i mliječnih proizvoda, podsektoru prehrambene industrije za preradu voća i povrća. Obe prilike temelje se na latentnoj komparativnoj prednosti FBiH koje

većinom proizlaze iz povoljnih prirodnih uslova, pri čemu se poljoprivredno zemljište, dostupnost neobrađenog zemljišta, kvaliteta tla, povoljni klimatski uslovi, resursi čiste vode i relativno niska zagađenost prirodnih resursa vide kao glavni faktori koji bi se mogli pretvoriti u konkurentsku prednost odabranih vrijednosnih lanaca u FBiH, kvalifikovana radna snaga (inženjeri, tehničari, osposobljeni radnici) i dostupnost po konkurentnim cijenama u poređenju sa EU-27 zbog visoke stope nezaposlenosti od 27% i relativno povoljan geografski položaj. Sve ove konkurentne prednosti (izuzev dovoljno kvalifikovane radne snage) Drvar ima.

CER 3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije usklađen je sa ciljevima Federalne Strategije razvoja turizma 2008. – 2018. u kojoj se navodi da se (5.2., str. 86) „Strateške odrednice razvoja turizma FBiH, polazeći od raspoloživih resursa, trendova na svjetskom tržištu, tradicije i stanja turizma u destinaciji FBiH te izabranog modela razvoja može pristupiti formulisanju strateških odrednica. Kod toga, uvijek na umu treba imati da strateške odrednice moraju biti usuglašene sa svim ključnim subjektima razvojne politike i da odrednice kontinuirano treba pratiti i, po potrebi, korigovati (monitoring). Ciljevi razvoja turizma FBiH su ekonomski, socio-kulturni ciljevi i zaštita okoliša i uključuju dijasporu u strateškom planiranju.“.

Takođe, paralelno sa izradom Strategija razvoja opštine Drvar 2015.-2020. godine izrađuje se i Strategija razvoja Kantona 10, do 2020. godine, gdje je u nacrtu razvoj poljoprivrede, šumarstva, drvo – prerađivačke industrije, razvoj MSP temeljen na prirodnim resursima vidi kao strateške razvojne ciljeve.

12.1.3. Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana ekonomskog razvoja definisano je (24) projekta, grupisani u (3) programa:

Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE

- 1.1. Izrada Prostornog plana Opštine Drvar
- 1.2. Rekonstrukcija SRC Radomir Kovačević-po fazama
- 1.3. Rekonstrukcija krovnih pokrivača i oluka na stambenim zgradama u urbanom dijelu opštine Drvar
- 1.4. Izrada Regulacionog plana Poslovne zone „Mlin“
- 1.5. Izrada projektne dokumentacije za sanaciju lokalnih i nekategorisanih puteva
- 1.6. Zamjena rasvjetnih tijela novim ekološkim i energetskim tijelima, te proširenje mreže
- 1.7. Uspostava GIS sistema prostornog plana opštine Drvar
- 1.8. Izrada baze podataka opštinske imovine
- 1.9. Izrada projektne dokumentacije i izgradnja puta Drvar-Istočni Drvar

Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI

- 2.1. Opremanje i uređenje objekta poljoprivredne zadruge „Unačko vrelo“ za potrebe poljoprivrednih proizvođača
- 2.2. Edukacija i organizovanje poljoprivrednih proizvođača u proizvodnji organske hrane i nabavka opreme
- 2.3. Izgradnja otkupne stanice za mlijeko
- 2.4. Određivanje strukture zemljišta i pogodnih kultura za uzgoj na različitim mikrolokalitetima
- 2.5. Izgradnja stočne pijace

Program 3. RAZVOJ TURIZMA

- 3.1. Brendiranje proizvoda od drenjine
- 3.2. Uvezivanje drenjinarskih područja
- 3.3. Mapiranje turističkih potencijala
- 3.4. Promocija opštine kao turističke destinacije
- 3.5. Uređenje spomenika
- 3.6. Uređenje tursitičke lokacije Visuć grad
- 3.7. Uređenje tursitičke lokacije Vidikovac-Panorama
- 3.8. Uređenje planinarskog doma “Mala Klekovača”
- 3.9. Uređenje staza oko rijeke Bastašica
- 3.10. Osnivanje agencije za turizam

Inicijative međuopštinske saradnje:

Opština Drvar će u okviru jačanja međuopštinske saradnje sa susjednim opštinama raditi na sljedećim inicijativama:

1. Izrada projektne dokumentacije i izgradnja puta Drvar-Istočni Drvar
2. Izrada projektne dokumentacije i izgradnja puta Drvar-Glamoč

12.1.4. Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima

Ciljevi ekonomskog razvoja	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
CER 1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta	OČEKIVANI REZULTATI: - Izrađen prostorni plan opštine Drvar do 2017. godine - Rekonstruisan SRC Radomir Kovačević do 2020. godine

Ciljevi ekonomskog razvoja	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
	- Izrađen Regulacioni plan Poslovne zone „Mlin“ do 2016. godine - Izrađena GIS baza sa dostupnim podacima o mogućim ulaganjima i investicijama do 2019. godine - Izrađena baza podataka opštinske imovine do 2016. godine - Izrađena projektna dokumentacija i radovi na putu Drvar-Istočni Drvar do 2018. godine OČEKIVANI POKAZATELJI: - Izrađena prostorno planska dokumentacija koja definiše mogućnosti za ulaganja i investicije na prostoru opštine Drvar do 2019. godine - Krerano najmanje 300 radnih mjesta u novoj i postojećim poslovnim zonama do 2020. Godine - Привучене најмање 3 инвестиције у пословној зони за производњу финалних производа до 2019. godine
CER 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 %	OČEKIVANI REZULTATI: - Opremljena zadruha „Unačko vrelo“ do 2018. godine - Edukovano najmanje 100 poljoprivrednih proizvođača organske hrane do 2020. godine - Izrađene najmanje 3 otkupne stanice za mlijeko do 2018. godine - Izvršena analiza zemljišta i kultura pogodnih za uzgoj na prostoru opštine do 2020. godine - Izrađena stočna pijaca do 2018. godine - Izrađen poseban katastar drenjića za područje opštine Drvar do 2018. godine OČEKIVANI POKAZATELJI: - Povećani prihodi u poljoprivrednoj proizvodnji za 100% do 2020. godine - Povećan stočni fond i proizvodnja mlijeka za najmanje 30% do 2018. Godine - Rast proizvodnje organske hrane i pčelarstva za najmanje 40% do 2019. godine
CER 3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	OČEKIVANI REZULTATI: - Izvršeno mapiranje i razvijena baza turističkih potencijala i izrađeni promotivni materijali za promociju turističke ponude do 2017. godine - Osnovana agencija za turizam do 2018. godine - Uvezana područja bogata drenjinom i brendiran

Ciljevi ekonomskog razvoja	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
	proizvod od drenjine do 2019. godine - Rekonstruisan spomenik žrtvama fašizma u Drugom svjetskom ratu (1941-1945.) i izgrađen spomenik palim i nestalim borcima u otadžbinskom ratu (1991-1995.) do 2019. godine - Uređena destinacija Visuć grad do 2018. godine - Uređen Vidikovac-Panorama do 2018. godine - Uređen planinarski dom „Mala Klekovača“ do 2017. godine - Uređeno 500 metara staza oko rijeke Bastašice - Izgrađen etno objekat „Drvarska kuća – zdravljak“ ugostiteljskog i suvenirskog tipa do 2019. godine - Formiranje drenjinarskog parka i staze drenjića u Drvaru do 2020. godine OČEKIVANI POKAZATELJI: - Povećan broj turista za 5.000 uspostavljanjem i uvezivanjem najmanje 2 turističke destinacije do 2020. godine - Povećanje prihoda stavljanjem u turističku ponudu domaćih i brendiranih proizvoda prepoznatljivih za opštinu Drvar do 2019. Godine - Razvijene strukture i alati za promociju turističke ponude Drvara do 2018. godine

PLAN lokalnog ekonomskog razvoja (2016– 2020.)

Program	Projekat/mjera	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacioni period realizacije*					Izvori finansiranja (BAM)		
			Dinamika implementacije					Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
			2016	2017	2018	2019	2020			
	24		113.800	86.450	55.250	49.500	45.000	350.000	2.045.000	2.395.000
		Eksterni izvori:	208.200	309.050	470.250	491.500	566.000		2.045.000	
Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	1.1. Izrada Prostornog plana Opštine Drvar	CC1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjest	50.000					50.000	0	50.000
Eksterni izvori/po godinama			0					50.000	0	OK
Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	1.2. Rekonstrukcija SRC Radomir Kovačević-po fazama	CC1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjest CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	6.500	21.000	21.000	28.000	28.500	105.000	105.000	210.000
Eksterni izvori/po godinama			25.000	20.000	20.000	20.000	20.000	105.000	105.000	OK
Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	1.3. Rekonstrukcija krovnih pokrivača i oluka na stambenim zgradama u urbanom dijelu opštine Drvar	CC1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjest CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	6.000	0	3.000	0	1.000	10.000	230.000	240.000

Eksterni izvori/po godinama			30.000	40.000	47.000	55.000	58.000	10.000	230.000	OK
Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	1.4. Izrada Regulacionog plana poslovne zone „Mlin“	CC1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta	15.000	10.000				25.000	25.000	50.000
Eksterni izvori/po godinama			15.000	10.000				25.000	25.000	OK
Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	1.5. Izrada projektne dokumentacije za sanaciju lokalnih i nekategorisanih puteva	CC1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta CC2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 %	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	50.000	500.000	550.000
Eksterni izvori/po godinama			90.000	100.00 0	100.00 0	100.00 0	110.00 0	50.000	500.000	OK
Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	1.6. Zamjena rasvjetnih tijela novim ekološkim i energetskim tijelima, te proširenje mreže	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	10.000	70.000	80.000
Eksterni izvori/po godinama			8.000	13.000	13.000	18.000	18.000	10.000	70.000	OK
Програм 1. ПОДСТИЦАЈ РАЗВОЈУ ПРИВРЕДЕ	1.7. Успостава ГИС система просторног плана општине Дрвар	СЦ1. Унапређено привредно окружење које ће до 2020. године креирати 300 радних мјеста	2.000	3.000	0			5.000	5.000	10.000
Eksterni izvori/po godinama			0	0	5.000			5.000	5.000	OK
Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	1.8. Izrada baze podataka opštinske imovine	CC1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta	2.000	3.000	5.000			10.000	0	10.000
Eksterni izvori/po godinama			0	0	0			10.000	0	OK

Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	1.9. Izrada projektne dokumentacije i izgradnja puta Drvar-Istočni Drvar	CC1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	10.000	840.000	850.000
Eksterni izvori/po godinama			18.000	28.000	198.000	248.000	348.000	10.000	840.000	OK
Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDN OJ PROIZVODNJI	2.1. Opremanje i uređenje objekta poljoprivredne zadruge „Unačko vrelo“ za potrebe poljoprivrednih proizvođača	CC2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 %	0	0				0	15.000	15.000
Eksterni izvori/po godinama			6.000	9.000				0	15.000	OK
Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDN OJ PROIZVODNJI	2.2. Edukacija i organizovanje poljoprivrednih proizvođača u proizvodnji organske hrane i nabavka opreme	CC2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 %	0	0	0	0	0	0	35.000	35.000
Eksterni izvori/po godinama			3.000	7.000	7.000	7.000	11.000	0	35.000	OK
Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDN OJ PROIZVODNJI	2.3. Izgradnja otkupne stanice za mlijeko	CC2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 %	1.800	1.700				3.500	3.500	7.000
Eksterni izvori/po godinama			1.700	1.800				3.500	3.500	OK
Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDN OJ PROIZVODNJI	2.4. Određivanje strukture zemljišta i pogodnih kultura za uzgoj na različitim	CC2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 %	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	5.000	5.000	10.000

	mikrolokalitetima									
Eksterni izvori/po godinama			1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	5.000	5.000	OK
Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDN OJ PROIZVODNJI	2.5. Izgradnja stočne pijace	CC2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 %	2.000	4.000				6.000	16.000	22.000
Eksterni izvori/po godinama			0	16.000				6.000	16.000	OK
Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.1. Brendiranje proizvoda od drenjine	CC2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 % CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	2.500	0				2.500	2.500	5.000
Eksterni izvori/po godinama			0	2.500				2.500	2.500	OK
Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.2. Uvezivanje drenjinarskih područja	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	500	500	500	500	500	2.500	2.500	5.000
Eksterni izvori/po godinama			0	1.000	1.000	500	0	2.500	2.500	OK
Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.3. . Mapiranje turističkih potencijala	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	1.000	2.000	2.000			5.000	16.000	21.000
Eksterni izvori/po godinama			0	1.000	15.000			5.000	16.000	OK
Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.4. Promocija opštine kao turističke destinacije	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	5.000					5.000	0	5.000
Eksterni izvori/po godinama			0					5.000	0	OK

Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.5. Uređenje spomenika na prostoru opštine Drvar	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije		12.000	6.000	6.000		24.000	96.000	120.000
Eksterni izvori/po godinama				12.000	42.000	42.000		24.000	96.000	OK
Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.6. Uređenje turističke lokacije "Visuć grad"	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije		7.500				7.500	42.500	50.000
Eksterni izvori/po godinama				42.500				7.500	42.500	OK
Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.7. Uređenje turističke lokacije "Vidikovac-Panorama"	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije		1.000	2.750			3.750	21.250	25.000
Eksterni izvori/po godinama					21.250			3.750	21.250	OK
Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.8. Uređenje planinarskog doma "Klekovača"	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	4.500					4.500	10.500	15.000
Eksterni izvori/po godinama			10.500					4.500	10.500	OK
Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.9. Uređenje staza oko rijeke "Bastašice"	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije		750				750	4.250	5.000
Eksterni izvori/po godinama				4.250				750	4.250	OK
Program 3. RAZVOJ TURIZMA	3.10. Osnivanje agencije za turizam	CC3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije		5.000				5.000	0	5.000
Eksterni izvori/po godinama				0				5.000	0	OK

12. 2. Plan društvenog razvoja

12.2.1. Fokusiranje

SWOT analiza – društveni razvoj

SWOT analizom je uočeno da opština Drvar raspolaže značajnim kapacitetima kojima može da unaprijedi društveni život. To su postojanje infrastrukture u oblasti kulture i sporta (sportski objekti-SRC, objekti kulture-Dom kulture), postojanje JU „Centar za kulturu i sport“ i radio stanice Drvar, pozitivan stav jedinice lokalne samouprave prema problemima u lokalnoj zajednici. Neophodno je da se predvide aktivnosti na unapređenju i jačanju navedenih snaga kako bi se poboljšao društveni život građana.

S druge strane, Opština Drvar mora raditi na smanjenju svojih slabosti. Neophodno je da se prije svega poboljša negativna demografska slika i uspostavi pozitivan prirodni priraštaj. Omogućavanjem da se mladi, obrazovani i uspješni ljudi zaposle na području opštine uticalo bi se i na smanjenje migracija, odnosno, odlaska stanovništva sa ovog područja. Da bi se dobio kvalitetan i obrazovan kadar, mora se uspostaviti srednješkolsko obrazovanje koje proizvodi kadrove koji mogu da odgovore potrebama tržišta rada.

Na određene zakonske i administrativne odredbe Opština nema uticaja, ali i pored toga potrebno je da se iskoristi svaka postojeća prilika, kao što je povoljan geografski položaj u cilju unapređenja turizma, iskorištavanje potencijala za razvoj sporta i uspješnih sportista, obrazovanje kadrova koji će dalje promovisati opštinu Drvar.

SNAGE	SLABOSTI
– bogatstvo kulturno – istorijskog naslijeđa – tradicionalne manifestacije u oblasti kulture – postojanje „Kulturno umjetničkog društva“ i drugih udruženja – redovno stipendiranje studenata iz budžeta opštine – pozitivan stav jedinice lokalne samouprave prema problemima u lokalnoj zajednici – postojanje infrastrukture u oblasti kulture i sporta (sportski objekti-SRC, objekti kulture-Dom kulture) – postojanje JU „Centar za kulturu i sport“ i radio stanice Drvar	– nepovoljna demografska slika – visoka stopa nezaposlenosti – neadekvatna socijalna i zdravstvena zaštita na lokalnom nivou – nedostatak adekvatne opreme zdravstvene ustanove – neusklađenost smjerova srednješkolskog obrazovanja sa tržištem rada – neiskorištenost kulturno – istorijskog naslijeđa – nefunkcionalna uprava – slaba saobraćajna povezanost unutar opštine, ali i sa gradovima u regionu – odlazak mladih – nepostojanje ustanove predškolskog obrazovanja – negativan prirodni priraštaj – nedostatak kvalifikovanih radnika – nemogućnost korištenja prava da se

	obrazovanje vrši na sva tri službena jezika u BiH – udaljenost ustanova za zbrinjavanje starih lica – nepostojanje izgrađene socijalne karte – nerazvijen sistem civilne zaštite
PRILIKE	PRIJETNJE
– pogodni uslovi za razvoj sporta – korištenje grantova sa viših nivoa i raznih fondova – povoljan geografski položaj (blizina granice) – međuopštinska saradnja na korištenju kulturno – istorijskog nasljeđa – dalji razvoj kuturnih i tradicionalnih manifestacija – uspostavljanje centra za rani rast i razvoj djeteta u Domu zdravlja Drvar	– brojna zakonska i administrativna ograničenja – male nadležnosti u okviru obrazovanja – nezainteresovanost investitora – povećanje potreba socijalne zaštite – nepovoljna ekonomska i politička situacija u svijetu i zemlji

Fokusi društvenog razvoja

- Poboljšati demografsku sliku opštine i stvoriti uslove za ostanak stanovništva
- Unaprijediti i jačati kulturne, sportske, zdravstvene i obrazovne sisteme

1. Poboljšati demografsku sliku opštine i stvoriti uslove za ostanak stanovništva

Primarni zadatak Opštine Drvar je poboljšati demografsku sliku na način da se uspostavi pozitivan prirodni priraštaj i da se zaustavi odlazak stanovništva, prije svega mladih, obrazovanih ljudi. S druge strane, uporedo sa ovim procesom, moraju teći aktivnosti na stvaranju uslova i jačanju kapaciteta za dolazak i zadržavanje ljudi.

2. Unaprijediti i jačati kulturne, sportske, zdravstvene i obrazovne sisteme

Društveni život građana Drvara je trenutno na niskom nivou. Međutim, jačanjem snaga, kao što su unapređenje postojećih kulturnih, sportskih, zdravstvenih i obrazovnih kapaciteta, osiguraće se kvalitetniji društveni život, a istovremeno će i sami građani više participirati u razvoju opštine. Fokusirajući se na ovaj segment razvoja, neophodno je da ga prati razvoj komunalne i putne infrastrukture. Poboljšavajući putnu infrastrukturu na lokalnom nivou, ali i uspostavljajući gradski saobraćajni sistem, povezali bi se ruralni i urbani dio grada, i na taj način povećala uključenost svih građana u život opštine, odnosno poboljšao kvalitet života.

12.2.2. Ciljevi društvenog razvoja

Ciljevi društvenog razvoja	Veza sa strateškim ciljevima	Veza sa razvojnim ciljevima u drugim sektorima
CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine	SC 2. Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama, sa unapređenom infrastrukturom i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva	CER 1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta SEC 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100% CER 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100%
CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača	SC 1. Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa SC 2. Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama, sa unapređenom infrastrukturom i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva	CER 1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta SEC 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100% CER 3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije
CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji	SC 2. Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama, sa unapređenom infrastrukturom i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva	CER 3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije CZO 1. Izrađen sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgri CZO 4. Uspostavljen sistem energetske efikasnosti uz podršku projektima iskorištavanja obnovljivih izvora energije
CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama	SC 2. Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade,	CER 1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta CZO 1. Izrađen sistem

	brine o starim i nemoćnim osobama, sa unapređenom infrastrukturom i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva	vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru CZO 3. Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar
--	--	---

Integracija sa strateškim dokumentima viših nivoa

Prilikom izrade operativnih ciljeva društvenog razvoja izvršen je uvid u strateške dokumente s viših razina vlasti. U Strategiji razvoja FBiH u periodu od 2010.-2020. godine opšti prioritetni ciljevi u oblasti zapošljavanja su vezani uz stimulaciju rasta, zapošljavanja i unapređenja kvaliteta radnih mjesta; Osiguranja inkluzivnog tržišta rada sprečavanjem dugoročne nezaposlenosti, neaktivnost, socijalne isključenosti i siromaštva radno sposobnog stanovništva; Unapređenja usklađenosti ponude sa potrebama tržišta rada; Povećanja i unapređenja ulaganja u ljudski kapital i prilagođavanje sistemu obrazovanja i obuke novim zahtjevima na tržištu rada za znanjima i vještinama; Jačanja socijalne i teritorijalne kohezije kroz razvoj preduzetništva; Jačanja institucionalnih kapaciteta i socio-ekonomskog dijaloga na planu zapošljavanja poboljšanja obrazovanja i razvoj sporta i kulture. CDR1 (Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine) usklađen je sa operativnim ciljevima razvoja Federacije 2010.-2020.

Strategije socijalnog uključivanja BiH poseban naglasak stavlja na socijalnu integraciju kroz participaciju na tržištu rada. U tom smislu, Strategija definiše nekoliko strateških pravaca koji su bitni za Opštinu Drvar s obzirom na definisani CDR1 i CDR2 (Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača): Osigurati uključivanje socijalno isključenih kategorija u aktivno tržište rada; Osigurati pristup svim dobrima, uslugama, resursima i pravima koje će poboljšati aktivno učešće socijalno isključenih na tržištu rada.

Pored toga, Strategija definiše i druge prioritete od značaja za društveni razvoj na području opštine:

- Razvijati kapacitete vršioca usluga socijalne zaštite na lokalnom nivou;
- Jačati mehanizme socijalnog dijaloga i razviti partnerstva i participaciju svih relevantnih aktera;
- Razvijati mreže socijalne zaštite kroz jačanje međusektorske saradnje sa zdravstvom, obrazovanjem, institucijama tržišta rada i NVO-ima.

Ovdje je potrebno istaći i usklađenost sa Prijedlogom akcijskog plana za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Kantonu 10, 2014.-2017. koji je rezultat politike FBiH da poboljša uslove života i razvojnih mogućnosti za djecu uzrasta od rođenja do 10 godina. Ovo uključuje i bolji pristup odgovarajućim zdravstvenim, obrazovnim i uslugama socijalne zaštite za djecu i porodice s djecom te afirmaciju odgovornog roditeljstva, a što je sadržano u Strateškom planu za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u FBiH 2013.-2017. Ciljevi ovog akcijskog plana su:

1. Unapređenje međusektorskog pristupa u oblasti rane intervencije kroz ostvarivanje prava na usluge rane intervencije svoj djeci i roditeljima, s fokusom na ugrožene, marginalizovane i djecu sa razvojnim poremećajima
2. Kreiranje baze podataka o djeci pod rizikom i djeci sa smetnjama u razvoju uzrasta od 0-6 godina na području Kantona 10.
3. Stvaranje organizacijskih uslova za provođenje integrisanih aktivnosti u oblasti rane

intervencije, praćenja i procjene (monitoring i evaluacija).

4. Stvaranje kadrovskih pretpostavki za pružanje integrisanih usluga rane intervencije

Ministastvo prosvjete K10 već drugu godinu provodi program obaveznih 300 sati nastave u polasku pred školu. *Akcijski plan za unapređenje ranog rasta i razvoja u Kantonu 10 od 2015. – 2017.* obuhvaća sve aspekte razvoja djeteta od 0 do 10 godina starosti. U skladu sa Akcijskim plan UNICEF podržava uspostavljanje Centra za rani rast i razvoj djeteta u Domu zdravlja, kroz opremanje centra i edukaciju medicinskog kadra iz oblasti rane detekcije i rane intervencije.

Zakon o predškolskom obrazovanju postavlja pred Opštinu takođe, obavezu osiguravanja uslova za jednaku dostupnost kvalitetnih programa predškolskog obrazovanja svoj djeci na području opštine.

Pored toga plan društvenog razvoja naslanja se na *Strateške pravce razvoja obrazovanja u BiH*, sa planom implementacije od 2008. do 2015. godine. Strateški pravci obrazovanja u BiH od 2008. do 2015. godine ističu potrebu tješnje povezanosti sektora obrazovanja i tržišta rada. Primjenom ovog zakona uloga lokalnog nivoa uprave postaje ključna kako u pravcu identifikovanja potreba u ovom sektoru obrazovanja, ali i kreiranju strateških partnerstava i uspostavi saradnje svih zainteresovanih strana kako bi se odgovorilo na trenutne potrebe privrede, tako i ukupne razvojne potrebe. U oblasti kulture relevantna je *Strategija kulturne politike u BiH*.

Strategija u oblasti migracije i azila BiH 2012.-2015. godine: u Akcionom planu za primjenu strategije predviđen je čitav niz mjera za uključivanje BiH dijasporu u društveni i ekonomski život zemlje, a posebno: javne kampanje na jačanju svijesti o važnosti emigracija za razvoj u privatnom, akademskom i nevladinom sektoru, kao i medijima, koje mogu biti relevantne i za lokalni nivo.

Prema Zakonu o mladima FBiH svi nivoi vlasti imaju obavezu definisanja, usvajanja i provođenja strategija prema mladima. Na taj način, Opštine imaju obavezu osigurati minimum mjera na planu rada sa mladima i omladinskih aktivnosti.

12.2.3. Programi, projekti i mjere društvenog razvoja

Za realizaciju plana društvenog razvoja definisano je 24 projekata, grupisanih u 4 programa.

Program 1. Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom

- 1.1. Stambeno zbrinjavanje mladih bračnih parova i deficitarnog kadra
- 1.2. Izgrađen dom za zbrinjavanje starih i iznemoglih osoba
- 1.3. Uspostavljanje centra za rani rast i razvoj djeteta u Domu zdravlja Drvar
- 1.4. Uređenje parkova u urbanom dijelu grada
- 1.5. Izrada i realizacija Pronatalitetne politike u svrhu povećanja nataliteta

Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja

- 2.1. Usklađivanje srednjoškolskih smjerova sa potrebama tržišta
- 2.2. Uređenje i opremanje enterijera i eksterijera dječijeg vrtića „Majka Hrabrost“
- 2.3. Uvođenje obaveznog predškolskog obrazovanja
- 2.4. Uređenje dvorišta osnovne škole Drvar (postavljanje ograde i opremanje igrališta)
- 2.5. Osnivanje informatičkog centra
- 2.6. Opremanje gradske biblioteke
- 2.7. Podrška razvoju neformalnih vidova obrazovanja (škole stranih jezika, škole sporta, računara i drugo)
- 2.8. Izrada i implementacija programna edukacije poljoprivrednih proizvođača
- 2.9. Mjera: stipendiranje studenata

Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara

- 3.1 Finansijska podrška mladim sportistima i nadarenim učenicima i studentima
- 3.2 Nabavka sanitetskog vozila za Dom zdravlja Drvar
- 3.3 Podrška kulturnim manifestacijama, sportskim dešavanjima i mjesnim zajednicama
- 3.4 Opremanje dječijeg igrališta

Program 4: Provođenje plana sigurnosti Opštine Drvar

- 4.1. Projekat prevencije nasilja u porodici, maloljetničkog nasilja i formiranje sigurne kuće
- 4.2. Organizovanje profesionalne vatrogasne jedinice, nabavka vatrogasne opreme i izgradnja vatrogasnog objekta
- 4.3. Sanacija i čišćenje minskih polja prema Planu razminiravanja
- 4.4. Izrada studije procjene ugroženosti od požara i Plana zaštite od požara na teritoriji opštine Drvar
- 4.5. Postavljanje vertikalne i horizontalne saobraćajne signalizacije na lokalnim putevima
- 4.6. Izrada programa edukacije usvajanje mjera koordinacije rada predstavnika Opštine i PP Drvar

12.3.4. Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima

Ciljevi društvenog razvoja	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine	Očekivani rezultati: – Uspostavljena stambena politika – Povećanje broja rođenih – JU dječiji vrtić „Majka Hrabrost“ započinje sa

Ciljevi društvenog razvoja	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
	radom – Povećana sigurnost djece tokom boravka van škole Očekivani pokazatelji: – Povećan broj rođenih za 50%, – Riješeno stambeno pitanje za 20 mladih bračnih parova – Uređeno i opremljeno igralište dječijeg vrtića „Majka Hrabrost“, – Uređeni parkovi u stambenom bloku tzv. Novogradnja, – Sva djeca obuhvaćena uslugama ranog rasta i razvoja
CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača	Očekivani rezultati: – Više smjerova u srednjoj školi Drvar – Uvedena obaveza predškolskog obrazovanja Očekivani pokazatelji: – Do 2020. otvorena tri nova deficitarna smjera - zanimanja u srednjoškolskom centru – Definisane potrebe na opštinskom tržištu rada, završena dokvalifikacija i prekvalifikacija za prioriteta zanimanja – Sva djeca predškolskog uzrasta uključena u 300 obaveznih sati predškolskog odgoja
CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji	Očekivani rezultati: – Poboljšan postojeći stambeni fond i riješeno pitanje održavanja stambenih zgrada – Povećana ponuda JU „Centar za kulturu i sport“ – Biblioteka koja je uvijek otvorena za svoje čitaoce – Povećan broj škola računara, jezika, sporta i slično Očekivani pokazatelji: – Broj kulturnih i sportskih manifestacija do 2020. utrostručen u odnosu na 2015. godinu, – Stavljen u funkciju SRC, – Izrađen i realizovan cjelokupni program kulturnih manifestacija, – Izgrađen najmanje jedan mjesni dom do 2020. godine
CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i	Očekivani rezultati:

<i>Ciljevi društvenog razvoja</i>	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
nemoćnim osobama	– Poboljšana zdravstvena zaštita starih i iznemoglih lica – Edukovano stanovništvo o zaštiti njihovih prava – Uspostavljen centar za rani rast i razvoj u Domu zdravlja Drvar Očekivani pokazatelji: – Izgrađen Dom za stara i iznemogla lica, morednizovan dom zdravlja, – Izrađena socijalna karta stanovništva, – Osposobljena služba za socijalni rad

Eksterni izvori/po godinama			3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	0	15.000	OK
Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	1.4. Uređenje parkova u urbanom dijelu grada	CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji	1.000	2.000				3.000	0	3.000
Eksterni izvori/po godinama			0	0				3.000	0	OK
Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	1.5. Izrada i realizacija Pronatalitetne politike u svrhu povećanja nataliteta	CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	250.000	250.000	500.000
Eksterni izvori/po godinama			50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	250.000	250.000	OK
Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	2.1.Usklađivanje srednjoškolskih smjerova sa potrebama tržišta	CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača	1.000	1.000				2.000	0	2.000
Eksterni izvori/po godinama			0	0				2.000	0	OK
Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	2.2.Uređenje i opremanje enterijera i eksterijera dječijeg vrtića „Majka Hrabrost“	CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine.	50.000					50.000	50.000	100.000
Eksterni izvori/po godinama			50.000					50.000	50.000	OK
Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova	2.3.Uvođenje obaveznog predškolskog	CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	5.000	0	5.000

obrazovanja	obrazovanja	do 2020.godine								
Eksterni izvori/po godinama			0	0	0	0	0	5.000	0	OK
Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	2.4. Uređenje dvorišta osnovne škole Drvar (postavljanje ograde i opremanje igrališta)	CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine.	50.000					50.000	50.000	100.000
Eksterni izvori/po godinama			50.000					50.000	50.000	OK
Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	2.5. Osnivanje informatičkog centra	CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena stanovanju, sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji.	5.000					5.000	45.000	50.000
Eksterni izvori/po godinama			45.000					5.000	45.000	OK
Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	2.6. Opremanje gradske biblioteke	CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena stanovanju, sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji.	10.000	0	0	0	0	10.000	90.000	100.000
Eksterni izvori/po godinama			10.000	20.000	20.000	20.000	20.000	10.000	90.000	OK
Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	2.7. Podrška razvoju neformalnih vidova obrazovanja (škole stranih jezika, škole sporta, računara i drugo)	CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena stanovanju, sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji. CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača	5.000	0	0	0	0	5.000	45.000	50.000

Eksterni izvori/po godinama			5.000	10.000	10.000	10.000	10.000	5.000	45.000	OK
Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	2.8. Izrada i implementacija programa edukacije poljoprivrednih proizvo	CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača.	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	50.000	0	50.000
Eksterni izvori/po godinama			0	0	0	0	0	50.000	0	OK
Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	2.9. Mjera Stipendiranje studenata	CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena stanovanju, sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji.	60.000	60.000	60.000	60.000	60.000	300.000	0	300.000
Eksterni izvori/po godinama			0	0	0	0	0	300.000	0	OK
Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	3.1. Finansijska podrška mladim sportistima i nadarenim učenicima i studentima	CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena stanovanju, sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji.	5.000	10.000	5.000	10.000	10.000	40.000	160.000	200.000
Eksterni izvori/po godinama			30.000	30.000	35.000	30.000	35.000	40.000	160.000	OK
Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	3.2. Nabavka sanitetskog vozila za Dom zdravlja Drvar	CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama.	10.000	10.000				20.000	0	20.000
Eksterni izvori/po godinama			0	0				20.000	0	OK

Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	3.3. Podrška kulturnim manifestacijama, sportskim dešavanjima i mjesnim zajednicama	CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena stanovanju, sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji	7.000	7.000	7.000	7.000	7.000	35.000	35.000	70.000
Eksterni izvori/po godinama			7.000	7.000	7.000	7.000	7.000	35.000	35.000	OK
Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	3.4. Opremanje dječijeg igrališta	CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena stanovanju, sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji	10.000					10.000	40.000	50.000
Eksterni izvori/po godinama			40.000					10.000	40.000	OK
Program 4: Provođenje plana sigurnosti Opštine Drvar	4.1. Projekat prevencije nasilja u porodici, maloljetničkog nasilja i formiranje sigurne kuće	CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama.	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	50.000	50.000	100.000
Eksterni izvori/po godinama			10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	50.000	50.000	OK
Program 4: Provođenje plana sigurnosti Opštine Drvar	4.2. Organizovanje profesionalne vatrogasne jedinice, nabavka vatrogasne opreme i izgradnja vat. objekta	CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama.	10.000	10.000	10.000			30.000	70.000	100.000
Eksterni izvori/po godinama			20.000	25.000	25.000			30.000	70.000	OK
Program 4: Provođenje plana sigurnosti Opštine	4.3. Sanacija i čišćenje minskih polja prema Planu razminiravanja	CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama	10.000	10.000	10.000			30.000	70.000	100.000

Drvar										
Eksterni izvori/po godinama			20.000	25.000	25.000			30.000	70.000	OK
Program 4: Provođenje plana sigurnosti Opštine Drvar	4.4. Izrada studije procjene ugroženosti od požara i Plana zaštite od požara na teritoriji opštine Drvar	CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama.		6.000				6.000	6.000	12.000
Eksterni izvori/po godinama				6.000				6.000	6.000	OK
Program 4: Provođenje plana sigurnosti Opštine Drvar	4.5. Postavljanje vertikalne i horizontalne saobraćajne signalizacije na lokalnim putevima	CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena stanovanju, sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji		5.000	5.000			10.000	20.000	30.000
Eksterni izvori/po godinama				10.000	10.000			10.000	20.000	OK
Program 4: Provođenje plana sigurnosti Opštine Drvar	4.6. Izrada programa edukacije usvajanje mjera koordinacije rada predstavnika Opštine i PP Drvar	CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača.		0				0	5.000	5.000
Eksterni izvori/po godinama				5.000				0	5.000	OK

12.3. Plan zaštite životne sredine

12.3.1. Fokusiranje

SWOT analiza – životne sredine

Sektorska grupa za zaštitu životne sredine je kompetentno razmotrila sve prikupljene podatke iz socio-ekonomske analize. Opština Drvar posebnu pažnju treba da posveti maksimiziranju najbitnijih snaga koje predstavljaju osnov za dobru i kvalitetnu životnu sredinu, a one se ogledaju najviše u prirodnim resursima koji su sa aspekta zagađenosti u dobrom stanju, u velikom šumskom bogatstvu koje je potencijal za biomasu, u dobrim i kvalitetnim vodnim resursima i postojećim planovima/dokumentima za rješavanje vodosnabdijevanja i zaštite izvorišta te projektima zaštite od voda (regulacija vodotoka Unca). Sa druge strane treba težiti umanjeњу prepoznatih slabosti koje utiču na zaštitu životne sredine koje će prvenstveno ogledaju u nepostojanju prostorno – planske dokumentacije, neadekvatnim upravljanjem prirodnim bogatstvom, neadekvatnim vodovodnim sistemom sa velikim gubicima, neadekvatnom kanalizacionom mrežom, bez prečištača otpadnih voda, generalno slabostima opštinske administracije i slabo razvijene svijesti stanovništva, kao i organizacija civilnog društva.

Razvoj politike životne sredine u Opštini Drvar ima za cilj jačanje zaštite životne sredine i održivi razvoj, kako bi se poboljšalo održivo upravljanje okolišem na celoj teritoriji Opštine Drvar. Implementacija smjernica održivog razvoja omogućava dugoročni razvoj Opštine Drvar. Prilike za ovaj koncept vide se u bogatim prirodnim resursima, u iskorištavanju šumske biomase, vodnih resursa za pokretanje proizvodnje, blizini granice sa EU i prekograničnoj saradnji, međutim loša ekonomska i politička situacija u zemlji, odliv stanovništva, pogotovo mladih, slaba finansijska mogućnost opštine, komunikacija sa višim nivoima vlasti, nenadležnosti opštine nad resursima, kao i niz drugih prijetnji prepreka su razvoju.

SNAGE	SLABOSTI
– Šume i šumsko bogatstvo – Očuvana životna sredina – Potencijali u OIE – obnovljivim izvorima energije (biomasa) – Raspoloživost pitkom vodom – Čist vazduh – Nepostojanje velikih zagađivača – Minimalno korišćenje hemijskih đubriva i pesticida – Postojanje tehničke dokumentacije za gradsku kanalizacionu mrežu – Postojanje projektne dokumentacije za regulaciju korita rijeke Unac – Postojanje projektne dokumentacije preliva brane Župica	– Nenadležnost opštine nad korištenjem šumom – Neadekvatno upravljanje prirodnim bogatstvom – Neadekvatno upravljanje čvrstim otpadom – Nepostojanje strateških planova – Nepostojanje uređenih deponija – Postojanje divljih deponija – Nepostojanje prostorno – planske dokumentacije – Nerazvijena ekološka svijest učenika i stanovništva – Neadekvatno snabdjevanje vodom ruralnih područja

– Postojanje projekta/dokumentacije regulacija Unca – Definisan regionalni koncept upravljanja otpadom	– Gubici vode u gradskoj vodovodnoj mreži – Neadekvatan vodovodni sistem-azbestne cijevi – Nepokrivenost velikog dijela grada kanalizacionom mrežom – Nedovoljno opremljeno JP Komunalac – Nizak životni standard – Nepostojanje vatrogasne službe – Pasivna eko – udruženja – Neadekvatna kanalizaciona mreža u urbanom djelu – Postojanje septičkih jama u ruralnom dijelu
PRILIKE	PRIJETNJE
– Potencijali značajnog bogatstva životne sredine – Velike šumske površine – Korištenje biomase u proizvodne i energetske svrha – Mogućnost korištenja vodnih resursa (flaširanje vode, proizvodnja energije, ribnjaci) – Postojanje različitih fondova iz kojih se mogu crpiti finansijska sredstva – Zainteresovanost stranih investitora za korištenje OIE – Proizvodnja organske hrane – Blizina granice EU –prekogranična saradnja	– Nepostojanje plana upravljanja čvrstim otpadom i plana prilagođavanja upravljanjem otpadom – Neuspjeh koncepta regionalnog upravljanja čvrstim otpadom – Uništavanje šume u zaštićenim područjima oko vodnih izvora (nezakonita sječa, požari) – Neusaglašenost zakonskih normi na različitim nivoima vlasti – Nedovoljna saradnja između kantonalne i lokalne vlasti – Administrativne i regulativne barijere za moguće investitore – Migracije stanovništva i odlazak mladih nakon školovanja – Ekonomska i politička nestabilnost zemlje

Fokusi zaštite životne sredine

- Razvijen sistem zaštite voda i zaštita od voda
- Razvoj sistema upravljanja otpadom u reciklažne, proizvodne i energetske svrhe

1. Razvijen sistem zaštite voda i zaštita od voda

Kvalitet vode, naročito kada su u pitanju površinske vode, zavisi od načina korišćenja, odnosno od toga za koje namjene su pojedine vode određene od strane čovjeka. Zaštita voda obuhvata očuvanje površinskih i podzemnih voda, zaliha, zaštita izvorišta, regulisanje kvaliteta i kvantiteta vode, zaštitu korita i obalnih područja.

Očuvanje voda treba propagirati i kroz smanjenje potrošnje vode od strane stanovništva.

Vodosnabdjevanje na području opštine zahtjeva sveobuhvatnu analizu i izbor najracionalnijeg integralnog modela raspolaganja i organizacije korišćenja ovog resursa na celokupnom području opštine. Gradski vodovodni sistem takođe zahtjeva korjenite rekonstrukcije i unapređenje.

Nekontrolisano zagađenje iz postojećih firmi, poljoprivrede i domaćinstva narušava kvalitet vode, i ugrožava mogućnost višefunkcionalnosti i ekološkog integriteta vodenog resursa. U tom cilju sugerišu se kao prioriteti, zaštita vodotoka (sanacija i održavanje korita, redovno održavanje) i uspostavljanje kanalizacione mreže u što većem obimu na području opštine. Neophodno je izgraditi adekvatne uređaje za sakupljanje i prečišćavanje otpadnih upotrebljenih voda naselja, te osigurati njihovu funkciju kako bi se obezbjedio kvalitet vode prije ispuštanja u recipijent.

2. Razvoj sistema upravljanja otpadom u reciklažne, proizvodne i energetske svrhe

Upravljanje otpadom opterećuju sledeći problemi, preovladava nesanitarni način odlaganja otpada, nizak je stepen recikliranja otpada, nedovoljan nadzor nad tokovima otpada, veliki je broj nagomilanih nerješanih problema. Takvo stanje sa jedne strane rezultira štetnim uticajima na zdravlje stanovništva i na kvalitet okoline, a s druge strane na neprihvatljivo ponašanje u odnosu na moguće iskorištavanje materijalnih i energetskih potencijala otpada.

12.3.2. Ciljevi zaštite životne sredine

Ciljevi zaštite životne sredine	Veza sa strateškim ciljevima	Beza sa razvojnim ciljevima u drugim sektorima
CZO 1. Izrađen sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru	CC 1. Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa CC 2. Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama, sa unapređenom	CER 1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta CER 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 % CER 3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke ponude CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020. godine CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura

	infrastrukturu i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva	namijenjena sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama
CZO 2. Izgrađen sistem zaštite od voda	CC 1. Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa CC 2. Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama, sa unapređenom infrastrukturom i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva	CER 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 % CER 3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke ponude CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji
CZO 3. Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar	CC 1. Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa CC 2. Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama, sa unapređenom infrastrukturom i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva	CER 1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta CER 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 % CER 3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke ponude CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za razvoj drugih neformalnih vidova obrazovanja CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama
CZO 4. Uspostavljen sistem energetske efikasnosti uz podršku projekta iskorištavanja obnovljivih izvora energije	CC 1. Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa CC 2. Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim	CER 1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta CER 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100 % CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa

	osobama, sa unapređenom infrastrukturom i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva	tržištem rada i osigurani uslovi za razvoj drugih neformalnih vidova obrazovanja
--	--	--

Integracija sa strateškim dokumentima viših nivoa

Najznačajniji strateški dokument iz oblasti životne sredine na nivou BiH je Akcioni plan zaštite životne sredine Bosne i Hercegovine (NEAP BiH). Osam prioriternih oblasti NEAP-a su: Vodni resursi/otpadne vode; Održivi razvoj ruralnih područja; Upravljanje životnom sredinom; Zaštita biološke i pejzažne raznolikosti; Otpad/upravljanje otpadom; Privreda/održivi razvoj privrede; Javno zdravlje; Deminiranje. Planom zaštite životne sredine Drvar obuhvaćena su skoro sva ova područja.

Prioritetna područja u okviru oblasti *Vodni resursi/otpadne vode* je u vezi sa sektorskim ciljem zaštite životne sredine CZO 1. Izrađen sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru, kao i CZO 2. Izgrađen sistem zaštite od voda. Kad je u pitanju zaštita od voda – regulacija rijeke Unac nalazi se u strategiji Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva.

Jedno od dva prioritetna područja u okviru oblasti *Otpad/upravljanje otpadom* jeste CZO 3. Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar. Kad je u pitanju razvoj sistema upravljanja otpadom, izgradnja regionalne deponije planirana je u strategiji Federalnog ministarstva za okoliš gdje je opština Drvar obuhvaćena, a usaglašena je i sa Federalnom strategijom upravljanja otpadom 2008.

Drugi značajan strateški dokument iz ove oblasti, a koji je donesen na entitetskom nivou, jeste *Strategija zaštite okoliša FBiH 2008. – 2018.* Ovim dokumentom je obuhvaćen cjelokupni aspekt životne sredine, a posebno je razrađena *Federalna strategija zaštite voda 2008.-2018.* Strateški cilj u oblasti korištenja voda iz ovog dokumenta integrisan sa CZO1, CZO2.

CZO4 (Uspostavljen sistem energetske efikasnosti uz podršku projektima iskorištavanja obnovljivih izvora energije) usklađen je sa nacrtom Zakona o energijskoj efikasnosti u FBiH, a ciljevi ovog zakona su održivost energetskog razvoja: smanjenje negativnih uticaja na okoliš, povećanje sigurnosti snabdjevanja energijom, zadovoljavanje potreba za energijom krajnjih potrošača i ispunjenje međunarodnih obaveza koje je preuzela BiH u pogledu smanjenja emisija gasova staklene bašte primjenom mjera energetske efikasnosti u krajnjoj potrošnji. BiH je potpisnica međunarodnih sporazuma o energijskoj efikasnosti, član energetske zajednice EU i regije, a ovim ciljem ispunjavaju se i odrednice Zakona o električnoj energiji u FBiH (Sl. novine FBiH 41/02 i 38/05) kojim se postavljaju ciljevi kao ekonomično i racionalno korištenje električne energije i energetska efikasnost.

12.3.3. Programi, projekti i mjere

Za realizaciju plana zaštite životne sredine definisano je 16 projekta koji su grupisani u 4 programa :

Program 1. Zaštita voda,

Program 2. Zaštita od voda,

Program 3. Upravljanje otpadom

Program 4 . Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana

Program 1. Zaštita voda

- 1.1. Izrada studije vodosnabdijevanja u opštini Drvar
- 1.2. Izrada projektne dokumentacije za odvodnju otpadnih voda
- 1.3. Izrada kanalizacije u urbanom području
- 1.4. Sanacija vodovodne mreže u urbanom području
- 1.5. Zaštita izvorišta Točkovi
- 1.6. Izrada studije o upravljanju čvrstim otpadom

Program 2: Zaštita od voda

- 2.1 Regulacija Unca nizvodno od MZ Podbrina do MZ Bastasi
- 2.2 Sanacija preliva brane jezera Župica

Program 3: Upravljanje otpadom

- 3.1. Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponiju komunalnog otpada opštine Drvar
- 3.2. Opštinski plan upravljanja otpadom
- 3.3. Uvođenje sistema selektovanja otpada i izgradnja reciklažnog dvorišta

Program 4: Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana

- 4.1. Izrada LEAP-a
- 4.2. Izrada studije energetske efikasnosti javnih objekata
- 4.3. Mjere uštede troškova održavanja javnih objekata
- 4.4. Obnova sistema grijanja u sportskoj dvorani OŠ "Drvar" Drvar
- 4.5. Kampanja podizanja javne svijesti kod stanovnika o značaju upravljanja okolinom

Inicijative međuopštinske saradnje

Opština Drvar će u okviru jačanja međuopštinske saradnje sa susjednim opštnama raditi na sljedećim inicijativama :

1. Regionalna deponija Kanton 1

12.3.4. Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima

Operativni cilj	Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima
Izrađen sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru	Očekivani rezultati: – Izgrađena i sanirana vodovodna mreža u urbanom dijelu opštine do 2020. godine – Izgrađen kanalizacioni sistem urbanog dijela opštine Drvar do 2018. godine – Uspostavljen sistem zaštite izvorišta Točkovi do 2018. godine – Izrađeni elaborati zaštite ostalih izvorišta na području opštine Drvar – Poboljšana usluga odvodnje i prikupljanja otpadnih voda Očekivani pokazatelji: – Gradsko područje 90% pokriveno uslugama novozigrađenog vodovodnog sistema do 2020. godine – Smanjeni gubici u mreži za 70% – Povećana naplata usluge za 20% – 580 domaćinstava priključenih na mrežu – Izgrađeno 7,13 km kanalizacione mreže – Zdravstveno ispravna voda u vodovodnom sistemu
Izgrađen sistem zaštite od voda	Očekivani rezultati: – Izgrađen vodozaštitni pojac Unca do 2020. godine – Saniran preliv brane jezera Župica do 2020. godine – Sačuvano poljoprivredno zemljište, – Zaštićeno materijalno dobro i ljudi na predmetnom potezu Očekivani pokazatelji: – Regulisan vodotok rijeke Unac u dužini od 7340 m – Povećana poljoprivredna proizvodnja

Aдекватno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar	Očekivani rezultati: – Izrađen Plan upravljanja otpadom u opštini Drvar do 2017. godine – Stvoreni uslovi za sanitarno odlaganje otpada – Sanirano 100% površine pod neadekvatno odloženim kombinovanim otpadom do 2020. godine – Izrađen Plan prilagođavanja upravljanja otpadom do 2017. godine – Izrađena najmanje 3 eko ostrva do 2018. Godine Očekivani pokazatelji: – Povećan broj stanovnika obuhvaćen organizovanim prikupljanjem otpada
Uspostavljen sistem energetske efikasnosti uz podršku projektima iskorištavanja obnovljivih izvora energije	Očekivani rezultati: – Utvrđena osnova za dalji razvoj sistema zaštite okoline i očuvanja iste – Smanjena potrošnja energije u javnom sektoru i u stanovanju – Edukovano stanovništvo iz ove oblasti – Veće korištenje obnovljivih izvora energije i prirodnih materijala Očekivani pokazatelji: – Izrađen LEAP – Smanjena potrošnja energije u javnom sektoru za 50% – Provedene mjere energetske efikasnosti na 30 stambenih objekata – Provedene minimalno tri radionice na godišnjem nivou

PLAN zaštite životne sredine (2016– 2020.)

Program	Projekat/mjera	Veza sa sektorskim ciljevima	Orijentacioni period realizacije*					Izvori finansiranja (BAM)		
			Dinamika implementacije					Budžet	Eksterni izvori	Ukupno
			2016	2017	2018	2019	2020			
	16		149.000	209.500	126.000	126.000	26.000	636.500	25.767.659	26.404.159
		Eksterni izvori:	7.408.000	5.683.500	4.775.000	4.775.000	3.126.159		25.767.659	
Program 1. Zaštita voda	1.1. Izrada studije vodosnabdjevanja u opštini Drvar	Izrađen sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru	0	0				0	10.000	10.000
Eksterni izvori/po godinama			5.000	5.000				0	10.000	OK
Program 1. Zaštita voda	1.2. Izrada projektne dokumentacije za odvodnju otpadnih voda	Izrađen sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru	0	5.000				5.000	35.000	40.000
Eksterni izvori/po godinama			10.000	25.000				5.000	35.000	OK
Program 1. Zaštita voda	1.3. Izrada kanalizacije u urbanom području	Izrađen sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru	100.000	100.000				200.000	1.800.000	2.000.000
Eksterni izvori/po godinama			1.000.000	800.000				200.000	1.800.000	OK

Program 1. Zaštita voda	1.4. Sanacija vodovodne mreže u urbanom području	Izrađen sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru		50.000	100.000	100.000		250.000	250.000	500.000
Eksterni izvori/po godinama				50.000	100.000	100.000		250.000	250.000	OK
Program 1. Zaštita voda	1.5. Zaštita izvorišta "Točkovi"	Izrađen sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru	18.000	20.000				38.000	152.000	190.000
Eksterni izvori/po godinama			52.000	100.000				38.000	152.000	OK
Program 1. Zaštita voda	1.6. Izrada studije o upravljanu čvrstim otpadom	Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar		2.000				2.000	10.000	12.000
Eksterni izvori/po godinama				10.000				2.000	10.000	OK
Program 2. Zaštita od voda	2.1. Regulacija Unca nizvodno od M.Z. Podbrina od M.Z. Bastasi	Izgrađen sistem zaštite od voda	0	0	0	0	0	0	9.151.159	9.151.159
Eksterni izvori/po godinama			1.200.00 0	2.000.00 0	2.000.00 0	2.000.000	1.951.15 9	0	9.151.159	OK
Program 2. Zaštita od voda	2.2. Sanacija preliva brane jezera Župica	Izgrađen sistem zaštite od voda	0	0	0	0	0	0	13.500.00 0	13.500.00 0
Eksterni izvori/po godinama			5.000.00 0	2.500.00 0	2.500.00 0	2.500.000	1.000.00 0	0	13.500.00 0	OK
Program 3. Upravljanje otpadom	3.1. Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponiju komunalnog otpada opštine Drvar	Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar	0					0	6.000	6.000

Eksterni izvori/po godinama			6.000					0	6.000	OK
Program 3. Upravljanje otpadom	3.2. Opštinski plan upravljanja otpadom	Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar	2.500	2.500				5.000	10.000	15.000
Eksterni izvori/po godinama			5.000	5.000				5.000	10.000	OK
Program 3. Upravljanje otpadom	3.3. Uvođenje sistema selektovanja otpada i izgradnja reciklažnog dvorišta	Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar		0	0	0	0	0	200.000	200.000
Eksterni izvori/po godinama				50.000	50.000	50.000	50.000	0	200.000	OK
Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanje ekološke svijesti građana	4.1. Izrada LEAP-a	Razvijen sistem upotrebe OIE i energetska efikasnost	2.500	2.000				4.500	10.500	15.000
Eksterni izvori/po godinama			5.000	5.500				4.500	10.500	OK
Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanje ekološke svijesti građana	4.2. Izrada studije energetske efikasnosti javnih objekata	Razvijen sistem upotrebe OIE i energetska efikasnost	20.000	20.000	20.000	20.000	20.000	100.000	400.000	500.000
Eksterni izvori/po godinama			80.000	80.000	80.000	80.000	80.000	100.000	400.000	OK
Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanje ekološke svijesti građana	4.3. Mjere uštede troškova održavanja javnih objekata	Razvijen sistem upotrebe OIE i energetska efikasnost	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000	25.000	225.000	250.000
Eksterni izvori/po godinama			45.000	45.000	45.000	45.000	45.000	25.000	225.000	OK

Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanje ekološke svijesti građana	4.4. Obnova sistema grijanja u sportskoj dvorani OŠ "Drvar" Drvar	Razvijen sistem upotrebe OIE i energetska efikasnost		2.000					2.000	8.000	10.000
Eksterni izvori/po godinama				8.000					2.000	8.000	OK
Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanje ekološke svijesti građana	4.5. Kampanja podizanja javne svijesti kod stanovnika o značaju upravljanja okolinom	Aдекватно zbrinjavanje otpada u opštini Drvar	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000		5.000	0	5.000
Eksterni izvori/po godinama			0	0	0	0	0		5.000	0	OK

13. PLAN IMPLEMENTACIJE INTEGRISANE STRATEGIJE RAZVOJA 2016.- 2020.**13.1. Orijentacioni pregled prioritetnih projekata i mjera za period od 3 godine**

Plan implementacije 2016– 2018.					
Sektor 1: Ekonomski razvoj					
Projekti/mjere	Program	Orijentacijski period realizacije			Nosioci implementacije
		2016	2017	2018	
1.1. Izrada prostornog plana opštine Drvar	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	50.000	0	0	Opština Drvar
1.2. Rekonstrukcija SRC Radomir Kovačević-po fazama	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	31.500	41.000	41.000	Opština Drvar
1.3. Rekonstrukcija krovnih pokrivača i oluka na stambenim zgradama u urbanom dijelu opštine Drvar	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	36.000	40.000	50.000	Opština Drvar
1.4. Izrada Regulacionog plana Poslovne zone "Mlin"	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	30.000	20.000	0	Opština Drvar
1.5. Izrada projektne dokumentacije za sanaciju lokalnih i nekategorisanih puteva	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	100.000	110.000	110.000	Opština Drvar Projektantska kuća
1.6. Zamjena rasvjetnih tijela novim ekološkim i energetskim tijelima, te proširenje mreže	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	10.000	15.000	15.000	Elektro privreda
1.7. Uspostava GIS sistema prostornog plana opštine Drvar	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	2.000	3.000	5.000	Opština Drvar
1.8. Izrada baze podataka opštinske imovine	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	2.000	3.000	5.000	Opština Drvar
1.9. Izrada projektne dokumentacije i izgradnja puta Drvar-Istočni Drvar	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	20.000	30.000	200.000	Opština Drvar Projektantska kuća
2.1. Opremanje i uređenje objekta poljoprivredne zadruge „Unačko vrelo“ za potrebe poljoprivrednih proizvođača	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI	6.000	9.000	0	Zadruga " Unačko vrelo"
2.2. Edukacija i organizovanje poljoprivrednih proizvođača u proizvodnji organske hrane i nabavka opreme	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI	3.000	7.000	7.000	Zadruga " Unačko vrelo"
2.3. Izgradnja otkupne stanice za mlijeko	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ	3.500	3.500	0	Udruženje mljekara "

Plan implementacije 2016– 2018.					
	PROIZVODNJI				Feniks"
2.4. Određivanje strukture zemljišta i pogodnih kultura za uzgoj na različitim mikrolokalitetima	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI	2.000	2.000	2.000	Opština Drvar
2.5. Izgradnja stočne pijace	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI	2.000	20.000	0	Opština Drvar
3.1. Brendiranje proizvoda od drenjine	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	2.500	2.500	0	Opština Drvar i Udruženje "Drvarska drenjina"
3.2. Uvezivanje drenjinarskih područja	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	500	1.500	1.500	Opština Drvar
3.3. . Mapiranje turističkih potencijala	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	1.000	3.000	17.000	Opština Drvar
3.4. Promocija opštine kao turističke destinacije	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	5.000	0	0	Opština Drvar
3.5. Uređenje spomenika na prostoru opštine Drvar	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	0	24.000	48.000	Opština Drvar
3.6. Uređenje turističke lokacije "Visuč grad"	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	0	50.000	0	Opština Drvar
3.7. Uređenje turističke lokacije "Vidikovac-Panorama"	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	0	1.000	24.000	Opština Drvar
3.8. Uređeanje planinarskog doma "Klekovača"	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	15.000	0	0	Opština Drvar
3.9. Uređenje staza oko rijeke "Bastašice"	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	0	5.000	0	Opština Drvar
3.10. Osnivanje agencije za turizam	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	0	5.000	0	Opština Drvar
Sektor 2: Društveni razvoj					
1.1. Stambeno zbrinjavanje mladih bračnih parova i deficitarnog kadra	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	30.000	5.000	5.000	Opština Drvar
1.2. Izgrađen dom za zbrinjavanje starih i iznemoglih osoba	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	30.000	50.000	60.000	Opština Drvar
1.3 Uspostavljanje centra za rani rast i razvoj u Domu zdravlja Drvar	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	3.000	3.000	3.000	Dom zdravlja Drvar
1.4. Uređenje parkova u urbanom dijelu grada	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	1.000	2.000	0	Opština Drvar
1.5. Izrada i realizacija Pronatalitetne politike u svrhu	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene	100.000	100.000	100.000	Opština Drvar

Plan implementacije 2016– 2018.

povećanja nataliteta	zajednice sa pozitivnom demografskom slikom				
2.1. Usklađivanje srednjoškolskih smjerova sa potrebama tržišta	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	1.000	1.000	0	Opština Drvar
2.2. Uređenje i opremanje enterijera i eksterijera dječijeg vrtića „Majka Hrabrost“	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	100.000	0	0	Javna ustanova "Centar za kulturu i sport" Drvar
2.3. Uvođenje obaveznog predškolskog obrazovanja	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	1.000	1.000	1.000	Opština Drvar
2.4. Uređenje dvorišta osnovne škole Drvar (postavljanje ograde i opremanje igrališta)	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	100.000	0	0	Osnovna škola "Drvar" i Opština Drvar
2.5. Osnivanje informatičkog centra	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	50.000	0	0	Javna ustanova "Centar za kulturu i sport" Drvar i Opština Drvar
2.6. Opremanje gradske biblioteke	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	20.000	20.000	20.000	Javna ustanova "Centar za kulturu i sport" Drvar i Opština Drvar
2.7. Podrška razvoju neformalnih vidova obrazovanja (škole stranih jezika, škole sporta, računara i drugo)	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	10.000	10.000	10.000	Opština drvar
2.8. Izrada i implementacija programa edukacije poljoprivrednih proizvođača	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	10.000	10.000	10.000	Opština Drvar
2.9. Mjera Stipendiranje studenata	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	60.000	60.000	60.000	Opština Drvar
3.1. Finansijska podrška mladim sportistima i nadarenim učenicima i studentima	Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	35.000	40.000	40.000	Opština Drvar
3.2. Nabavka sanitetskog vozila za Dom zdravlja Drvar	Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	10.000	10.000	0	Opština Drvar i Dom zdravlja Drvar
3.3. Podrška kulturnim manifestacijama, sportskim dešavanjima i mjesnim zajednicama	Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	14.000	14.000	14.000	Opština Drvar
3.4. Opremanje dječijeg igrališta	Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	50.000	0	0	Opština Drvar i Javna ustanova "Centar za kulturu i sport" Drvar
4.1. Projekat prevencije nasilja u porodici, maloljetničkog nasilja i formiranje sigurne kuće	Program 4: Sprovođenje plana sigurnosti opštine Drvar	20.000	20.000	20.000	Opština Drvar
4.2. Organizovanje profesionalne vatrogasne jedinice, nabavka vatrogasne opreme i izgradnja vatrogasnog	Program 4: Sprovođenje plana sigurnosti opštine Drvar	30.000	35.000	35.000	Opština Drvar

Plan implementacije 2016– 2018.					
objekta					
4.3. Sanacija i čišćenje minskih polja prema Planu razminiravanja	Program 4: Sprovođenje plana sigurnosti opštine Drvar	30.000	35.000	35.000	Opština Drvar
4.4. Izrada studije procjene ugroženosti od požara i Plana zaštite od požara na teritoriji opštine Drvar	Program 4: Sprovođenje plana sigurnosti opštine Drvar	0	12.000	0	Opština Drvar
4.5. Postavljanje vertikalne i horizontalne saobraćajne signalizacije na lokalnim putevima	Program 4: Sprovođenje plana sigurnosti opštine Drvar	0	15.000	15.000	Opština Drvar
4.6. Izrada programa edukacije usvajanje mjera koordinacije rada predstavnika Opštine i PP Drvar	Program 4: Sprovođenje plana sigurnosti opštine Drvar	0	5.000	0	Opština Drvar
Sektor 3: Zaštita živone sredine					
1.1. Izrada studije vodosnabdijevanja u opštini Drvar	Program 1. Zaštita voda	5.000	5.000	0	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"
1.2. Izrada projektne dokumentacije za odvodnju otpadnih voda	Program 1. Zaštita voda	10.000	30.000	0	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"
1.3. Izrada kanalizacije u urbanom području	Program 1. Zaštita voda	1.100.000	900.000	0	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"
1.4. Sanacija vodovodne mreže u urbanom području	Program 1. Zaštita voda	0	100.000	200.000	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"
1.5. Zaštita izvorišta "Točkovi"	Program 1. Zaštita voda	70.000	120.000	0	Opština Drvar
1.6. Izrada studije o upravljanu čvrstim otpadom	Program 1. Zaštita voda	0	12.000	0	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"
2.1. Regulacija Unca nizvodno od MZ Podbrina od MZ Bastasi	Program 2. Zaštita od voda	1.200.000	2.000.000	2.000.000	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"
2.2. Sanacija preliva brane jezera Župica	Program 2. Zaštita od voda	5.000.000	2.500.000	2.500.000	Opština Drvar
3.1. Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponiju komunalnog otpada opštine Drvar	Program 3. Upravljanje otpadom	6.000	0	0	Opština Drvar
3.2. Opštinski plan upravljanja otpadom	Program 3. Upravljanje otpadom	7.500	7.500	0	Opština Drvar i Javno preduzeće

Plan implementacije 2016– 2018.					
					Komunalac"
3.3. Uvođenje sistema selektovanja otpada i izgradnja reciklažnog dvorišta	Program 3. Upravljanje otpadom	0	50.000	50.000	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"
4.1. Izrada LEAP-a	Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana	7.500	7.500	0	Opština Drvar
4.2. Izrada studije energetske efikasnosti javnih objekata	Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana	100.000	100.000	100.000	Opština Drvar
4.3. Mjere uštede troškova održavanja javnih objekata	Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana	50.000	50.000	50.000	Opština Drvar
4.4. Obnova sistema grijanja u sportskoj dvorani OŠ "Drvar" Drvar	Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana	0	10.000	0	Opština Drvar
4.5. Kampanja podizanja javne svijesti kod stanovnika o značaju upravljanja okolinom	Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana	1.000	1.000	1.000	Opština Drvar

13.1.1. Akcioni plan za projekte koji se implementiraju u prvog godini

Akcioni plan za 2016.godinu						
Projekti / mjere	Veza sa programom *	Veza sa strateškim i sektorskim ciljevima	Osnovne informacije za praćenje		Nosioči implementacije	Vrijednost projekta
			Inidikatori	Trajanje		
				(od-do)		
Sektor 1: Ekonomski razvoj						
1.1. Izrada prostornog plana opštine Drvar	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	SC1/ES/CC1.	Израђен просторни план општине Дрвар до 2017. године	januar-decembar	Opština Drvar	50.000

Akциони plan za 2016.godinu						
Projekti / mjere	Veza sa programom*	Veza sa strateškim i sektorskim ciljevima	Osnovne informacije za praćenje		Nosioči implementacije	Vrijednost projekta
			Inidikatori	Trajanje (od-do)		
1.2. Rekonstrukcija SRC Radomir Kovačević-po fazama	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	SC1/ES/CC1.	Rekonstruisan SRC Radomir Kovačević do 2020. godine	januar-decembar	Opština Drvar	210.000
1.3. Rekonstrukcija krovnih pokrivača i oluka na stambenim zgradama u urbanom dijelu opštine Drvar	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	SC1/ES/CC1.	Rekonstrisani krovni prekrivači i oluci u urbanom području drvara	januar-decembar	Opština Drvar	240.000
1.4. Izrada Regulacionog plana poslovne zone "Mlin"	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	SC1/ES/CC1.	Izrađen Regulacioni plan Poslovne zone „Mlin“ do 2018. godine	januar-decembar	Opština Drvar	50.000
1.5. Izrada projektne dokumentacije za sanaciju lokalnih i nekategorisanih puteva	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	SC1/ES/CC1.	Izrađena projektna dokumentacija za sanaciju lokalnih puteva do 2020.godine	januar-decembar	Opština Drvar Projektantska kuća	550.000
1.6. Zamjena rasvjetnih tijela novim ekološkim i energetskim tijelima, te proširenje mreže	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	SC1/ES/CC3.	Izvršena zamjena javne rasvjete, te proširena mreža po ekološki prihvatljivim standardima	januar-decembar	Elektro privreda	80.000
1.7. Uspostava GIS sistema prostornog plana opštine Drvar	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	SC1/ES/CC1.	Izrađena GIS baza sa dostupnim podacima o mogućim ulaganjima i investicijama do 2019.	januar-decembar	Opština Drvar	10.000
1.8. Izrada baze podataka opštinske imovine	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	SC1/ES/CC1.	Napravljena baza podataka opštinske imovine do 2018.godine	januar-decembar	Opština Drvar	10.000
1.9. Izrada projektne dokumentacije i izgradnja puta Drvar-Istočni Drvar	Program 1. PODSTICAJ RAZVOJU PRIVREDE	SC1/ES/CC1.	Izrađena projektna dokumentacija i radovi na putu Drvar-Istočni Drvar do 2020. godine	januar-decembar	Opština Drvar Projektantska kuća	850.000
2.1. Opremanje i uređenje objekta poljoprivredne zadruge „Unačko vrelo“ za potrebe poljoprivrednih proizvođača	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI	SC1/ES/CC2.	Opremljena zadruga „Unačko vrelo“ do 2018. godine	januar-decembar	Zadruga " Unačko vrelo"	15.000

Akcioni plan za 2016.godinu						
Projekti / mjere	Veza sa programom*	Veza sa strateškim i sektorskim ciljevima	Osnovne informacije za praćenje		Nosioči implementacije	Vrijednost projekta
			Indikatori	Trajanje (od-do)		
2.2.Edukacija i organizovanje poljoprivrednih proizvođača u proizvodnji organske hrane i nabavka opreme	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI	SC1/ES/CC2.	Edukovano najmanje 100 poljoprivrednih proizvođača organske hrane do 2020. godine	januar-decembar	Zadruga " Unačko vrelo"	35.000
2.3. Izgradnja otkupne stanice za mlijeko	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI	SC1/ES/CC2.	Izrađene najmanje 3 otkupne stanice za mlijeko do 2018. godine	januar-decembar	Udruženje mljekara " Feniks"	7.000
2.4. Određivanje strukture zemljišta i pogodnih kultura za uzgoj na različitim mikrolokalitetima	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI	CL1/EC/CL2.	Izvršena analiza zemljišta i kultura pogodnih za uzgoj na prostoru opštine do 2020.	januar-decembar	Opština Drvar	10.000
2.5. Izgradnja stočne pijace	Program 2. PODRŠKA POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI	SC1/ES/CC2.	Adaptirana i izrađena stočna pijaca do 2018. godine	januar-decembar	Opština Drvar	22.000
3.1. Brendiranje proizvoda od drenjine	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	SC1/ES/CC2.	Osnovana agencija za turizam do 2018. godine	januar-decembar	Opština Drvar i Udruženje "Drvarska drenjina"	5.000
3.2. Uvezivanje drenjinarskih područja	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	SC1/ES/CC3.	Uvezana područja bogata drenjinom i Brendiran proizvod od drenjine do 2019.godine	januar-decembar	Opština Drvar	5.000
3.3. . Mapiranje turističkih potencijala	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	SC1/ES/CC3.	Izvršeno mapiranje i razvijena baza turističkih potencijala i izrađeni promotivni materijali za promociju turističke ponude do 2018. godine	januar-decembar	Opština Drvar	21.000
3.4. Promocija opštine kao turističke destinacije	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	SC1/ES/CC3.	Osnovana agencija za turizam do 2018. godine	januar-decembar	Opština Drvar	5.000
3.8. Uređeanje planinarskog doma "Klekovača"	Program 3. RAZVOJ TURIZMA	SC1/ES/CC3.	Uređen planinarski dom Klekovača do 2017. godine	januar-decembar	Opština Drvar	15.000

Akcionni plan za 2016.godinu						
Projekti / mjere	Veza sa programom *	Veza sa strateškim i sektorskim ciljevima	Osnovne informacije za praćenje		Nosioci implementacije	Vrijednost projekta
			Indikatori	Trajanje		
				(od-do)		
Sektor 2: Društveni razvoj						
1.1. Stambeno zbrinjavanje mladih bračnih parova i deficitarnog kadra	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	SC2/DS/CDR	Riješeno stambeno pitanje za 20 mladih bračnih parova	januar-decembar	Opština Drvar	50.000
1.2. Izgrađen dom za zbrinjavanje starih i iznemoglih osoba	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	SC2/DS/CDR	Zbrinuto 50 starih i iznemoglih	januar-decembar	Opština Drvar	300.000
1.3 Uspostavljanje centra za rani rast i razvoj u Domu zdravlja Drvar	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	SC2/DS/CDR	Uspostavljen centar za rani rast i razvoj	januar-decembar	Dom zdravlja Drvar	15.000
1.4. Uređenje parkova u urbanom dijelu grada	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	SC2/DS/CDR	Uređeni parkovi u stambenom bloku tzv. Novogradnja	januar-decembar	Opština Drvar	3.000
1.5. Izrada i realizacija Pronatalitetne politike u svrhu povećanja nataliteta	Program 1 : Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom	SC2/DS/CDR	Povećan broj rođenih za 50%,	januar-decembar	Opština Drvar	500.000
2.1.Usklađivanje srednjoškolskih smjerova sa potrebama tržišta	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	SC2/DS/CDR	Definisane potrebe na opštinskom tržištu rada, završena dokvalifikacija i prekvalifikacija za prioritetna zanimanja.	januar-decembar	Opština Drvar	2.000
2.2. Uređenje i opremanje enterijera i eksterijera dječijeg vrtića „Majka Hrabrost“	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	SC2/DS/CDR	Uređen vrtić "Majka Hrabrost" za 240 djece	januar-decembar	Opština Drvar	100.000
2.3. Uvođenje obaveznog predškolskog obrazovanja	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	SC2/DS/CDR	Sva djeca predškolskog uzrasta uključena u 300 obaveznih sati	januar-decembar	Opština Drvar Osnovna škola	5.000

Akcioni plan za 2016.godinu						
Projekti / mjere	Veza sa programom*	Veza sa strateškim i sektorskim ciljevima	Osnovne informacije za praćenje		Nosioči implementacije	Vrijednost projekta
			Indikatori	Trajanje (od-do)		
			predškolskog odgoja			
2.4. Uređenje dvorišta osnovne škole Drvar (postavljanje ograde i opremanje igrališta)	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	SC2/DS/CDR	Uređeno i sigurno dvorište za osnovce	januar-decembar	Osnovna škola "Drvar" i Opština Drvar	100.000
2.5. Osnivanje informatičkog centra	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	SC2/DS/CDR	Moderan informatički centar dostupan građanima Drvar	januar-decembar	Javna ustanova "Centar za kulturu i sport" Drvar i Opština Drvar	50.000
2.6. Opremanje gradske biblioteke	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	SC2/DS/CDR	Biblioteka koja je uvijek otvorena za svoje čitaoce	januar-decembar	Javna ustanova "Centar za kulturu i sport" Drvar i Opština Drvar	100.000
2.7. Podrška razvoju neformalnih vidova obrazovanja (škole stranih jezika, škole sporta, računara i drugo)	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	SC2/DS/CDR	Povećan broj škola računara, jezika, sporta i slično	januar-decembar	Javna ustanova "Centar za kulturu i sport" Drvar i Opština Drvar	50.000
2.8. Izrada i implementacija programa edukacije poljoprivrednih proizvođača	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	SC2/DS/CDR	Edukovani poljoprivrednici	januar-decembar	Opština Drvar	50.000
2.9. Mjera Stipendiranje studenata	Program 2: Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja	SC2/DS/CDR	Stipendije za sve redovne studente	januar-decembar	Opština Drvar	300.000
3.1. Finansijska podrška mladim sportistima i nadarenim učenicima i studentima	Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	SC2/DS/CDR	Podrška mladim inovativnim građanima	januar-decembar	Opština Drvar	200.000
3.2. Nabavka sanitetskog vozila za Dom zdravlja Drvar	Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	SC2/DS/CDR	Nabavljeno sanitetsko vozilo za potrebe Doma zdravlja Drvar	januar-decembar	Opština Drvar i Dom zdravlja Drvar	20.000

Akcioni plan za 2016.godinu						
Projekti / mjere	Veza sa programom*	Veza sa strateškim i sektorskim ciljevima	Osnovne informacije za praćenje		Nosioci implementacije	Vrijednost projekta
			Indikatori	Trajanje (od-do)		
3.3. Podrška kulturnim manifestacijama, sportskim dešavanjima i mjesnim zajednicama	Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	SC2/DS/CDR	Broj kulturnih i sportskih manifestacija do 2020. utroščen u odnosu na 2015. godinu, kao i izgrađen najmanje jedan mjesni dom	januar-decembar	Opština Drvar	70.000
3.4. Opremanje dječijeg igrališta	Program 3: Unapređenje kvaliteta života stanovnika i zaštita ljudi i materijalnih dobara	SC2/DS/CDR	Osigurani uslovi za siguran boravak djece na igralištima	januar-decembar	Opština Drvar i Javna ustanova "Centar za kulturu i sport" Drvar	50.000
4.1. Projekat prevencije nasilja u porodici, maloljetničkog nasilja i formiranje sigurne kuće	Program 4: Sprovođenje plana sigurnosti opštine Drvar	SC2/DS/CDR	Formirana sigurna kuća za prevenciju nasilja	januar-decembar	Opština Drvar	100.000
4.2. Organizovanje profesionalne vatrogasne jedinice, nabavka vatrogasne opreme i izgradnja vatrogasnog objekta	Program 4: Sprovođenje plana sigurnosti opštine Drvar	SC2/DS/CDR	Izgrađena profesionalna vatrogasna jedinica i nabavljena oprema	januar-decembar	Opština Drvar	100.000
4.3. Sanacija i čišćenje minskih polja prema Planu razminiravanja	Program 4: Sprovođenje plana sigurnosti opštine Drvar	SC2/DS/CDR	Broj m² očišćenih minskih polja	januar-decembar	Opština Drvar	100.000
Sektor 3: Zaštitaživone sredine						
1.1. Izrada studije vodosnabdijevanja u opštini Drvar	Program 1. Zaštita voda	SC1/SO/Izra	Izrađena i sanirana vodovodna mreža u urbanom dijelu opštine do 2020. godine	januar-decembar	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"	10.000
1.3. Izrada kanalizacije u urbanom području	Program 1. Zaštita voda	SC1/SO/Izra	Izgrađen kanalizacioni sistem urbanog dijela opštine Drvar do 2018. godine	januar-decembar	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"	2.000.000
1.5. Zaštita izvorišta "Točkovi"	Program 1. Zaštita voda	SC1/SO/Izra/SEC 2	Uspostavljen sistem zaštite izvorišta Točkovi do 2018. godine	januar-decembar	Opština Drvar	190.000
2.1. Regulacija Unca nizvodno od MZ Podbrina od MZ Bastasi	Program 2. Zaštita od voda	SC1/SO/Izgr/SEC 2	Izgrađen vodozaštitni pojas Unca do 2020. godine	januar-decembar	Opština Drvar i Javno preduzeće	9.151.159

Akcioni plan za 2016.godinu						
Projekti / mjere	Veza sa programom*	Veza sa strateškim i sektorskim ciljevima	Osnovne informacije za praćenje		Nosioci implementacije	Vrijednost projekta
			Inidikatori	Trajanje (od-do)		
					"Komunalac"	
2.2. Sanacija preliva brane jezera Župica	Program 2. Zaštita od voda	SC1/SO/Izgr/SEC 2	Saniran preliv brane jezera Župica do 2020. godine	januar-decembar	Opština Drvar	13.500.000
3.1. Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponiju komunalnog otpada opštine Drvar	Program 3. Upravljanje otpadom	SC1/SO/Adek	Izrađen Plan prilagođavanja upravljanja otpadom do 2017. godine	januar-decembar	Opština Drvar	6.000
3.2. Opštinski plan upravljanjem otpadom	Program 3. Upravljanje otpadom	SC1/SO/Adek/SE C2	Izrađen Plan upravljanja otpadom u opštini Drvar do 2017. godine	januar-decembar	Opština Drvar i Javno preduzeće "Komunalac"	15.000
4.1. Izrada LEAP-a	Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana	SC1/SO/Razv/SE C2	Izrađen LEAP do 2018.	januar-decembar	Opština Drvar	15.000
4.2. Izrada studije energetske efikasnosti javnih objekata	Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana	SC1/SO/Razv	Izrađena studija energetske efikasnosti javnih objekata	januar-decembar	Opština Drvar	500.000
4.3. Mjere uštede troškova održavanja javnih objekata	Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana	SC1/SO/Razv	Izrađene mjere uštede održavanja javnih objekata za 20% do 2020.	januar-decembar	Opština Drvar	250.000
4.5. Kampanja podizanja javne svijesti kod stanovnika o značaju upravljanja okolinom	Program 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana	SC1/SO/Adek	Broj provedenih kampanja podizanja javne svijesti upravljanja otpadom	januar-decembar	Opština Drvar	5.000

13.2. FINANSIJSKI PLAN STRATEGIJE RAZVOJA

13.2.1. Indikativni finansijski plan za period od 3 godine

ciljevima Veza sa strateškim ciljem/	Projekata/ mjera	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora							
			god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet Kanton	Država	Javna pod.	Privat. izvori	IPA	Donatori	Ostalo
SC1/E S/CC1 .	1.1. Izrada prostornog plana opštine Drvar	50.000	50.000	0	0	50.000								
SC1/E S/CC1 .	1.2. Rekonstrukcija SRC Radomir Kovačević-po fazama	210.000	6.500	21.000	21.000	48.500		25.000	20.000				20.000	
SC1/E S/CC1 .	1.3. Rekonstrukcija krovnih pokrivača i oluka na stambenim zgradama u urbanom dijelu opštine Drvar	240.000	6.000	0	3.000	9.000		30.000	40.000		17.000		25.000	5.000
SC1/E S/CC1 .	1.4. Izrada Regulacionog plana poslovne zone "Mlin"	50.000	15.000	10.000	0	25.000			10.000				10.000	5.000
SC1/E S/CC1 .	1.5. Izrada projektne dokumentacije za sanaciju lokalnih i nekategorisanih puteva	550.000	10.000	10.000	10.000	30.000	30.000	20.000	50.000		25.000		150.000	15.000
SC1/E S/CC3 .	1.6. Zamjena rasvjetnih tijela novim ekološkim i energetskim tijelima, te proširenje mreže	80.000	2.000	2.000	2.000	6.000		10.000	15.000					9.000

ciljem/ Veza sa	Projekata/ mjera	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora							
			god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet Kanton	Država	Javna pod.	Privat. izvori	IPA	Donatori	Ostalo
SC1/E S/CC1	1.7. Uspostava GIS sistema prostornog plana opštine Drvar	10.000	2.000	3.000	0	5.000								5.000
SC1/E S/CC1	1.8. Izrada baze podataka opštinske imovine	10.000	2.000	3.000	5.000	10.000								
SC1/E S/CC1	1.9. Izrada projektne dokumentacije i izgradnja puta Drvar-Istočni Drvar	850.000	2.000	2.000	2.000	6.000	15.000	60.000	60.000		60.000		35.000	14.000
SC1/E S/CC2	2.1. Opremanje i uređenje objekta poljoprivredne zadruge „Unačko vrelo“ za potrebe poljoprivrednih proizvođača	15.000	0	0	0	0							15.000	
SC1/E S/CC2	2.2. Edukacija i organizovanje poljoprivrednih proizvođača u proizvodnji organske hrane i nabavka opreme	35.000	0	0	0	0					7.000		5.000	5.000
SC1/E S/CC2	2.3. Izgradnja otkupne stanice za mlijeko	7.000	1.800	1.700	0	3.500							3.500	
SC1/E S/CC2	2.4. Određivanje strukture zemljišta i pogodnih kultura za uzgoj na različitim mikrolokalitetima	10.000	1.000	1.000	1.000	3.000		1.000	1.000					1.000
SC1/E S/CC2	2.5. Izgradnja stočne pijace	22.000	2.000	4.000	0	6.000					5.000		8.000	3.000
SC1/E S/CC2	3.1. Brendiranje proizvoda od drenjine	5.000	2.500	0	0	2.500			1.000		1.000		500	
SC1/E S/CC3	3.2. Uvezivanje drenjinarskih područja	5.000	500	500	500	1.500			1.000					1.000
SC1/E S/CC3	3.3. . Mapiranje turističkih potencijala	21.000	1.000	2.000	2.000	5.000		5.000						11.000

ciljem/ Veza sa	Projekata/ mjera	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora							
			god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet Kanton	Država	Javna pod.	Privat. izvori	IPA	Donatori	Ostalo
SC1/E S/CC3	3.4. Promocija opštine kao turističke destinacije	5.000	5.000	0	0	5.000								
SC1/E S/CC3	3.5. Uređenje spomenika na prostoru opštine Drvar	120.000	0	12.000	6.000	18.000	10.000	15.000	5.000		4.000		10.000	10.000
SC1/E S/CC3	3.6. Uređenje turističke lokacije "Visuć grad"	50.000	0	7.500	0	7.500		5.000					25.000	12.500
SC1/E S/CC3	3.7. Uređenje turističke lokacije "Vidikovac-Panorama"	25.000	0	1.000	2.750	3.750		5.000	5.000		4.000		3.250	4.000
SC1/E S/CC3	3.8. Uređenje planinarskog doma "Klekovača"	15.000	4.500	0	0	4.500		5.000			3.500		2.000	
SC1/E S/CC3	3.9. Uređenje staza oko rijeke "Bastašice"	5.000	0	750	0	750			3.500		750			
SC1/E S/CC3	3.10. Osnivanje agencije za turizam	5.000	0	5.000	0	5.000								
SC2/D S/CD R	1.1. Stambeno zbrinjavanje mladih bračnih parova i deficitarnog kadra	50.000	15.000	5.000	5.000	25.000		5.000	5.000				5.000	
SC2/D S/CD R	1.2. Izgrađen dom za zbrinjavanje starih i iznemoglih osoba	300.000	5.000	5.000	5.000	15.000		55.500	20.000		15.000		17.500	17.000
SC2/D S/CD R	1.3 Uspostavljanje centra za rani rast i razvoj u Domu zdravlja Drvar	15.000	0	0	0	0							9.000	
SC2/D S/CD	1.4. Uređenje parkova u urbanom dijelu grada	3.000	1.000	2.000	0	3.000								

ciljem/ Veza sa	Projekata/ mjera	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora							
			god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet Kanton	Država	Javna pod.	Privat. izvori	IPA	Donatori	Ostalo
R														
SC2/D S/CD R	1.5. Izrada i realizacija Pronatalitetne politike u svrhu povećanja nataliteta	500.000	50.000	50.000	50.000	150.000		30.000	30.000		30.000		30.000	30.000
SC2/D S/CD R	2.1.Usklađivanje srednjoškolskih smjerova sa potrebama tržišta	2.000	1.000	1.000	0	2.000								
SC2/D S/CD R	2.2.Uređenje i opremanje enterijera i eksterijera dječijeg vrtića „Majka Hrabrost“	100.000	50.000	0	0	50.000		5.000			10.000		30.000	5.000
SC2/D S/CD R	2.3. Uvođenje obaveznog predškolskog obrazovanja	5.000	1.000	1.000	1.000	3.000								
SC2/D S/CD R	2.4. Uređenje dvorišta osnovne škole Drvar (postavljanje ograde i opremanje igrališta)	100.000	50.000	0	0	50.000		15.000	10.000				25.000	
SC2/D S/CD R	2.5. Osnivanje informatičkog centra	50.000	5.000	0	0	5.000							45.000	
SC2/D S/CD R	2.6. Opremanje gradske biblioteke	100.000	10.000	0	0	10.000		10.000	5.000	5.000	10.000		15.000	5.000
SC2/D S/CD R	2.7. Podrška razvoju neformalnih vidova obrazovanja (škole stranih jezika, škole sporta, računara i drugo)	50.000	5.000	0	0	5.000		5.000	3.000		2.000		10.000	5.000
SC2/D S/CD R	2.8. Izrada i implementacija programa edukacije poljoprivrednih proizvođača	50.000	10.000	10.000	10.000	30.000								
SC2/D S/CD R	2.9. Mjera Stipendiranje studenata	300.000	60.000	60.000	60.000	180.000								
SC2/D S/CD	3.1. Finansijska podrška mladim sportistima i nadarenim učenicima i	200.000	5.000	10.000	5.000	20.000	10.000	25.000	20.000		20.000		10.000	10.000

ciljem/ Veza sa	Projekata/ mjera	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora							
			god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet Kanton	Država	Javna pod.	Privat. izvori	IPA	Donatori	Ostalo
R	studentima													
SC2/D S/CD R	3.2. Nabavka sanitetskog vozila za Dom zdravlja Drvar	20.000	10.000	10.000	0	20.000								
SC2/D S/CD R	3.3. Podrška kulturnim manifestacijama, sportskim dešavanjima i mjesnim zajednicama	70.000	7.000	7.000	7.000	21.000				10.000			1.000	10.000
SC2/D S/CD R	3.4. Opremanje dječijeg igrališta	50.000	10.000	0	0	10.000		5.000	3.000	5.000			27.000	
SC2/D S/CD R	4.1. Projekat prevencije nasilja u porodici, maloljetničkog nasilja i formiranje sigurne kuće	100.000	10.000	10.000	10.000	30.000							30.000	
SC2/D S/CD R	4.2. Organizovanje profesionalne vatrogasne jedinice, nabavka vatrogasne opreme i izgradnja vatrogasnog objekta	100.000	10.000	10.000	10.000	30.000		20.000	15.000				25.000	10.000
SC2/D S/CD R	4.3. Sanacija i čišćenje minskih polja prema Planu razminiravanja	100.000	10.000	10.000	10.000	30.000		20.000	15.000				25.000	10.000
SC2/D S/CD R	4.4. Izrada studije procjene ugroženosti od požara i Plana zaštite od požara na teritoriji opštine Drvar	12.000	0	6.000	0	6.000							6.000	
SC2/D S/CD R	4.5. Postavljanje vertikalne i horizontalne saobraćajne signalizacije na lokalnim putevima	30.000	0	5.000	5.000	10.000		10.000					10.000	
SC2/D S/CD R	4.6. Izrada programa edukacije usvajanje mjera koordinacije rada predstavnika Opštine i PP Drvar	5.000	0	0	0	0								5.000
SC1/S O/Izra	1.1. Izrada studije vodosnabdijevanja u opštini Drvar	10.000	0	0	0	0		10.000						
SC1/S O/Izra	1.2. Izrada projektne dokumentacije za odvodnju otpadnih voda	40.000	0	5.000	0	5.000			35.000					

ciljem/ Veza sa	Projekata/ mjera	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora							
			god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet Kanton	Država	Javna pod.	Privat. izvori	IPA	Donatori	Ostalo
SC1/S O/Izra	1.3. Izrada kanalizacije u urbanom području	2.000.000	100.000	100.000	0	200.000	100.000	350.000	500.000	50.000			700.000	100.000
SC1/S O/Izra	1.4. Sanacija vodovodne mreže u urbanom području	500.000	0	50.000	100.000	150.000	25.000	25.000	25.000	20.000	25.000		25.000	5.000
SC1/S O/Izra/ SEC2	1.5. Zaštita izvorišta "Točkovi"	190.000	18.000	20.000	0	38.000	20.000	20.000	20.000	20.000	20.000		35.000	17.000
SC1/S O/Ade k	1.6. Izrada studije o upravljanu čvrstim otpadom	12.000	0	2.000	0	2.000		5.000	5.000					
SC1/S O/Izgr/ SEC2	2.1. Regulacija Unca nizvodno od MZ Podbrina od MZ Bastasi	9.151.159	0	0	0	0	150.000	1.000.000	3.500.000	50.000	20.000		450.000	30.000
SC1/S O/Izgr/ SEC2	2.2. Sanacija preliva brane jezera Župica	13.500.000	0	0	0	0		1.000.000	5.500.000	50.000	20.000		3.200.000	230.000
SC1/S O/Ade k	3.1. Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponiju komunalnog otpada opštine Drvar	6.000	0	0	0	0		3.000						3.000
SC1/S O/Ade k/SEC 2	3.2. Opštinski plan upravljanja otpadom	15.000	2.500	2.500	0	5.000		5.000						5.000
SC1/S O/Ade k/SEC 2	3.3. Uvođenje sistema selektiranja otpada i izgradnja reciklažnog dvorišta	200.000	0	0	0	0		50.000	50.000					
SC1/S O/Raz v/SEC 2	4.1. Izrada LEAP-a	15.000	2.500	2.000	0	4.500		5.000						5.500
SC1/S O/Raz	4.2. Izrada studije energetske efikasnosti javnih objekata	500.000	20.000	20.000	20.000	60.000	20.000	35.000	50.000		30.000		55.000	50.000

ciljem/ Veza sa	Projekata/ mjera	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora							
			god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)	Kredit	Entitet Kanton	Država	Javna pod.	Privat. izvori	IPA	Donatori	Ostalo
v														
SC1/S O/Raz v	4.3. Mjere uštede troškova održavanja javnih objekata	250.000	5.000	5.000	5.000	15.000		50.000	40.000					45.000
SC1/S O/Raz v	4.4. Obnova sistema grijanja u sportskoj dvorani OŠ "Drvar"	10.000	0	2.000	0	2.000							8.000	
SC1/S O/Ade k	4.5. Kampanja podizanja javne svijesti kod stanovnika o značaju upravljanja okolinom	5.000	1.000	1.000	1.000	3.000								
UKUPNO:		31.111.159	587.800	497.950	359.250	1.445.000	380.000	2.944.500	10.062.500	210.000	329.250	0	5.105.750	698.000

13.2.2. Detaljan finansijski plan za projekte koji se implementiraju u 2016.

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima		Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta			Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioi implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
					2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
									Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III				ukupno (I+II+III)
Sektor 1. Ekonomski razvoj																							
SC1/ES/C C1.	1.1. Izrada prostornog plana opštine Drvar	Izrađen prostorni plan opštine Drvar do 2017. godine	50.000	50.000	0	0	50.000									0	0	0	0	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove	
SC1/ES/CC 1.	1.2. Rekonstrukcija SRC Radomir Kovačević-po fazama	Rekonstruisan SRC Radomir Kovačević do 220. godine	210.000	6.500	21.000	21.000	48.500		15.000	5.000					5.000		25.000	20.000	20.000	65.000	Opština Drvar		Kabinet načelnika
SC1/ES/CC1.	1.3. Rekonstrukcija krovnih pokrivača i oluka na stambenim zgradama u urbanom dijelu opštine Drvar	Rekonstruisani krovni prekrivači i oluci u urbanom području Drvara	240.000	6.000	0	3.000	9.000		10.000	20.000						30.000	40.000	47.000	117.000	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika	

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta		Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioi implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju		
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II				god. III	ukupno (I+II+III)
SC1/ES/CC1.	1.4. Izrada Regulacionog Plana poslovne zone "Mlin"	Izrađen Regulacioni plan Poslovne zone „Mlin“ do 2018. godine	50.000	15.000	10.000	0	25.000			5.000				5.000	5.000	15.000	10.000	0	25.000	Opština Drvar		Kabinet načelnika
SC1/ES/CC1.	1.5. Izrada projektne dokumentacije za sanaciju lokalnih i nekategorisanih puteva	Izrađena projektna dokumentacija za sanaciju lokalnih puteva do 2020.godine	550.000	10.000	10.000	10.000	30.000	30.000	15.000	15.000		10.000		20.000		90.000	100.000	100.000	290.000	Opština Drvar Projektantska kuća		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika
SC1/ES/CC3.	1.6. Zamjena rasvjetnih tijela novim ekološkim i energetske tijelima, te proširenje mreže	Izvršena zamjena rasvjetnih tijela, te proširena mreža po ekološki prihvatljivim standardima	80.000	2.000	2.000	2.000	6.000		5.000		3.000					8.000	13.000	13.000	34.000	Elektro privreda		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioi implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)			
SC1/ES/CC1.	1.7. Uspostava GIS sistema prostornog plana opštine Drvar	Izrađena GIS baza sa dostupnim podacima o mogućim ulaganjima i investicijama do 2019. godine	10.000	2.000	3.000	0	5.000									0	0	5.000	5.000	Opština Drvar		Kabinet načelnika
SC1/ES/CC1.	1.8. Izrada baze podataka opštinske imovine	Napravljena baza podataka opštinske imovine do 2018.godine	10.000	2.000	3.000	5.000	10.000									0	0	0	0	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika
SC1/ES/CC1.	1.9. Izrada projektne dokumentacije i izgradnja puta Drvar-Istočni Drvar	Izrađena projektna dokumentacija i radovi na putu Drvar-Istočni Drvar do 2020. godine	850.000	2.000	2.000	2.000	6.000	9.000	9.000							18.000	28.000	198.000	244.000	Opština Drvar Projektantska kuća		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika
SC1/ES/CC2.	2.1. Opremanje i uređenje objekta poljoprivredne zadruge „Unačko vrelo“ za potrebe poljoprivrednih proizvođača	Opremljena zadruga „Unačko vrelo“ do 2018. godine	15.000	0	0	0	0					6.000				6.000	9.000	0	15.000	Zadruga "Unačko vrelo"		Kabinet načelnika i Služba za PFIIP (referent poljoprivrede)

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioci implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama							
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)				
SC1/ES/CC2.	2.2.Edukacija i organizovanje poljoprivrednih proizvođača u proizvodnji organske hrane i nabavka opreme	Edukovano najmanje 100 poljoprivrednih proizvođača organske hrane do 2020. godine	35.000	0	0	0	0					3.000					3.000	7.000	7.000	17.000	Zadruga "Unačko vrelo"		Služba za PFilP (referent poljoprivrede)
SC1/ES/CC2.	2.3. Izgradnja otkupne stanice za mlijeko	Izrađene najmanje 3 otkupne stanice za mlijeko do 2018. godine	7.000	1.800	1.700	0	3.500					1.700					1.700	1.800	0	3.500	Udruženje mljekara "Feniks"		Služba za PFilP (referent poljoprivrede)
SC1/ES/CC2.	2.4. Određivanje strukture zemljišta i pogodnih kultura za uzgoj na različitim mikrolokalitetima	Izvršena analiza zemljišta i kultura pogodnih za uzgoj na prostoru opštine do 2020. godine	10.000	1.000	1.000	1.000	3.000							1.000			1.000	1.000	1.000	3.000	Opština Drvar		Služba za PFilP (referent poljoprivrede)
SC1/ES/CC2.	2.5. Izgradnja stočne pijace	Izgrađena stočna pijaca do 2018. godine	22.000	2.000	4.000	0	6.000										0	16.000	0	16.000	Opština Drvar		Služba za PFilP (referent poljoprivrede)

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta			Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioi implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III				ukupno (I+II+III)
SC1/ES/CC2.	3.1. Brendiranje proizvoda od drenjine	Osnovana agencija za turizam do 2018. godine	5.000	2.500	0	0	2.500									0	2.500	0	2.500	Opština Drvar i Udruženje "Drvarska drenjina"		Kabinet načelnika
SC1/ES/CC3.	3.2. Uvezivanje drenjinarskih područja	Uvezana područja bogata drenjinom i brendiran proizvod od drenjine do 2019.godine	5.000	500	500	500	1.500									0	1.000	1.000	2.000	Opština Drvar		Kabinet načelnika
SC1/ES/CC3.	3.3. Mapiranje turističkih potencijala	Izvršeno mapiranje i razvijena baza turističkih potencijala i izrađeni promotivni materijali za promociju turističke ponude do 2018. godine	21.000	1.000	2.000	2.000	5.000									0	1.000	15.000	16.000	Opština Drvar		Kabinet načelnika

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta		Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioci implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju			
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama							
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II				god. III	ukupno (I+II+III)	
SC1/ES/CC3.	3.4. Promocija opštine kao turističke destinacije	Osnovana agencija za turizam do 2018. godine	5.000	5.000	0	0	5.000									0	0	0	0	Opština Drvar		Kabinet načelnika	
SC1/ES/CC3.	3.8. Uređenje planinarskog doma "Klekovača"	Uređen planinarski dom Klekovača do 2017. godine	15.000	4.500	0	0	4.500		5.000					3.000	2.500	10.500	0	0	0	10.500	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika
Ukupno za sektor ekonomskog razvoja:			2.190.000	113.800	60.200	46.500	220.500	39.000	59.000	45.000	3.000	20.700	0	34.000	7.500	208.200	250.300	407.000	865.500				
Sektor 2. Društveni razvoj																							

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta		Finansiranje iz ostalih izvora														Nosioci implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama							
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)				
SC2/DS/CDR	1.1. Stambeno zbrinjavanje mladih bračnih parova i deficitarnog kadra	Riješeno stambeno pitanje za 20 mladih bračnih parova	50.000	15.000	5.000	5.000	25.000		5.000	5.000					5.000		15.000	0	0	15.000	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti
SC2/DS/CDR	1.2. Izgrađen dom za zbrinjavanje starih i iznemoglih osoba	Zbrinuto 50 starih i iznemoglih osoba	300.000	5.000	5.000	5.000	15.000		10.000	5.000					5.000	5.000	25.000	45.000	55.000	125.000	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti
SC2/DS/CDR	1.3 Uspostavljanje centra za rani rast i razvoj u Domu zdravlja Drvar	Uspostavljen centar za rani rast i razvoj	15.000	0	0	0	0								3.000		3.000	3.000	3.000	9.000	Dom zdravlja "Drvar"		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti
SC2/DS/CDR	1.4. Uređenje parkova u urbanom dijelu grada	Uređeni parkovi u stambenom bloku tzv. Novogradnja	3.000	1.000	2.000	0	3.000										0	0	0	0	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioi implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama							
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)				
SC2/DS/CDR	1.5. Izrada i realizacija Pronatalitetne politike u svrhu povećanja nataliteta	Povećan broj rođenih za 50%	500.000	50.000	50.000	50.000	150.000		15.000	15.000		10.000		5.000	5.000	50.000	50.000	50.000	150.000	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti	
SC2/DS/CDR	2.1.Usklađivanje srednjoškolskih smjerova sa potrebama tržišta	Definisane potrebe na opštinskom tržištu rada, završena dokvalifikacija i prekvalifikacija za prioritetna zanimanja	2.000	1.000	1.000	0	2.000									0	0	0	0	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti	
SC2/DS/CDR	2.2.Uređenje i opremanje enterijera i eksterijera dječijeg vrtića „Majka Hrabrost“	Uređen vrtić "Majka Hrabrost" za 240 djece	100.000	50.000	0	0	50.000		5.000	5.000	5.000	10.000		25.000		50.000	0	0	0	50.000	Opština Drvar		Kabinet načelnika i Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta			Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioi implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju		
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama							
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III				ukupno (I+II+III)	
SC2/DS/CDR	2.3. Uvođenje obaveznog predškolskog obrazovanja	Sva djeca predškolskog uzrasta uključena u 300 obaveznih sati predškolskog odgoja	5.000	1.000	1.000	1.000	3.000									0	0	0	0	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti	
SC2/DS/CDR	2.4. Uređenje dvorišta osnovne škole Drvar (postavljanje ograde i opremanje igrališta)	Uređeno i sigurno dvorište za osnovce	100.000	50.000	0	0	50.000		15.000	10.000		5.000		15.000	5.000	50.000	0	0	0	50.000	Osnovna škola "Drvar" i Opština Drvar		Kabinet načelnika i Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti
SC2/DS/CDR	2.5. Osnivanje informatičkog centra	Moderan informatički centar dostupan građanima Drvara	50.000	5.000	0	0	5.000			10.000				35.000		45.000	0	0	0	45.000	Javna ustanova "Centar za kulturu i sport " Drvar i Opština		Kabinet načelnika

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioci implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)			
SC2/DS/CDR	2.6. Opremanje gradske biblioteke	Biblioteka koja je uvijek otvorena za svoje čitaoce	100.000	10.000	0	0	10.000		5.000					5.000		10.000	20.000	20.000	50.000	Javna ustanova „Centar za kulturu i sport " Drvar i Opština		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti
SC2/DS/CDR	2.7. Podrška razvoju neformalnih vidova obrazovanja (škole stranih jezika, škole sporta, računara i drugo)	Povećan broj škola računara, jezika, sporta i slično	50.000	5.000	0	0	5.000		2.000	1.000	2.000					5.000	10.000	10.000	25.000	Javna ustanova „Centar za kulturu i sport " Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti
SC2/DS/CDR	2.8. Izrada i implementacija programa edukacije poljoprivrednih proizvođača	Edukovani poljoprivrednici	50.000	10.000	10.000	10.000	30.000									0	0	0	0	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti i Služba za PFIIP (referent poljoprivr.)
SC2/DS/CDR	2.9. Mjera Stipendiranje studenata	Stipendije za sve redovne studente	300.000	60.000	60.000	60.000	180.000									0	0	0	0	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta			Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioi implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III				ukupno (I+II+III)
SC2/DS/CDR	3.1. Finansijska podrška mladim sportistima i nadarenim učenicima i studentima	Podrška mladim inovativnim građanima	200.000	5.000	10.000	5.000	20.000	10.000	10.000	5.000		5.000				30.000	30.000	35.000	95.000	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti
SC2/DS/CDR	3.2. Nabavka sanitetskog vozila za Dom zdravlja Drvar	Nabavljeno sanitetsko vozilo za potrebe Doma zdravlja Drvar	20.000	10.000	10.000	0	20.000									0	0	0	0	Opština Drvar i Dom zdravlja Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti, Služba za PFiP i Kabinet načelnika
SC2/DS/CDR	3.3. Podrška kulturnim manifestacijama, sportskim dešavanjima i mjesnim zajednicama	Broj kulturnih i sportskih manifestacija do 2020. utroščen u odnosu na 2015. godinu, kao i izgrađen najmanje jedan mjesni dom	70.000	7.000	7.000	7.000	21.000					5.000		2.000		7.000	7.000	7.000	21.000	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti i Kabinet načelnika

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta			Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioci implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III				ukupno (I+II+III)
SC2/DS/CDR	3.4. Opremanje dječijeg igrališta	Osigurani uslovi za siguran boravak djece na igralištima	50.000	10.000	0	0	10.000		5.000	3.000	5.000			25.000	2.000	40.000	0	0	40.000	Opština Drvar i Javna ustanova „Centar za kulturu i sport“ Drvar		Kabinet načelnika
SC2/DS/CDR	4.1. Projekat prevencije nasilja u porodici,maloljetničkog nasilja i formiranje sigurne kuće	Formirana sigurna kuća za prevenciju nasilja	100.000	10.000	10.000	10.000	30.000							10.000		10.000	10.000	10.000	30.000	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti
SC2/DS/CDR	4.2. Организовање професионалне ватрогасне јединице, набавка ватрогасне опреме и изградња ватрогасног објекта	Organizovana profesionalna vatrogasna jedinica i nabavljena oprema	100.000	10.000	10.000	10.000	30.000		5.000	5.000				5.000	5.000	20.000	25.000	25.000	70.000	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti
SC2/DS/CDR	4.3. Sanacija i čišćenje minskih polja prema Planu razminiravanja	Broj m² očišćenih minskih polja	100.000	10.000	10.000	10.000	30.000		10.000	10.000						20.000	25.000	25.000	70.000	Opština Drvar		Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta			Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioci implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III				ukupno (I+II+III)
Ukupno za sektor društvenog razvoja:			2.265.000	325.000	191.000	173.000	689.000	10.000	87.000	64.000	12.000	45.000	0	140.000	22.000	380.000	225.000	240.000	845.000			
Sektor 3. Zaštita životne sredine																						
SC1/SO/Izra	1.1. Izrada studije vodosnabdijevanja u opštini Drvar	Izgrađena i sanirana vodovodna mreža u urbanom dijelu opštne do 2020. godine	10.000	0	0	0	0		5.000							5.000	5.000	0	10.000	Opština Drvar, JP Komunalac		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika
SC1/SO/Izra	1.2. Izrada projektne dokumentacije za odvodnju otpadnih voda	Poboljšana usluga odvodnje i prikupljanja otpadnih voda	40.000	0	5.000	0	5.000			10.000						10.000	25.000	0	35.000	Opština Drvar, JP Komunalac		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta			Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioi implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III				ukupno (I+II+III)
SC1/SO/Izra	1.3. Izrada kanalizacije u urbanom području	Izgrađen kanalizacioni sistem urbanog dijela opštine Drvar do 2018. godine	2.000.000	100.000	100.000	0	200.000	100.000	100.000	150.000	50.000	100.000		350.000	150.000	1.000.000	800.000	0	1.800.000	Opština Drvar, JP Komunalac		Služba za imovinsko-pravne poslove
SC1/SO/Izra/SEC2	1.5. Zaštita izvorišta "Točkovi"	Uspostavljen sistem zaštite izvorišta „Točkovi“ do 2018. godine	190.000	18.000	20.000	0	38.000		25.000	25.000	2.000					52.000	100.000	0	152.000	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika
SC1/SO/Izgr/SEC2	2.1. Regulacija Unca nizvodno od MZ Podbrina od MZ Bastasi	Izgrađen vodozaštitni pojas Unca do 2020. godine	9.151.159	0	0	0	0	150.000	300.000	350.000	30.000	100.000		250.000	20.000	1.200.000	2.000.000	2.000.000	5.200.000	Opština Drvar, JP Komunalac		Služba za imovinsko-pravne poslove
SC1/SO/Izgr/SEC2	2.2. Sanacija preliva brane jezera Župica	Saniran preliv brane jezera Župica do 2020. godine	13.500.000	0	0	0	0		700.000	2.500.000	50.000	100.000		1.500.000	150.000	5.000.000	2.500.000	2.500.000	10.000.000	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta				Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioci implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju	
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama							
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III	ukupno (I+II+III)				
SC1/SO/Adek	3.1. Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponiju komunalnog otpada opštine Drvar	Izrađen plan prilagođavanja upravljanja otpadom do 2017. godine	6.000	0	0	0	0					6.000					6.000	0	0	6.000	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove i Kabinet načelnika
SC1/SO/Adek/SE C2	3.2. Opštinski plan upravljanja otpadom	Izrađen plan upravljanja otpadom do 2017. godine	15.000	2.500	2.500	0	5.000					5.000					5.000	5.000	0	10.000	Opština Drvar, JP Komunalac		Služba za imovinsko-pravne poslove
SC1/SO/Razv/SE C2	4.1. Izrada LEAP-a	Izrađen LEAP do 2018. godine	15.000	2.500	2.000	0	4.500					5.000					5.000	5.500	0	10.500	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta		Finansiranje iz ostalih izvora													Nosioi implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju		
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama							
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II	god. III				ukupno (I+II+III)	
SC1/SO/Razv	4.2. Izrada studije energetske efikasnosti javnih objekata	Izrađena studija energetke efikasnosti javnih objekata	500.000	20.000	20.000	20.000	60.000		20.000	20.000		20.000		10.000	10.000	80.000	80.000	80.000	240.000	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove	
SC1/SO/Razv	4.3. Mjere uštede troškova održavanja javnih objekata	Izrađene mjere uštede održavanja javnih objekata za 20% do 2020.	250.000	5.000	5.000	5.000	15.000		10.000	10.000				25.000		45.000	45.000	45.000	135.000	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove	
SC1/SO/Adek	4.5. Kampanja podizanja javne svijesti kod stanovnika o značaju upravljanja okolinom	Broj provedenih kampanja podizanja javne svijesti upravljanja otpadom	5.000	1.000	1.000	1.000	3.000									0	0	0	0	Opština Drvar		Služba za imovinsko-pravne poslove	
Ukupno za sektor zaštite okoliša:			25.682.159	149.000	155.500	26.000	330.500	250.000	1.160.000	3.065.000	132.000	336.000	0	2.135.000	330.000	7.408.000	5.565.500	4.625.000	17.598.500				

Veza sa strateškim i sektorskim ciljem/ ciljevima	Projekat / mjera	Indikatori	Ukupni orijent. izdaci	Finansiranje iz opštinskog budžeta		Finansiranje iz ostalih izvora												Nosioci implementacije	Veza sa budžetom (vrsta rashoda u opštinskom budžetu)	Opštinsko odjeljenje odgovorno za implementaciju		
				2016	2017	2018	ukupno (I+II+III)	Struktura ostalih izvora za I.god.								Pregled ostalih izvora po godinama						
								Kredit	Entitet/Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	god. I	god. II				god. III	ukupno (I+II+III)
SVEUKUPNO :			30.137.159	587.800	406.700	245.500	1.240.000	299.000	1.306.000	3.174.000	147.000	401.700	0	2.309.000	359.500	7.996.200	6.040.800	5.272.000	19.309.000			

13.2.3. Rekapitulacija investicija u Strategiji razvoja Opštine Drvar

R/br	UKUPNA REALIZACIJA PROJEKATA	Procijenjen i troškovi	%	VLASTITA ULAGANJA					UKUPNO	%
				2016	2017	2018	2019	2020		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

1.	Ekonomski sektor	2.395.000	7,70%	113.800	86.450	55.250	49.500	45.000	350.000	14,61%
2.	Društveni sektor	2.312.000	7,43%	325.000	202.000	178.000	173.000	178.000	1.056.000	45,67%
3.	Zaštita životne sredine	26.404.159	84,87%	149.000	209.500	126.000	126.000	26.000	636.500	2,41%
UKUPNO:		31.111.159	100,00%	587.800	497.950	359.250	348.500	249.000	2.042.500	6,57%

R/br	UKUPNA REALIZACIJA PROJEKATA	Procijenjen i troškovi	%	EKSTERNI IZVORI					UKUPNO	%
				2016	2017	2018	2019	2020		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Ekonomski sektor	2.395.000	7,70%	208.200	309.050	470.250	491.500	566.000	2.045.000	85,39%
2.	Društveni sektor	2.312.000	7,43%	380.000	165.000	180.000	180.000	180.000	1.085.000	46,93%
3.	Zaštita životne sredine	26.404.159	84,87%	7.408.000	5.683.500	4.775.000	4.775.000	3.126.159	25.767.659	97,59%
UKUPNO:		31.111.159	100,00%	7.996.200	6.157.550	5.425.250	5.446.500	3.872.159	28.897.659	92,89%

R/br	UKUPNA REALIZACIJA PROJEKATA	OSTALI IZVORI FINANSIRANJA (prva 2016 godina)								
		Kredit	Entitet / Kanton	Država	Javna preduzeća	Privatni izvori	IPA	Donatori	Ostalo	UKUPNO
1	2	12	13	14	15			16	17	18
1.	Ekonomski sektor	39.000	59.000	45.000	3.000	20.700	0	34.000	7.500	208.200
2.	Društveni sektor	10.000	87.000	64.000	12.000	45.000	0	140.000	22.000	380.000
3.	Zaštita životne sredine	250.000	1.160.000	3.065.000	132.000	336.000	0	2.135.000	330.000	7.408.000
UKUPNO:		299.000	1.306.000	3.174.000	147.000	401.700	0	2.309.000	359.500	7.996.200

Eksterni izvori: **28.897.659**
%: **93,40%**

VLASTITA ULAGANJA:	2.042.500
Učešće vlastitih sredstava:	6,60%

UKUPNO izvori:	30.940.159
%:	100,00%

13.3. Plan razvoja organizacionih kapaciteta i ljudskih potencijala

Realizacija Strategije razvoja je veliki izazov za jedinicu lokalne samouprave. Step en i kvalitet realizacije strategije, kao zbir svih pojedinačno realizovanih projekata i mjera, jasno će pokazati koliko je jedinica lokalne samouprave blizu ili daleko od ostvarenja definisanih strateških ciljeva i vizije razvoja opštine. Za uspješnu realizaciju Strategije razvoja potrebno je prilagoditi postojeće ili uspostaviti nove organizacione strukture i obezbijediti odgovarajuće ljudske kapacitete, te jasno definisati ključni operativni mehanizam za upravljanje razvojem. Zadatak tog mehanizma je svakodnevno staranje o realizaciji strategije, kao cjeline i svakog projekta pojedinačno, koordinacija svih aktivnosti i aktera od promocije, pripreme i pokretanja projekata, izvođenja, praćenja, izvještavanja do iniciranja ažuriranja strategije.

Integrirana strategija razvoja opštine objedinjuje sve sektore koji su u nadležnosti lokalnih vlasti (i više od toga), kao i sve aktere i zainteresovane strane na koordinisan način. Uključivanjem svih pitanja kojima se bavi jedna opština u jednu sveobuhvatnu strategiju otvaraju se mogućnosti za kreiranje sinergije, dodatnih vrijednosti i inovativnosti kroz međusektorsku saradnju. Stoga je važno navesti da je, pored djelotvorne uspostave i funkcionisanja struktura za planiranje razvoja, kao i struktura koje će pratiti provođenje strateških dokumenata, veoma značajno jačanje sveukupne koordinacije unutar opštinske administracije u procesu implementacije strategije. Pored toga, neophodno je osigurati da provođenje strategije bude podržano od strane socio-ekonomskih partnera u opštini. Svako od njih treba da ima značajne uloge u implementaciji, obezbjeđivanju finansijskih sredstava, te u praćenju i vrednovanju (Prilog 1)

Opština Drvar ima u planu za naredni period formiranje jedinice/tima za upravljanje razvojem (JURA). Tim za upravljanje razvojem učestvovao bi u izradi projekata, programa i njihovom praćenju implementacije. Planirana uloga JURA bila bi i u saradnji sa višim nivoima vlasti, donatorima, NVO i dr. Takođe, jedna od bitnih uloga pomenutog tima bila bi praćenje implementacije te ažuriranje i evaluacija Strategije razvoja opštine Drvar.

Ključni operativni kapacitet za upravljanje razvojem (JURA) mora biti jasno definisan. MiPRO predviđa da u implementaciju razvojnih planova budu uključene organizacije iz javnog, poslovnog i nevladinog sektora, institucije višeg nivoa vlasti i građani. Ipak, opštinska uprava ima najveću obavezu, jer nosi odgovornost za implementaciju ukupne strategije, a za to je potrebno imati odgovarajuću organizacionu strukturu i kvalitetne kadrove. Isti će imati kontinuirano stručno obrazovanje i profesionalno usavršavanje koje će primjenjivati u radu i prenositi znanje na druge aktere u opštinskoj upravi i akterima iz okruženja.

Ključni akteri u implementaciji strategije razvoja su:

- Opštinsko vijeće,
- Opštinski načelnik (kabinet načelnika),
- Jedinica za upravljanje razvojem (JURA),
- Služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove,
- Služba za imovinsko-pravne i geodetske poslove,
- Služba za opštu upravu i društvene djelatnosti i
- Služba civilne zaštite.
- Opštinske institucije i organizacije (Javna preduzeća i ustanove, Institucije za kulturu, škole, služba za socijalni rad, zdravstvene ustanove, zadruge i poslovna udruženja...),
- Specijalizovane obrazovne, istraživačke i konsultantske organizacije,

- Lokalne nevladine i sportske organizacije i udruženja,
- Resorna ministarstva i agencije.

Svako od njih treba da ima precizno definisane uloge u implementaciji, obezbjeđenju finansijskih sredstava, te u praćenju i vrednovanju.

Uloge i odgovornosti

Opštinsko vijeće ima ključnu ulogu u razmatranju izvještaja o realizaciji strateških dokumenata Opštine, uključujući i Strategiju razvoja kao vodećeg strateškog dokumenta Opštine, koji treba predstavljati osnovu za kreiranje i donošenje svih ostalih razvojnih politika i prioriteta Opštine.

Načelnik Opštine ima ključnu ulogu u operacionalizaciji i implementaciji strategije razvoja putem uspostavljanja jasnih mehanizama i definisanja odgovornosti odjeljenja u pogledu implementacije dijelova strategije iz njihove nadležnosti, te obezbjeđivanja sveukupne koordinacije.

U donjoj tabeli dat je kratak pregled ključnih uloga i odgovornosti u pogledu koordinacije, implementacije, monitoringa i evaluacije lokalne razvojne strategije:

Osnovne uloge i odgovornosti u procesu implementacije i koordinacije strategije	
Uloga	Nadležnost (ko?)
Definisanje odgovornosti u pogledu koordinacije implementacije strategije razvoja;	Načelnik Opštine
Definisanje nadležnosti pojedinačnih odjeljenja/odsjeka za pripremu projektnih prijedloga i implementaciju projekata iz akcionog plana za 2015. godinu;	Načelnik Opštine, šefovi službi
Razrada projektnih prijedloga i osiguravanje izvora finansiranja;	Jedinica za upravljanje razvojem (JURA), opštinske službe po sektorima
Provođenje procedura javnih nabavki;	Komisija za javne nabavke
Praćenje implementacije strategije i redovno izvještavanje;	JURA, OV, Opštinski načelnik, opštinske službe
Uspostavljanje i redovno ažuriranje baze podataka relevantnih za razvoj;	JURA, opštinske službe
Razrada i usvajanje operativnih i finansijskih planova za naredne godine implementacije strategije (godišnje i indikativno trogodišnje);	JURA, OV,, Opštinski načelnik, opštinske službe
Ažuriranje i revizija sektorskih planova i strategije;	JURA, OV, Opštinski načelnik, opštinske službe
Definisanje ključnih potreba za izgradnjom kapaciteta osoblja uključenog u implementaciju strategije (Priprema plana i sistemska izgradnja kapaciteta za djelotvornu implementaciju strategije razvoja);	Načelnik Opštine, šefovi službi
Sveukupna komunikacija u pogledu implementacije strategije razvoja sa akterima van opštinske uprave (građani, Lokalno razvojno partnerstvo), mediji, poslovni	JURA

sektor, nevladin sektor, potencijalni finansijeri, viši nivoi vlasti, itd.)	
---	--

Trenutno u Opštini ne postoji organizacijski struktuiran pristup izradi i imlementaciji strategije razvoja niti postoji osoba zadužena za koordinaciju i organizaciju implementacije razvojne strategije, Koordinacija opštinskih službi u implementaciji prethodne strategije je sporadična. S tim u vezi, nužno je uspostaviti i osnažiti djelotvorne opštinske strukture za implementaciju strategije, prilagođene potrebama opštine, te precizirati dužnosti i odgovornosti. Naročito je važno osnažiti kapacitete za pripremu i djelotvornu implementaciju projekata domaćih i međunarodnih donatora sa naglaskom na fondove EU.

Takođe, u pogledu prikupljanja, obrade i ažuriranja podataka za planiranje i praćenje razvoja, Opština ne posjeduje sveobuhvatnu bazu podataka već je samo dio podataka u elektronskoj formi što u narednom periodu predstavlja jedan od prioriteta.

Izgradnju kapaciteta neophodno je izvršiti u sljedećim poljima:

- Upravljanje projektnim ciklusom (PCM)
- Međuopštinska saradnja
- Privatno-javno partnerstvo
- EU i nacionalne nabavke: zakonski i praktični aspekti
- EU IPA finansijski aspekti: politika i praksa
- Engleski jezik

U narednim aktivnostima ključni koraci obuhvataju sljedeće:

- Jačanje struktura u opštinskoj administraciji za upravljanje i koordinaciju implementacije razvojne strategije, te uspostavljanje mehanizma za kontinuirano praćenje, ocjenjivanje i izvještavanje,
- Kontinuirano proaktivno učešće Opštinskog načelnika u operacionalizaciji i implementaciji strategije razvoja putem delegiranja jasnih zadataka odgovornim službama, te redovno dobijanje informacija o napretku strategije razvoja,
- Uspostavljanje i stručno usavršavanje jedinice/tijela za planiranje i praćenje razvojne strategije i priprema projekata za njenu implementaciju uz osiguranje učešća aktera u procesu implementacije, praćenja i izvještavanja, te dorade opisa posla i pojedinačnih odgovornosti zaposlenih u opštinskoj administraciji koji bi se bavili implementacijom i ažuriranjem strategije,
- Jačanje struktura, mehanizama i kapaciteta za izradu i implementaciju projekata, kako u okviru opštinske uprave tako i relevantnih socio-ekonomskih aktera, te definisanje ovih funkcija u opisima poslova relevantnih zaposlenih,
- Kontinuirana uključenost i podrška Opštinskog vijeća i Partnerske grupe u implementaciji strategije putem dostavljanja redovnih izvještaja, te usklađivanje opštinskih politika sa prioritetima strategije razvoja,
- Uspostavljanje jedinstvenog sistema i elektronske baze za praćenje i ocjenjivanje napretka razvojne strategije koja će omogućiti sveobuhvatnu analizu podataka o implementaciji projekata.

13.4. Praćenje, ocjenjivanje i ažuriranje strategije razvoja

Stvarni rezultati razvoja, koji proizilaze iz implementacije integrisane strategije lokalnog razvoja, mogu biti vidljivi i mjerljivi jedino ukoliko Opština Drvar, kao najodgovornija za implementaciju strategije, bude sistematski provodila praćenje i vrednovanje realizacije strategije.

Stoga, sistematsko praćenje i vrednovanje (monitoring i evaluacija) realizacije strategije omogućava mjerenje stepena ostvarenja postavljenih ciljeva, dajući takođe mogućnost za preduzimanje pravovremenih mjera u cilju eventualnih korekcija, te ocjenjivanje sveukupne uspješnosti realizacije strategije.

Praćenje strategije integrisanog lokalnog razvoja

Praćenje podrazumjeva sistem prikupljanja i obrade podataka u svrhu upoređivanja postignutih rezultata sa planiranim. Vrednovanje je zasnovano na nalazima praćenja i daje sveukupnu ocjenu ostvarenja postavljenih ciljeva. Da bismo upravljali implementacijom strategije, kao i implementacijom projekata, moramo biti u mogućnosti da mjerimo stepen ostvarenja definisanih ciljeva i rezultata u određenom vremenskom periodu, za šta nam služe objektivno provjerljivi indikatori.

Indikatori praćenja

Lokalna razvojna strategija, kao konkretan i operativni alat za dugoročni razvoj opštine, postavlja set mjerljivih sektorskih/operativnih ciljevima, koji su podržani sa nizom konkretnih indikatora, a koji će se koristiti za mjerenje ukupnog napretka i ostvarenja strategije. Stoga, provođenje redovnog praćenja progressa strategije će se temeljiti na mjerljivim sektorskim (ekonomski, društveni i ekološki), ciljevima i njihovim opštim pokazateljima, kao što je navedeno u poglavljima 12.1.4. „Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima plana ekonomskog razvoja“; 12.2.4. „Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima plana društvenog razvoja“; 12.3.4. „Procjena očekivanih ishoda sa indikatorima plana zaštite životne okoline“.

Osim toga, konkretni pokazatelji su postavljeni takođe i na programsko/projektnom nivou, koji sa svojom mnogostrukošću, predstavljaju konkretne pokazatelje praćenja napretka svakog sektorskog cilja strategije. Projektni pokazatelji definisani su u okviru projektnih prijedloga.

Ključni zadaci i pristup praćenju i vrednovanju strategije

Praćenje provođenja strategije će se organizovati kroz sljedeće zadatke i biće pokrenuto već u 2016. godini:

- Definisanje podataka potrebnih za postavljanje indikatora i utvrđivanje odgovornosti za njihovo prikupljanje;
- Prikupljanje početnih podataka kao osnove, s obzirom da je većina podataka dostupna u socio - ekonomskoj analizi strategije;
- Prikupljanje podataka u zahtijevanim intervalima (kvartalno);
- Analiza rezultata, procjena napretka u odnosu na postavljene ciljeve i opšte indikatore i prijedlog kako bi to trebalo uticati na daljnje sprovođenje, pa čak i ažuriranja strategije.

Proces prikupljanja podataka za potrebe praćenja će biti organizovani kroz organizovanje baze podataka, koja će omogućiti sistemsko ažuriranje podataka. U tu svrhu, elektronska baza podataka izrađena u toku procesa pripreme socio-ekonomske analize koristiće se i dalje, te redovno ažurirati.

Praćenje će biti takođe usklađeno sa ciklusom pripreme polugodišnjih i godišnjih izvještaja od strane odgovarajućih statističkih i drugih institucija (statistički zavodi, AFIP, itd). Ovo znači da se direktni podaci o realizaciji programa/projekata prikupljaju i analiziraju krajem godine, a

da se odgovarajuće baze sekundarnih podataka ažuriraju u četvrtom i petom mjesecu naredne godine, kada su raspoloživi podaci iz odgovarajućih statistika.

Ocjenjivanje ostvarenja sektorskih razvojnih planova obavlja se kontrolno nakon tri godine (kada se u pravilu radi i djelimično ažuriranje) i finalno nakon planskog perioda (nakon pet godina). Tada se radi i kontrolno ocjenjivanje ostvarenja strategije u cijelosti i vrši njeno ažuriranje, u vidu eventualnog pomjeranja strateških fokusa i redefinisanja strateških ciljeva.

Tada se radi i ažuriranje sektorskih razvojnih planova.

Temelje za ocjenjivanje priprema jedinica za upravljanje razvojem, ili drugi zaduženi organizacijski dio, na temelju nalaza godišnjeg praćenja. Drugu osnovu predstavljaju indikatori koji su definisani tokom procesa planiranja. Nalaze i preporuke vrednovanja razmatraju načelnik sa resornim rukovodiocima i Opštinsko vijeće.

Veoma je značajno da se od početka posao na prikupljanju, obradi i analizi podataka ne tretira kao jednokratna, već da bude sistemski utemeljen. To znači da se: kreiraju odgovarajuće baze sekundarnih podataka, koje će se relativno lako godišnje ažurirati;

- redovno godišnje izvode odgovarajuća direktna ispitivanja grupa aktera/korisnika usluga, prema standardnoj metodologiji i instrumentima, kako bi se mogle pratiti promjene i napredak;
- koristi za praćenje (godišnje) i ocjenjivanje (nakon 3 godine) ostvarenja strategije i razvojnih planova.

Preporučljivo je uspostavljanje sljedećih baza sekundarnih podataka: Baza demografskih podataka; Baza podataka o tržištu rada; Baza podataka za socijalne javne usluge; Baza podataka za infrastrukturu i komunalne javne usluge; Baza podataka lokalne ekonomije; Baza podataka o stanju okoliša.

Nužno je osigurati da su svi podaci razvrstani po polu, gdje je god to primjenjivo, kako bi se osiguralo praćenje i ocjenjivanje uticaja strategije na oba pola.

Ove se baze mogu kreirati koristeći Excel, tako da budu lako upotrebljive.

Preporučuju se sljedeća redovna godišnja ispitivanja:

- Ispitivanje zadovoljstva korisnika socijalnih usluga;
- Ispitivanje zadovoljstva korisnika administrativnih usluga;
- Ispitivanje zadovoljstva korisnika komunalnih usluga.

Metodologija i instrumentarij (uzorkovanje, anketa, programska podrška, vrste izvještaja) za ova ispitivanja trebali bi biti standardni i dovoljno osjetljivi da mogu registrovati stanje dostupnosti, kvaliteta i cijene usluga za osjetljive grupe, koje se nalaze u zoni socijalne isključenosti.

Odgovornost za praćenje i vrednovanje strategije

Na osnovu ažuriranih podataka praćenje realizacije strategije obavljaće tijelo/jedinica za upravljanje razvojem (JURA). Godišnje vrednovanje će provoditi JURA i izvještavati Opštinskog načelnika, Opštinsko vijeće i Partnersku grupu. Aktivnosti praćenja, vrednovanja i ažuriranja pojedinih dijelova strategije biće provođene u određenim vremenskim periodima, datim u narednoj tabeli u skladu sa MiPRO metodologijom.

Aktivnost praćenja i vrednovanja	Vremenski okvir
---	------------------------

Praćenje realizacije programa (projekata, mjera)	Godišnje
Kontrolno vrednovanje	Nakon 3 godine za sektorske planove, a nakon 5 godina za strategiju
Ažuriranje sektorskih planova	Djelimično nakon 3 godine, a kompletno nakon 5 godina
Ažuriranje strategije	Djelimično nakon 3 godina, a kompletno nakon 5 godina
Finalno vrednovanje	Nakon 5 godina za sektorske planove i za strategiju

Prilozi

Prilog 1.

U sljedećoj tabeli dat je okvirni podsjetnik sa kalendarom za godišnje ažuriranje strategije razvoja:

Komponenta	Opis i podloge za godišnje ažuriranje	Kada se ažurira	Napomena
Socio-ekonomska analiza (radi se u bitno skraćenoj verziji)	✓ Pratimo i publikujemo odabrane ekonomske i socijalne indikatore i važne trendove (demografski, tržište rada, ekonomski pokazatelji po granama i vrstama poslovnih subjekata, stanje poljoprivrede...). ✓ Stanje poslovnog okruženja možemo pratiti putem standardizovanog anketiranja ili fokus grupe.	Početak u aprilu (kada su obrađeni svi podaci za prethodnu godinu), završetak (publikovanje) u junu	Za ovaj posao vrlo je važno razraditi proceduru i usaglasiti razmjenu podataka sa izvorima podataka (Zavod za zapošljavanje, Fond PIO, Poreska uprava...)
Revizija sektorskih ciljeva	✓ Vrednujemo u kojoj su mjeri ostvareni i da li su još validni. Ako ostvarenja nisu blizu očekivanih, analiziramo uzroke i, po potrebi, intervenišemo u aktivnostima (projektima) i/ili u samim ciljevima. ✓ Reviziju izvodimo na osnovu praćenja realizacije programa i projekata, s jedne strane, i uočenih bitnih promjena u okolnostima.	Juni-juli	Dobro je da za reviziju operativnih ciljeva i projekata iskoristimo potencijal Partnerske grupe
Revizija projekata	Vršimo na osnovu: ✓ Iskustva stečenog kroz realizaciju projekata ✓ Rezultata i preporuka realizovanih projekata ✓ Uočenih promjena i novih potreba ✓ Revidiranih operativnih ciljeva.	Avgust-septembar	
Godišnji operativni plan implementacije, sa projektnim formularima	✓ Utvrđujemo prioritete za narednu godinu ✓ Revidiramo/kompletiramo projektne formulare / projektne zadatke za prioritetne projekte ✓ Pravimo i usaglašavamo finansijski plan ✓ Kompletiramo plan implementacije i usklađujemo finansijski plan za sljedeću godinu sa opštinskim budžetom	Septembar-oktobar	Ažuriran plan od druge polovine oktobra ide na javnu raspravu, zajedno sa budžetom.

Praćenje i vrednovanje realizovanih i tekućih projekata	Izvodimo na osnovu: ✓ Plana implementacije ✓ Razrađenih projektnih formulara / projektnih zadataka (očekivanih rezultata) ✓ Izvještaja o realizaciji projekata (projektne dokumentacije) ✓ Pokazatelja o ostvarenim efektima (npr. podaci o uvozu i izvozu, podaci Zavoda za zapošljavanje...)	Pratimo prema dinamici realizacije projekata i izvještavanja. Vrednujemo (dajemo ocjenu ostvarenja i analiziramo razloge) u prvoj polovini marta.	O rezultatima praćenja i vrednovanja izvještavamo Partnersku grupu, načelnika i skupštinu, u sklopu godišnjeg izvještaja o radu.
---	--	---	---

Prilog 2. Sinteza integrisane strategije razvoja

Vizija razvoja: Drvar, unaprijeđena opština kontinuiranog razvoja industrije, turizma i poljoprivrede uz uzajamno poštovanje principa zaštite životne sredine. Mjesto prepoznatljivo po drenjini kao brendu i bogatom istoriskom nasljeđu.		
Strateški ciljevi:		
Uspostavljen kontinuiran razvoj industrije, poljoprivrede i turizma kroz iskorištavanje postojećih resursa	Sigurna i mirna društvena zajednica sa pozitivnom demografskom slikom, ugodna za život koja privlači i zadržava mlade, brine o starim i nemoćnim osobama, sa unapređenom infrastrukturom i kapacitetima iz oblasti kulture, sporta, obrazovanja i zdravstva	Životna sredina sa očuvanim prirodnim resursima, unapređenom infrastrukturom i sistemima zaštite voda i zaštite od voda, uspostavljenim sistemom upravljanja otpadom te edukovanim stanovništvom
Operativni ciljevi:		
1. CER 1. Unapređeno privredno okruženje koje će do 2020. godine kreirati 300 radnih mjesta 2. CER 2. Povećana proizvodnja poljoprivrednih proizvoda za 100% 3. CER 3. Povećan broj turista za 5000 (na godišnjem nivou) kroz uspostavljanje dvije turističke destinacije	1. CDR 1. Uspostavljen trend pozitivnog prirodnog priraštaja i salda migracije stanovništva do 2020.godine 2. CDR 2. Usklađeni smjerovi srednjoškolskog obrazovanja sa tržištem rada i osigurani uslovi za usavršavanje poljoprivrednih i drugih proizvođača 3. CDR 3. Osposobljeni i stavljeni u funkciju objekti i infrastruktura namijenjena sportu i kulturi i obogaćeni kulturno-sportski sadržaji 4. CDR 4. Poboljšana primarna zdravstvena zaštita i briga o starim i nemoćnim osobama	1. CZO 1. Rekonstruisan sistem vodosnabdjevanja i kanalizacione mreže u užem gradskom jezgru 2. CZO 2. Izgrađen sistem zaštite od voda 3. CZO 3. Adekvatno zbrinjavanje otpada u opštini Drvar 4. CZO 4. Uspostavljen sistem energetske efikasnosti uz podršku projektima iskorištavanja obnovljivih izvora energije

Programi:		
1. Podsticaj razvoju privrede 2. Podrška poljoprivrednoj proizvodnji 3. Razvoj turizma	1. Stvaranje sigurne i mirne društvene zajednice sa pozitivnom demografskom slikom 2. Podrška jačanju kapaciteta i razvoju svih vidova obrazovanja 3. Unapređenje kvaliteta života stanovnika 4. Provedba plana sigurnosti Opštine Drvar	1. Zaštita voda, 2. Zaštita od voda, 3. Upravljanje otpadom 4. Plan mjera energetske efikasnosti, zaštite okoline i podizanja ekološke svijesti građana
Projekti i mjere:		
❖ Izrada Prostornog plana Opštine Drvar ❖ Rekonstrukcija SRC Radomir Kovačević-po fazama ❖ Rekonstrukcija krovnih pokrivača i oluka na stambenim zgradama u urbanom dijelu opštine Drvar ❖ Izrada Regulacionog plana poslovne zone „Mlin“ ❖ Izrada projektne dokumentacije za sanaciju lokalnih i nekategorisanih puteva ❖ Zamjena rasvjetnih tijela novim ekološkim i energetske tijelima, te proširenje mreže ❖ Uspostava Gis sistema prostornog plana opštine Drvar ❖ Izrada baze podataka opštinske imovine ❖ Izrada projektne dokumentacije i izgradnja puta Drvar-Istočni Drvar ❖ Opremanje i uređenje objekta	❖ Stambeno zbrinjavanje mladih bračnih parova i deficitarnog kadra ❖ Izgrađen dom za zbrinjavanje starih i iznemoglih osoba ❖ Uspostavljanje centra za rani rast i razvoj djeteta u Domu zdravlja Drvar ❖ Uređenje parkova u urbanom dijelu grada ❖ Izrada i realizacija Pronatalitetne politike u svrhu povećanja nataliteta ❖ Usklađivanje srednjoškolskih smjerova sa potrebama tržišta ❖ Uređenje i opremanje enterijera i eksterijera dječijeg vrtića „Majka Hrabrost“ ❖ Uvođenje obaveznog predškolskog obrazovanja ❖ Uređenje dvorišta osnovne škole Drvar (postavljanje ograde i opremanje igrališta) ❖ Osnivanje informatičkog centra	❖ Izrada studije vodosnabdijevanja u opštini Drvar ❖ Izrada projektne dokumentacije za odvodnju otpadnih voda ❖ Izrada kanalizacije u urbanom području ❖ Sanacija vodovodne mreže u urbanom području ❖ Zaštita izvorišta Točkovi ❖ Izrada studije o upravljanu čvrstim otpadom ❖ Regulacija Unca nizvodno od MZ Podbrina do MZ Bastasi ❖ Sanacija preliva brane jezera Župica ❖ Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponiju komunalnog otpada opštine Drvar ❖ Opštinski plan upravljanjem otpadom ❖ Uvođenje sistema selektovanja otpada i izgradnja reciklažnog dvorišta ❖ Izrada LEAP-a ❖ Izrada studije energetske efikasnosti javnih objekata

poljoprivredne zadruge „Unačko vrelo“ za potrebe poljoprivrednih proizvođača ❖ Edukacija i organizovanje poljoprivrednih proizvođača u proizvodnji organske hrane i nabavka opreme ❖ Izgradnja otkupne stanice za mlijeko ❖ Određivanje strukture zemljišta i pogodnih kultura za uzgoj na različitim mikrolokalitetima ❖ Izgradnja stočne pijace ❖ Brendiranje proizvoda od drenjine ❖ Uvezivanje drenjinarskih područja ❖ Mapiranje turističkih potencijala ❖ Promocija opštine kao turističke destinacije ❖ Uređenje spomenika na prostoru opštine Drvar ❖ Uređenje tursitičke lokacije Visuć grad ❖ Uređenje tursitičke lokacije Vidikovac-Panorama ❖ Uređenje planinarskog doma “Mala Klekovača” ❖ Uređenje staza oko rijeke Bastašica ❖ Osnivanje agencije za turizam	❖ Opremanje gradske biblioteke ❖ Podrška razvoju neformalnih vidova obrazovanja (škole stranih jezika, škole sporta, računara i drugo) ❖ Izrada i implementacija programa edukacije poljoprivrednih proizvođača ❖ Mjera: stipendiranje studenata ❖ Finansijska podrška mladim sportistima i nadarenim učenicima i studentima ❖ Nabavka sanitetskog vozila za Dom zdravlja Drvar ❖ Podrška kulturnim manifestacijama, sportskim dešavanjima i mjesnim zajednicama ❖ Opremanje dječijeg igrališta ❖ Projekat prevencije nasilja u porodici, maloljetničkog nasilja i formiranje sigurne kuće ❖ Organizovanje profesionalne vatrogasne jedinice, nabavka vatrogasne opreme i izgradnja vatrogasnog objekta ❖ Sanacija i čišćenje minskih polja prema Planu razminiravanja ❖ Izrada studije procjene ugroženosti od požara i Plana zaštite od požara na teritoriji opštine Drvar ❖ Postavljanje vertikalne i horizontalne saobraćajne signalizacije na lokalnim putevima ❖ Izrada programa edukacije usvajanje mjera koordinacije rada predstavnika Opštine i PP Drvar	❖ Mjere uštede troškova održavanja javnih objekata ❖ Obnova sistema grijanja u sportskoj dvorani OŠ “Drvar” Drvar ❖ Kampanja podizanja javne svijesti kod stanovnika o značaju upravljanja okolinom
---	---	---

